

**Badanie regionalne:
oferta
dla małopolskich
seniorów
– czas wolny,
aktywność,
informacja**

Małopolskie Obserwatorium
Rozwoju Regionalnego

Departament
Zrównoważonego Rozwoju

**Badanie regionalne:
oferta dla małopolskich
seniorów – czas wolny,
aktywność, informacja**

Kraków 2021

Autorzy opracowania: UTILA sp. z o.o. & EU-CONSULT sp. z o.o.

Wydawca: Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego
Departament Zrównoważonego Rozwoju
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego
ul. Wielicka 72B, 30-552 Kraków
tel. (+48) 12 29 90 900, fax (+48) 12 29 926

Opracowanie w wersji elektronicznej dostępne na stronie
www.obserwatorium.malopolska.pl

ISBN: 978-83-66580-69-5

Egzemplarz bezpłatny Przy publikowaniu danych z raportu prosimy o podawanie źródła.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020.

Rzeczpospolita
Polska

MAŁOPOLSKA

Unia Europejska
Europejskie Fundusze
Strukturalne i Inwestycyjne

Spis treści

1. Słownik skrótów	5
2. Streszczenie.....	6
3. Summary.....	10
4. Kluczowe wnioski	13
4.1. Sytuacja demograficzna.....	13
4.2. Oferta dla seniorów.....	13
4.3. Kluczowe aktywności seniorów.....	14
4.4. Potrzeby seniorów.....	15
4.5. Świadomość seniorów z zakresu oszustw handlowych i finansowych.....	16
4.6. Kluczowe rekomendacje w obszarze oferty usługowej skierowanej do małopolskich seniorów.....	17
4.7. Kluczowe rekomendacje w zakresie zwiększania świadomości małopolskich seniorów odnośnie do potencjalnych zagrożeń płynących z oszustw handlowych oraz konsumenckich....	18
5. Rekomendacje – wypracowane w oparciu o przeprowadzone analizy	19
5.1. Kierunki rozwoju i priorytetowe działania w obszarze oferty usługowej skierowanej do małopolskich seniorów.....	19
5.2 Kluczowe kierunki działań i priorytety w celu zwiększania świadomości małopolskich seniorów odnośnie do potencjalnych zagrożeń płynących z oszustw handlowych oraz konsumenckich.....	22
6. Metodologia i przebieg badania.....	24
6.1. Cel i zakres badania	24
6.2. Techniki i narzędzia badawcze	28
7. Starość i starzenie się – ogólny kontekst.....	30
8. Sytuacja demograficzna w województwie małopolskim.....	33
9. Polityka senioralna w województwie małopolskim	43
9.1. Kształtowanie polityki senioralnej w województwie małopolskim – dokumenty strategiczne	43
9.2. Finansowanie i realizacja działań z zakresu polityki senioralnej w województwie małopolskim	45
9.3. Usługi społeczne i infrastruktura społeczna skierowane do osób starszych.....	53
9.4. Podsumowanie	54
10. Bezpieczeństwo seniorów	56
11. Oferta dla seniorów.....	61

11.1. Charakterystyka i dostępność oferty dedykowanej seniorom	61
11.2. Wiedza seniorów na temat dostępnej oferty.....	69
12. Kluczowe aktywności seniorów.....	75
12.1. Codzienna aktywność seniorów	75
12.2. Aktywność społeczno-kulturalna seniorów.....	79
12.3. Wolontariat	96
13. Potrzeby seniorów.....	104
13.1. Potrzeby i preferencje seniorów w zakresie aktywności	104
13.2. Potrzeby seniorów dotyczące wsparcia	112
14. Świadomość seniorów z zakresu oszustw handlowych i finansowych	115
14.1. Świadomość i wiedza seniorów na temat oszustw handlowych i finansowych.....	115
14.2. Dostęp do informacji na temat zagrożeń	126
Bibliografia	138
Spis tabel, wykresów, map, rysunków	142
Spis tabel	142
Spis wykresów	143
Spis map	146
Spis rysunków	146
Załączniki	148
Załącznik 1. Szczegółowa metodologia badania.....	148
Załącznik 2. Kwestionariusz ankiety CATI z seniorami	156
Załącznik 3. Dyspozycje do wywiadów TDI.....	171

1. SŁOWNIK SKRÓTÓW

CAS – Centrum Aktywności Seniora

CATI (z ang. *Computer-Assisted Telephone Interviewing*) – wywiad telefoniczny wspomagany komputerowo

GUS – Główny Urząd Statystyczny

JST – jednostka samorządu terytorialnego

NGO (z ang. *non-government organization*) – organizacja pozarządowa

TDI (z ang. *Telephone In-Depth Interview*) – telefoniczny wywiad pogłębiony

UTW – uniwersytet trzeciego wieku

WHO (z ang. *World Health Organization*) – Światowa Organizacja Zdrowia

2. STRESZCZENIE

Raport powstał w wyniku przeprowadzonego badania regionalnego pn. „Oferta dla małopolskich seniorów – czas wolny, aktywność, informacja”. Wyniki badania mają być podstawą do kształtowania polityki senioralnej przez władze regionalne i lokalne, poprzez realizację konkretnych działań i projektów w tym zakresie.

Raport składa się z 3 części – analizy danych zastanych, części prezentującej wyniki badań oraz części podsumowującej, zawierającej rekomendacje.

Badanie przeprowadzono w terminie 20.09–04.12.2020 roku przy wykorzystaniu następujących metod badawczych:

1. Analiza danych zastanych (*desk research*);
2. Badanie ilościowe:
 - wspomagane komputerowo wywiady telefoniczne na próbie 2000 osób zamieszkujących Małopolskę, w wieku powyżej 60 lat;
3. Badanie jakościowe:
 - 26 telefonicznych wywiadów pogłębionych z przedstawicielami rad seniora, klubów seniora/centrum aktywności seniorów, organizacji pozarządowych, instytucji kultury oraz instytucji realizujących działania prozdrowotne skierowane do seniorów.

W ramach wprowadzenia teoretycznego dokonano ogólnego przedstawienia kontekstu starzenia się i sytuacji demograficznej w województwie małopolskim. W 2019 roku liczba osób w wieku poprodukcyjnym w województwie małopolskim wynosiła 696 089, co stanowiło 20,4% całej populacji. Prognozy Głównego Urzędu Statystycznego¹ wskazują, że odsetek osób w wieku poprodukcyjnym będzie wzrastał. W 2030 roku nieco ponad 27% Małopolan będą stanowiły osoby w wieku powyżej 60. roku życia, w 2040 roku odsetek ten będzie wynosił ponad 30%, natomiast w 2050 – niemal 40%. Podobnie jak w Polsce, tak i w województwie małopolskim populacja w miastach będzie starzeć się szybciej niż ludność na obszarach wiejskich.

Największy odsetek osób w wieku powyżej 60 lat w liczbie ludności ogółem notuje się w podregionie m. Kraków (26,5%), nieco mniejszy w podregionie oświęcimskim (25,6%) i tarnowskim (23,1%). Relatywnie najmniej osób w tym wieku w stosunku do ogółu ludności zamieszkuje podregion krakowski (22%), nowotarski (21,7%) i nowosądecki (20,4%).

W raporcie przedstawiono założenia polityki senioralnej w województwie małopolskim – wskazano kluczowe zapisy dotyczące tej tematyki w aktualnie obowiązujących i przygotowywanych dokumentach strategicznych, w tym m.in. *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011–2020*, *Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”* czy wieloletnim programie

¹ Prognoza ludności na lata 2014–2050, GUS, 2014.

współpracy województwa małopolskiego z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na lata 2018–2022. Zwrócono również uwagę, że w 2010 roku powstał w Małopolsce pierwszy dokument regionalny poświęcony problemowi starzenia się społeczeństwa (dokument pt. *Wyzwania Małopolski w zakresie starzenia się społeczeństwa. Podejście strategiczne*).

W dalszej części raportu końcowego pokazano wybrane działania skierowane do seniorów, finansowane z różnych źródeł, oraz ich zróżnicowanie, np. projekt Tele Anioł, HoCare2.0, Małopolski Inkubator Innowacji Społecznych. Opisano również sytuację w zakresie dostępnych usług społecznych i infrastruktury społecznej skierowanej do osób starszych. Starano się także scharakteryzować dostępną ofertę dedykowaną seniorom.

Kolejna część raportu to wyniki przeprowadzonych badań przedstawione w podziale na zagadnienia tematyczne dotyczące:

- oferty aktywizacyjnej dla seniorów, w tym wiedzy seniorów na temat dostępnej oferty,
- kluczowych aktywności seniorów (uwzględniających zagadnienia dotyczące codziennej aktywności, aktywności społeczno-kulturalnej oraz wolontariatu),
- potrzeb seniorów w zakresie aktywności – dostępnej oferty, jak i w zakresie wsparcia,
- świadomości społecznej z zakresu oszustw handlowych i finansowych.

Analizy przeprowadzono w przekroju na: płeć, wiek, poziom wykształcenia, obszar zamieszkania, sytuację mieszkaniową, sytuację materialną, sytuację zdrowotną i poziom samodzielności.

W założeniu planowano realizację badania ilościowego w podziale na trzy grupy wiekowe (60–69 lat, 70–79 lat, 80 i więcej lat). W trakcie prac zidentyfikowano jednak problem z dotarciem do najstarszej grupy Małopolan (80 i więcej lat). Łączna liczba zrealizowanych ankiet z osobami znajdującymi się w tym przedziale wiekowym stanowiła 8,5% całej przebadanej próby – co uniemożliwiło przygotowanie rzetelnej analizy dotyczącej potrzeb i oczekiwań wskazanej grupy. Zdecydowano się na analizę danych w podziale na dwie grupy (60–69 lat oraz 70 i więcej lat).

Należy również zaznaczyć, że obecna sytuacja pandemiczna spowodowana COVID-19 wpływała negatywnie na stosunek potencjalnych badanych do uczestnictwa w rozmowie i wypełnienie ankiety. Wśród części badanych panowało zdenerwowanie, napięcie, które przekładało się na wyższą niż zazwyczaj w prowadzonych badaniach liczbę odmów.

Należy także odnotować, że wiele telefonów było nieaktywnych, co uniemożliwiało dotarcie do respondentów. Dotyczyło to przede wszystkim badanych powyżej 80. roku życia.

Badanie pokazało, że w województwie małopolskim istnieje szeroka oferta aktywności skierowana do seniorów. Wiele podmiotów i instytucji: w tym kluby seniora, CAS-y, UTW, instytucje kultury organizują szereg zajęć i wydarzeń z różnych dziedzin. Dostępna oferta ma zdywersyfikowany charakter dostosowany do potrzeb różnych grup seniorów (w zależności od wieku, płci czy możliwości fizycznych). Świadomość seniorów na temat dostępności oferty jest zróżnicowana: zarówno

w zależności od typów zajęć, wydarzeń, płci czy miejsca zamieszkania. Największa grupa – 63% kobiet i 46% mężczyzn słyszało o zajęciach edukacyjnych. Należy przy tym zaznaczyć, że większą wiedzę na temat odbywających się zajęć oraz wydarzeń skierowanych do seniorów mają osoby starsze z grupy wiekowej 70 i więcej lat. Powodem takiego rozkładu odpowiedzi może być fakt, iż w grupie młodszej (60–69 lat) znajdują się osoby czynne zawodowo, które często nie czują się jeszcze przedstawicielami grupy „senioralnej” i nie szukają oferty aktywizacyjnej.

Kobiety są bardziej aktywne w życiu społeczno-kulturalnym, częściej korzystają z dostępnej oferty. Największa ich grupa (28%) uczestniczy w zajęciach kulturalnych, podobnie jak wśród mężczyzn (17%).

Wprowadzone ograniczenia dotyczące utrzymywania dystansu społecznego, związane z pandemią COVID-19, znacząco wpłynęły na funkcjonowanie osób w wieku poprodukcyjnym. Badania pokazują, że zmniejszeniu uległa zarówno codzienna aktywność związana np. z samodzielnymi zakupami, uczestnictwem w spotkaniach rodzinnych i towarzyskich, jak i uczestnictwo w zajęciach, wydarzeniach skierowanych do seniorów. Badani podkreślali, że ostatnie miesiące izolacji społecznej wymusiły ograniczenie działalności organizacji seniorskich do minimum.

Analizując potrzeby seniorów w zakresie aktywności, zwrócono uwagę na chęć uczestnictwa kobiet w zajęciach sportowych (26%) oraz zajęciach kulturalnych (14%). Mężczyźni wskazywali na zainteresowanie zajęciami sportowymi (12%) i wyjazdami/wycieczkami (9%). Trzeba zaznaczyć, że duża grupa seniorów (22% mężczyzn i 19% kobiet) wskazywała, że istniejąca oferta jest wystarczająca.

Część badania poświęcono również chęci poznania stosunku seniorów do wolontariatu i ich aktywności w tej dziedzinie. Małopolanie powyżej 60. roku życia cenią ideę wolontariatu i dostrzegają jej liczne korzyści. Część z nich (21% kobiet i 15% mężczyzn) jest również wolontariuszami.

Badano również świadomość seniorów z zakresu oszustw handlowych i finansowych. Statystyki Komendy Głównej Policji² pokazują, że w województwie małopolskim w okresie od stycznia do września 2020 roku ofiarą oszustw na „wnuczka” oraz „na policjanta” padło blisko 400 seniorów. Z kolei przeprowadzone badania pokazują, że liczna grupa Małopolan powyżej 60. roku życia miała również styczność z nieuczciwą sprzedażą podczas pokazów handlowych – ofiarą tego oszustwa padł respondent bądź osoba z jego otoczenia w przypadku niemal co piątej kobiety i 17% mężczyzn.

Należy zaznaczyć, że seniorzy – bez względu na płeć – wskazują, że są dobrze poinformowani na temat poszczególnych rodzajów oszustw. Również organizacje prowadzące działalność senioralną wskazują, że prowadzą liczne aktywności, często przy współpracy np. z policją, edukujące seniorów o zagrożeniach.

² Dane z Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa, Komenda Główna Policji [dostęp 15.12.2020], przeliczone na ogólną liczbę oszustw przy użyciu danych z Urzędu Statystycznego w Krakowie na temat liczby ludności województwa (stan na 30.11.2020) – 3 413,9 tys.

Ostatnią część badania stanowiło wypracowanie rekomendacji dotyczących kluczowych kierunków działań i priorytetów w obszarze oferty usługowej skierowanej do małopolskich seniorów oraz ich ochrony przed oszustwami i nielegalnymi praktykami handlowymi.

3. SUMMARY

The report is a summary of the regional study entitled "Offer for seniors in Małopolska – free time, activity, information", the results of which will constitute the basis for shaping the senior policy by regional and local authorities through the implementation of specific activities and projects in this area.

The report consists of 3 parts – the analysis of existing data, the part presenting the research results and the summary part containing recommendations.

The study was conducted on September 20 – December 4, 2020 using the following research methods:

1. Desk research
2. Quantitative research:
 - computer-assisted telephone interviews on a sample of 2,000 people living in Małopolska aged over 60.
3. Qualitative research:
 - 26 telephone depth interviews with representatives of senior councils, senior clubs/seniors' activity centres, non-governmental organizations, cultural institutions and institutions implementing pro-health activities aimed at seniors.

As part of the theoretical introduction, a general presentation of the context of aging and the demographic situation in the Małopolskie Voivodeship was made. In 2019, the number of post-working age people in the Małopolskie Voivodeship was 696,089, which accounted for 20,4% of the entire population. The forecasts of the Central Statistical Office³ indicate that the percentage of people in post-working age will increase. In 2030, slightly more than 27% of Małopolska will be people aged over 60, in 2040 this percentage will be over 30%, while in 2050 – almost 40%. As in Poland, also in the Małopolskie Voivodeship the population in cities will age faster than the population in rural areas.

The largest percentage of people aged over 60 in the total population is noted in the subregion of Kraków (26,5%), slightly lower in the Oświęcimski (25,6%) and Tarnowski (23,1%) subregions. Relatively the smallest number of people of this age in relation to the total population live in the subregion of Krakow (22%) as well as in the Nowotarski (21,7%) and Nowosądecki subregions (20.4%).

The report presents also the assumptions of the senior policy in the Małopolskie Voivodeship – key provisions concerning this subject were indicated in the currently binding and prepared strategic documents, including The Małopolska Region Development Strategy for 2011-2020, the Małopolska 2030 Voivodeship Development Strategy or the multi-annual cooperation program of the

³ Population forecast for 2014–2050, GUS, 2014.

Małopolska Region with non-governmental organizations and other public benefit entities for 2018–2022. It was also noted that in 2010 the first regional document focused on the problem of an aging society was drawn up in Małopolska (document entitled "Challenges of Małopolska in the field of an aging population. Strategic approach").

In the further part of the final report, selected activities aimed at seniors financed from various sources and their diversity are presented, e.g. the Tele Anioł project, HoCare2.0, Małopolska Incubator of Social Innovation. The situation regarding the available social services and social infrastructure for the elderly is also described. Efforts were also made to characterize the available offer dedicated to seniors.

The next part of the report consists of the results of the research conducted, broken down into thematic issues concerning:

- an activation offer for seniors, including the knowledge of seniors about the available offer,
- key activities of seniors (taking into account issues related to daily activity, socio-cultural activity and volunteering),
- needs of seniors in terms of activity – available offer and in terms of support,
- public awareness of commercial and financial fraud.

The analyses were carried out according to: gender, age, level of education, area of residence, housing situation, financial situation, health situation and level of independence.

The assumption was to conduct a quantitative study divided into three age groups (60-69 years, 70-79 years, 80 and more). In the course of the works there was a problem with reaching the oldest group of Małopolska (80 years and more). The total number of surveys carried out with people in this age range accounted for 8,5% of the entire surveyed sample – which made it impossible to prepare a reliable analysis of the needs and expectations of the indicated group. It was decided to analyse the data divided into two groups (age 60-69 and age 70 and more).

It should also be noted that the current pandemic situation caused by COVID-19 had a negative impact on the attitude of potential respondents to participating in the interview and completing the survey. There was nervousness and tension among some of respondents, which translated into a higher number of refusals than usually introduced in the research.

It should also be noted that many phones were inactive, which made it impossible to reach respondents. It concerned mainly respondents over 80 years old.

The study showed that in the Małopolskie Voivodeship there is a wide range of activities aimed at seniors. Many entities and institutions: including senior clubs, seniors activity centers, U3A, cultural institutions organize a number of activities and events in various fields. The available offer is diversified, adapted to the needs of various groups of seniors (depending on age, gender or physical abilities). The awareness of seniors about the availability of the offer varies: depending on the types of activities, events, gender and place of residence. The largest group – 63% of women and 46% of

men have heard about educational activities. It should be noted that older people in the age group 70 and more have a broader knowledge of the classes and events that are held for seniors. The reason for such a distribution of answers may be the fact that in the younger group (60-69 years) there are professionally active people who often do not feel that they are representatives of the "senior" group and they are not looking for an activation offer.

Women are more active in socio-cultural life, they use the available offer more often. The largest group (28%) participate in cultural activities, similarly to men (17%).

The restrictions on maintaining social distancing related to the COVID-19 pandemic significantly affected the functioning of people in post-working age. Research shows that both daily activity related to, for example, independent shopping, participation in family and social meetings as well as participation in activities and events addressed to seniors decreased. The respondents emphasized that the last months of social isolation forced limiting the activities of senior organizations to a minimum.

The analysis of seniors' need for activity shows the greatest willingness of women to participate in sports (26%) and cultural activities (14%). Men indicated that they were interested in sports (12%) and trips/trips (9%). It should be noted that a large group of seniors (22% of men and 19% of women) indicated that the existing offer is sufficient.

Part of the study was also devoted to the willingness to learn about the attitude of seniors to volunteering and their activity in this field. The inhabitants of Małopolska over 60 appreciate the idea of volunteering and see its many benefits. Some of them (21% of women and 15% of men) are also volunteers.

Seniors' awareness of commercial and financial frauds has also been tested. The statistics of the Police Headquarters show that in the Małopolskie Voivodship in the period from January to September 2020, nearly 400 seniors fell victim to frauds like "grandparent" scam and "policeman" scam. On the other hand, conducted research shows that a large group of Małopolska residents over 60 years of age also had contact with unfair sales during trade shows – the victim of this fraud was a respondent or a person from his environment in the case of almost every fifth woman and 17% of men.

It should be noted that seniors – regardless of gender – indicate that they are well informed about the various types of fraud. Also, organizations conducting senior activities indicate that they conduct numerous activities, often in cooperation with e.g. police, educating seniors about the dangers.

The last part of the study was the development of recommendations regarding the key directions of activities and priorities in the area of the service offer addressed to Małopolska seniors and their protection against fraud and illegal trade practices.

4. KLUCZOWE WNIOSKI

4.1. Sytuacja demograficzna

W 2019 roku liczba osób w wieku poprodukcyjnym w województwie małopolskim wynosiła 696 089, co stanowiło 20,4% całej populacji (analogiczny wskaźnik dla Polski – 21,9%). Na przestrzeni ostatnich lat struktura wiekowa ludności Małopolski uległa niekorzystnej zmianie – w latach 2010–2019 zmniejszył się odsetek osób w wieku produkcyjnym, a zwiększył się – w wieku poprodukcyjnym. Prognozy Głównego Urzędu Statystycznego⁴ wskazują, że odsetek osób w wieku poprodukcyjnym będzie wzrastał. W 2050 roku niemal 40% Małopolan będą stanowiły osoby w wieku powyżej 60 lat.

Dla całej populacji województwa wskaźnik feminizacji w populacji mieszkańców w wieku 65 lat i więcej wyniósł w 2019 roku 148 kobiet na 100 mężczyzn (dla porównania w Polsce w tej grupie wiekowej wynosi on 151 kobiet na 100 mężczyzn).

4.2. Oferta dla seniorów

Badanie pokazało, że w województwie małopolskim istnieje szeroka oferta aktywności skierowana do seniorów. Wiele podmiotów i instytucji, w tym kluby seniora, CAS-y, UTW oraz instytucje kultury organizują szereg zajęć i wydarzeń z różnych dziedzin.

Według danych pokazanych w Internetowym Obserwatorze Statystyk Społecznych prowadzonym przez ROPS w 2020 roku w województwie małopolskim istniało 58 UTW⁵ (w 2019 było ich 60).

Dane pokazujące sytuację dla całej Polski dostępne są dla 2018 roku⁶. Ogólna liczba UTW wynosiła 640 – najwięcej tych instytucji umiejscowionych było w województwie mazowieckim (13% ogólnej liczby UTW), a najmniej w województwach: opolskim i świętokrzyskim (odpowiednio 3,9% i 2,1%). W województwie małopolskim odnotowano drugą najwyższą liczbę UTW (ok. 10% wszystkich UTW).

Według danych GUS w Małopolsce w 2019 roku funkcjonowały 163 klubów seniora⁷. Placówki te odgrywają istotną rolę w kształtowaniu oferty aktywizacyjnej dla seniorów. W statystyce publicznej nie są dostępne zbiorcze dane dotyczące CAS. Należy jednak wskazać, że ich sieć jest szczególnie mocno rozwinięta w m. Kraków – we wrześniu 2020 roku istniało 45 tego typu placówek⁸.

⁴ Prognoza demograficzna na lata 2014–2050 dla województwa małopolskiego, GUS, 2015.

⁵ <http://www.obserwator.rops.krakow.pl/> [dostęp 07.01.2021].

⁶ *Uniwersytety trzeciego wieku w Polsce w 2018 r.*, Informacje sygnałowe, 29.03.2019 r., GUS.

⁷ Dane BDL GUS wskazują na łączną liczbę klubów seniora i UTW w 2019 roku (223). Według danych pokazanych w Internetowym Obserwatorze Statystyk Społecznych prowadzonym przez ROPS, w 2019 roku w województwie małopolskim istniało 60 UTW – na tej podstawie oszacowano liczbę klubów seniora.

⁸ https://dlaseniora.krakow.pl/238361,artykul,centra_aktywnosci_seniorow.html; [dostęp 17.12.2020].

Istotną rolę w zakresie aktywności seniorów w życiu publicznym odgrywają także rady seniorów. Ich liczba w województwie małopolskim w 2019 roku wynosiła 33⁹ i wciąż ulega ona systematycznemu zwiększaniu. W porównaniu do innych województw region małopolski zajmował w 2019 roku trzecie miejsce pod względem liczby rad seniorów – co pokazuje stosunkowo wysoką aktywność Małopolan po 60. roku życia pod względem angażowania się w tego typu działalność¹⁰. Ważne jest podkreślenie, iż istotne dla całości działań rad seniorów jest otrzymywanie wsparcia ze strony organów władz samorządowych dla podejmowanych inicjatyw.

Świadomość seniorów na temat dostępności oferty jest zróżnicowana: zarówno w zależności od typów zajęć, wydarzeń, płci, miejsca zamieszkania. **Największy odsetek badanych wskazuje, że słyszał o skierowanych do tej grupy wiekowej zajęciach edukacyjnych (63% kobiet, 46% mężczyzn).**

Podstawowym źródłem informacji o ofercie zajęć i aktywności skierowanej do seniorów jest Internet. Z tego źródła korzysta 53% kobiet i 50% mężczyzn. Jest to również najczęściej wskazywana odpowiedź zarówno wśród seniorów w wieku 60–69 lat, jak i mających 70 i więcej lat. Młodsza grupa badanych (60–69 lat) częściej niż starsi otrzymuje takie wiadomości od znajomych/sąsiadów. Taką formę pozyskania informacji można uznać za „marketing szeptany”. W badaniach jakościowych wskazywano, że jest to najpopularniejszy sposób poszerzania wiedzy o dostępnej ofercie wśród seniorów. Należy zaznaczyć, że większą wiedzę na temat odbywających się zajęć, wydarzeń skierowanych do seniorów mają osoby starsze (70 i więcej lat). Badani zauważają też rolę lokalnych placówek kultury – domów kultury czy bibliotek – w szerzeniu informacji na temat dostępnej oferty.

4.3. Kluczowe aktywności seniorów

Badanie pokazało, że w zakresie codziennych czynności najliczniejsza grupa seniorów wskazuje na swoją dużą aktywność w zakresie samodzielnych zakupów i spacerów – w obu przypadkach ok. 90% podejmowało te działania w okresie przed pandemią COVID-19. Występuje niewielkie zróżnicowanie w poszczególnych aktywnościach wskazywane przez kobiety i mężczyzn. W czasie trwania pandemii COVID-19 aktywność seniorów uległa zmniejszeniu.

Dotyczy to przede wszystkim codziennych czynności oraz czynności rekreacyjnych wykonywanych w czasie wolnym.

Odnosząc się do dostępnej oferty skierowanej do osób w wieku senioralnym, badani deklarują, że przed pandemią COVID-19 korzystali przede wszystkim z zajęć kulturalnych (28% kobiet, 17% mężczyzn), zajęć prozdrowotnych (22% kobiet, 14% mężczyzn) oraz turystycznych (22% kobiet, 13% mężczyzn). Obecny stan epidemiczny wyraźnie zmniejszył aktywność seniorów we wszystkich typach

⁹ Gminne rady seniorów w Małopolsce. Raport, Fundacja Miejsc i Ludzi Aktywnych, Kraków 2019.

¹⁰ E. Lewicka-Kalka, *Funkcjonowanie rad seniorów w Polsce*, Raport z badań w ramach rozprawy doktorskiej zatytułowanej „Osoby starsze jako współtwórcy polityki senioralnej”, 2020, <http://mrs.poznan.pl/wp-content/uploads/2020/01/Rady-senior%C3%B3w.-Raport-z-bada%C5%84.pdf>; [dostęp 18.12.2020].

zajęć. Wyniki badań pokazują, że jest to spowodowane w głównej mierze obawą przed zakażeniem wirusem SARS-CoV-2.

Podstawowe przyczyny niekorzystania z dostępnej oferty zajęć dla seniorów różnią się w zależności od płci. U kobiet dominującym powodem jest brak czasu (wskazuje tak 39% badanych). Mężczyźni najczęściej (41%) wskazywali, że dostępna oferta nie odpowiada ich zainteresowaniom.

Jak pokazują badania, w czasie pandemii zwiększył się odsetek ankietowanych deklarujących uczestnictwo w zajęciach on-line. 53% kobiet i 42% mężczyzn, którzy podejmowali takie działania wcześniej, deklaruje, że ich aktywność uległa zwiększeniu.

Widać wyraźnie, że kobiety są bardziej aktywne w życiu społeczno-kulturalnym, częściej uczestniczą we wszystkich formach aktywności (w zależności od typu zajęć przewaga kobiet wynosi od 5 p.p. w przypadku wydarzeń religijnych do 11 p.p. w przypadku zajęć kulturalnych). Warto zwrócić uwagę, że badani powyżej 70. roku życia częściej niż osoby młodsze korzystają z dostępnej oferty, widać również, że bardziej aktywne są osoby mieszkające samotnie.

Małopolscy seniorzy – bez względu na płeć – cenią ideę wolontariatu, dostrzegając jej liczne korzyści. Działalność wolontaryjną podejmuje 21% kobiet i 15% mężczyzn. Największy odsetek osób po 60. roku życia angażujących się w działalność wolontaryjną identyfikowany jest w podregionie nowosądeckim (24%) oraz nowotarskim (23%).

Najwięcej ankietowanych seniorów – wolontariuszy wspiera organizacje charytatywne działające na rzecz innych osób (21% kobiet i 28% mężczyzn spośród seniorów będących wolontariuszami). Kobiety często angażują się w wolontariat na rzecz organizacji emerytów i klubów seniora (10%). Mężczyźni natomiast podejmują działalność wolontaryjną w ramach samorządów dzielnicowych i osiedlowych (8%). Również wyniki badań jakościowych pokazały, że mężczyźni chętnie stają się członkami rad seniorów – w obu tych przypadkach mogą wyrażać opinie czy podejmować decyzje na temat ich otoczenia.

4.4. Potrzeby seniorów

Wyniki badań wskazują, że występuje zróżnicowanie potrzeb w zakresie oferty usług, zajęć i aktywności w zależności od płci respondentów. Kobiety najczęściej postulowały zwiększenie liczby zajęć sportowych (24%), zajęć kulturalnych (14%) oraz poszerzenie oferty wycieczek (13%). Mężczyźni wskazywali na potrzebę rozszerzenia oferty w zakresie zajęć sportowych (13%), wyjazdów/wycieczek (9%) oraz zajęć kulturalnych (8%). Należy zauważyć, że badani także licznie podkreślali, że istniejąca oferta jest wystarczająca (22% mężczyzn, 19% kobiet).

Liczna grupa mężczyzn nie jest zainteresowana jakąkolwiek aktywnością/zajęciami/usługami. Podobne wnioski wyłaniają się z badań jakościowych – mężczyźni są mniej aktywni niż kobiety. Należy jednak podkreślić, że wskazywali oni, iż główną tego przyczyną jest niedostosowanie oferty do ich potrzeb.

Seniorzy zmniejszyli swoją aktywność w życiu społeczno-kulturalnym z powodu pandemii COVID-19. **Wzrosła natomiast potrzeba uczestnictwa w aktywnościach on-line**, co także wynika z nowej „pandemicznej” rzeczywistości, która ograniczyła możliwość bezpośrednich spotkań. Trzeba jednak zaznaczyć, że kobiety są nią bardziej zainteresowane niż mężczyźni.

Wśród najczęściej deklarowanych rodzajów zajęć internetowych, w których chcieliby uczestniczyć badani, występują zajęcia edukacyjne (bez wyszczególnionej tematyki), kulturalne i prozdrowotne. Poza wskazanymi typami zajęć dla mężczyzn najciekawsze byłyby zajęcia edukacyjne techniczne m.in. z obsługi komputera, programów graficznych, motoryzacyjne (16% badanych mężczyzn), z kolei dla kobiet zajęcia językowe (18% badanych kobiet).

Główną przyczyną niekorzystania z zajęć on-line, mimo chęci uczestnictwa w tego typu zajęciach, jest brak umiejętności posługiwania się komputerem lub Internetem (29,5%). Należy zaznaczyć, że spośród badanych, którzy wskazali, że chcieliby korzystać z zajęć on-line, ale nie mają warunków 18,2% zaznacza, że nie posiada dostępu do komputera, a 15,9%, że nie ma Internetu w domu.

Gros badanych (aż 93% kobiet i 95% mężczyzn) to osoby samodzielne, nie wskazujące na potrzeby w zakresie codziennego wsparcia. Należy jednak zauważyć, że społeczeństwo starzeje się i skala potrzeb w tym zakresie będzie rosła. Jednym z możliwych kierunków wsparcia w przyszłości może być pomoc sąsiadka, której zalety docenia zdecydowana większość badanych. Zarówno kobiety (64%), jak i mężczyźni (57%) potencjalnie chcieliby otrzymywać **pomoc w codziennych czynnościach domowych**. Wśród licznie wskazywanych odpowiedzi pojawiały się również: pomoc w **wykonywaniu prac porządkowych w gospodarstwie domowym** oraz **wsparcie sąsiadów w postaci informowania rodziny lub służb w sytuacjach kryzysowych**.

4.5. Świadomość seniorów z zakresu oszustw handlowych i finansowych

Seniorzy – bez względu na płeć – wskazują, że są dobrze poinformowani na temat poszczególnych rodzajów oszustw. Największa grupa badanych słyszała o tzw. oszustwach „na wnuczka” (98,5%), „na pomoc policji” (93,5%) oraz tych dokonywanych w czasie pokazów handlowych (95,5%). Jednak mimo wysokiej świadomości na temat zagrożeń, niemal co piąta kobieta i 17% mężczyzn deklaruje, że sama/sam bądź osoba z otoczenia padła ofiarą nieuczciwej sprzedaży podczas pokazów handlowych. Co ciekawe, częściej przedstawiciele młodszej grupy badanych (60–69 lat) wskazują, że sami bądź osoba z ich otoczenia padli ofiarą oszustwa.

Analiza wyników badań w podziale na jednostki terytorialne pokazuje, że seniorzy z podregionu krakowskiego, m. Krakowa i nowosądeckiego częściej niż inni deklarują, że sami stali się lub znają kogoś, kto stał się ofiarą oszustwa.

Badania pokazują, że cierpiący na choroby przewlekłe częściej niż inni badani deklarowali, że oni sami bądź osoba z ich otoczenia padli ofiarą oszustwa.

Podstawowym źródłem informacji o zagrożeniach dla badanych – bez względu na płeć – jest telewizja oraz Internet. Ankietowanych seniorów proszono także o wskazanie źródeł informacji, z których chcieliby czerpać wiedzę na temat

zagrożeń. Najliczniej wskazywanym zarówno przez kobiety, jak i mężczyzn były **smsy informacyjne oraz ulotki informacyjne**. Wyniki badań wskazują, że chęć bycia poinformowanym wzrasta (bez względu na źródło informacji) wraz z poziomem wykształcenia.

4.6. Kluczowe rekomendacje w obszarze oferty usługowej skierowanej do małopolskich seniorów

Z badań wyłaniają się kluczowe rekomendacje dotyczące kształtowania polityki senioralnej:

1. Rozwój oferty odpowiadającej zainteresowaniom małopolskich seniorów, w tym różnicowanie formuły organizowanych zajęć
2. Rozszerzenie oferty wydarzeń i działań rekreacyjnych dla seniorów
3. Preferowanie projektów dłuższych – 1-2-letnich
4. Dywersyfikacja sposobu informowania o ofercie aktywności senioralnej.
5. Utworzenie Funduszu Senioralnego
6. Rozwój wolontariatu senioralnego
7. Uwzględnianie wiedzy posiadanej przez seniorów przed realizacją działań szkoleniowych czy edukacyjnych
8. Kontynuacja wymiany doświadczeń wśród osób tworzących ofertę dla seniorów
9. Wsparcie prozdrowotne i psychologiczne w okresie postpandemicznym
10. Poprawa bezpieczeństwa społecznego seniorów.

4.7. Kluczowe rekomendacje w zakresie zwiększania świadomości małopolskich seniorów odnośnie do potencjalnych zagrożeń płynących z oszustw handlowych oraz konsumenckich

Badania pozwoliły na wskazanie kilku kluczowych kierunków działań:

- 1.** Zwiększenie skali przekazu informacji poprzez użycie nowoczesnych technologii
- 2.** Zróżnicowanie form przekazu o oszustwach
- 3.** Stałe informowanie seniorów o zagrożeniach (przy użyciu alertów na telefon)
- 4.** Współpraca podmiotów i instytucji.

5. REKOMENDACJE – WYPRACOWANE W OPARCIU O PRZEPROWADZONE ANALIZY

5.1. Kierunki rozwoju i priorytetowe działania w obszarze oferty usługowej skierowanej do małopolskich seniorów

5.1.1. Rozwój oferty odpowiadającej zainteresowaniom małopolskich seniorów

Przeprowadzone badania wskazują, że kobiety cechują się większą aktywnością w życiu społeczno-kulturalnym. Na podstawie badań telefonicznych zidentyfikowano kluczowe potrzeby seniorów w zakresie ich aktywności zarówno dotyczące zajęć prowadzonych w formie tradycyjnej, jak i on-line. W związku z tym postuluje się rozwój oferty zajęć sportowych skierowanych do kobiet, a także zajęć on-line w zakresie działań edukacyjnych, kulturalnych i prozdrowotnych. Z kolei dla mężczyzn bardziej atrakcyjne są działania edukacyjne – w tym szczególnie techniczne, np. związane z motoryzacją, elektroniką oraz kulturalne. Mężczyźni wskazywali również na zainteresowanie wyjazdami/wycieczkami oraz na chęć uczestnictwa w zajęciach sportowych. Zajęcia te wymieniane były jako pożądane przez respondentów. Obecnie, co wynika z przeprowadzonych badań, ponad 40% mężczyzn nie uczestniczy w organizowanych zajęciach właśnie ze względu na to, że nie odpowiadają one ich zainteresowaniom. Proponuje się także np. organizację zajęć o charakterze warsztatowym, praktycznym, w miejsce dotychczas powszechnie organizowanych szkoleń czy prelekcji.

5.1.2. Rozszerzenie oferty wydarzeń i działań rekreacyjnych dla seniorów

Badania jakościowe pokazały, że istnieje duże zapotrzebowanie na organizację wydarzeń/wycieczek turystycznych. Seniorzy wykazują zainteresowanie rekreacyjnymi formami spędzania czasu (przede wszystkim wydarzeniami kulturalnymi i turystycznymi, zapewniającymi osobiste kontakty bezpośrednie). Dlatego należy rozważyć promowanie i organizację wydarzeń, które jako narzędzia rekrutacyjne seniorów wykorzystywałyby przede wszystkim formuły spotkań towarzyskich.

5.1.3. Preferowanie projektów dłuższych – 1-2-letnich

W pogłębionych wywiadach jakościowych wskazywano, że optymalna długość projektów skierowanych do seniorów to ok. 2 lata. Rozmówcy wskazywali, że potrzeba czasu na wypracowanie nawyków, np. prozdrowotnych czy związanych z aktywnością fizyczną. Grupa seniorów musi się zgrać i zaufać prowadzącym. W przypadku projektów krótkoterminowych – trwających kilka miesięcy, trudno jest osiągnąć w pełni zamierzone efekty, a ich trwałość i efektywność może być ograniczona.

5.1.4. Dywersyfikacja sposobu informowania o ofercie aktywności senioralnej

Badania ilościowe wykazały, że do głównych źródeł informacji o ofercie dla seniorów badani zaliczyli Internet oraz informacje przekazywane przez znajomych i sąsiadów. W wywiadach telefonicznych licznie także wskazywano, że ważnym źródłem są informacje przekazywane bezpośrednio, często spontanicznie, między znajomymi/zaprzyjaźnionymi osobami (tzw. marketing szeptany). Z tego względu w informowaniu o dostępnej ofercie należy położyć akcent zarówno na tradycyjnych formach komunikowania opartych przede wszystkim na komunikacji bezpośredniej (przede wszystkim na marketingu szeptanym), jak również uwzględniać nowe media – Internet i media społecznościowe. Tu kluczowe będzie prowadzenie komunikacji w sposób przyjazny seniorom, intuicyjny i przejrzysty.

5.1.5. Utworzenie Funduszu Senioralnego

Badania jakościowe wykazały, że seniorzy jako przeszkodę w ich działalności na rzecz środowiska senioralnego wskazywali brak środków finansowych, którymi mogliby swobodnie dysponować, oraz na trudności w dostępie do środków finansowych. W związku z tym proponuje się utworzenie Funduszu Senioralnego, który finansowany byłby ze środków samorządu lokalnego lub regionalnego. Celem Funduszu byłaby aktywizacja i integracja środowiska seniorów, np. poprzez realizację mikrograntów ukierunkowanych na poniższe działania:

- Finansowanie oddolnych inicjatyw seniorów lub ich grup, działających często w sposób niesformalizowany, podczas których do realizacji zachęcałoby się innych seniorów lub działania byłyby prowadzone na ich rzecz (np. jednorazowo na organizację wydarzenia oddolnie przez nieformalne grupy seniorów można byłoby uzyskać kwotę 500,00 zł¹¹),
- dalsze wsparcie organizacji pozarządowych oraz jednostek (np. biblioteki, domy kultury), przy których działają kluby seniora, w zakresie organizacji wydarzeń dla seniorów oraz prowadzenia funduszu mikrograntów w danej jednostce samorządu terytorialnego.

Fundusz powinien być łatwo dostępny i zorganizowany na zasadzie minimalnej formalizacji i instytucjonalizacji. Powinien umożliwić realizację projektów niesformalizowanym grupom seniorów oraz uwzględniać szerszy katalog podmiotów (np. nie ograniczać się tylko do NGO).

5.1.6. Rozwój wolontariatu senioralnego

Badania pokazują, że seniorzy w Małopolsce cenią ideę wolontariatu senioralnego. Dostrzegają pozytywne korzyści, jakie daje aktywizacja i integracja w celu pomocy i działań dla innych. Rozmówcy w badaniu jakościowym wskazywali, że seniorzy często angażują się w nieformalne działania wolontaryjne, działają w zrzeszeniach, które nie mają nadanej formy prawnej. Jednocześnie badanie ilościowe pokazało, że część Małopolan powyżej 60. roku życia nie chce być wolontariuszami. Należy jednak zauważyć, że wiele starszych osób ma wciąż dużo energii, a ich doświadczenie i umiejętności sprawiają, że stanowią oni nieoceniony kapitał społeczny. Dlatego tak

¹¹ Rozwiązanie to funkcjonuje od kilku lat w Gdańsku w ramach Gdańskiego Funduszu Senioralnego, <https://www.gdansk.pl/urzad-miejski/wydzial-rozwoju-spoecznego/gdanski-fundusz-senioralny,a,107001> [dostęp 17.12.2020].

istotnym jest przekierowanie tego zapału i kapitału w działalność społeczną i wspieranie jej realizacji także w strukturach nieformalnych.

5.1.7. Uwzględnianie wiedzy posiadanej przez seniorów przed realizacją działań szkoleniowych czy edukacyjnych

Badania wykazały, że stosunkowo niską popularnością cieszą się wśród seniorów działania edukacyjne. Proponując im kolejne, należy uwzględniać posiadane przez nich umiejętności i kompetencje oraz organizować je w sposób przyjazny, łączyć edukację z rozrywką. Współcześnie akcent powinien zostać położony na rozwój kompetencji cyfrowych mieszkańców w wieku poprodukcyjnym. W tym zakresie proponuje się wdrożenie idei wolontariatu edukacyjnego skierowanego do osób starszych, włączając w to zadanie jako instruktorów dzieci i młodzież, co w efekcie przyczyni się także do poprawy międzypokoleniowej integracji mieszkańców. Warto zwrócić uwagę, że coraz więcej usług istnieje już w formie elektronicznej (np. e-recepty).

5.1.8. Kontynuacja wymiany doświadczeń wśród osób tworzących ofertę dla seniorów

Przedstawiciele rad seniorów czy klubów seniora wskazywali, że ważną rolę w ich działaniach odgrywa możliwość kontaktu z innymi osobami tworzącymi ofertę senioralną i wymiana doświadczeń, pomysłów na rozwój. Propagowanie cyklicznych spotkań z liderami, konferencji, poszerzenia informacji na temat kształtowania np. programu edukacyjnego, by był on przydatny dla grupy seniorów, to istotne postulaty związane ze wsparciem osób działających w organizacjach senioralnych.

Badani chwalili możliwość pozyskania od innych seniorów informacji na temat np. organizacyjno-formalnych aspektów związanych z utworzeniem rady seniorów i ich dalszym funkcjonowaniem. Wydaje się, że wsparcie takich działań zwiększyłoby aktywność seniorów w zakresie tworzenia gminnych rad seniorów w innych gminach.

5.1.9. Wsparcie prozdrowotne i psychologiczne w okresie postpandemicznym

Z uwagi na pandemię COVID-19 i związane z nią ograniczenia wielu seniorów skarży się na samotność, brak kontaktu osobistego z innymi ludźmi, niską aktywność. Zdaniem badanych przedstawicieli organizacji zajmujących się tematyką senioralną, w okresie postpandemicznym zaistnieje zwiększone zapotrzebowanie na wsparcie psychologiczne seniorów. Wskazywali oni, że istotna będzie organizacja m.in. warsztatów, spotkań z psychologiem czy terapeutą, które pomogą wyjść osobom z kryzysu. Obecna sytuacja epidemiczna wpływa również na zmniejszoną aktywność fizyczną seniorów – przyszłe działania powinny koncentrować się na redukowaniu szkód zdrowotnych powstałych w wyniku ograniczeń.

5.1.10. Poprawa bezpieczeństwa społecznego seniorów

Należy opracować kampanię informacyjną skierowaną do seniorów, której celem byłaby realizacja działań z zakresu edukacji na temat bezpieczeństwa i ochrony mienia. Jak pokazały badania,

seniorzy chcieliby być informowani głównie za pośrednictwem alertów sms oraz ulotek. Realizacja kampanii opierającej się na tego typu kanałach informowania byłaby optymalna ze względu na koszty oraz stosunkowo łatwa do zrealizowania. Odpowiedzialny za jej przeprowadzenie powinien być samorząd województwa – ze względu na skalę jego oddziaływania (obszar całego województwa).

5.2 Kluczowe kierunki działań i priorytety w celu zwiększenia świadomości małopolskich seniorów odnośnie do potencjalnych zagrożeń płynących z oszustw handlowych oraz konsumenckich

Kluczową rolę odgrywać tu będzie edukacja seniorów chroniąca ich przed przestępstwami. Z jednej strony istotna jest edukacja profilaktyczna, a z drugiej także innowacyjna dostarczająca narzędzi rozumienia ponowoczesności, modernizująca zasoby zgromadzonej w biegu życia wiedzy.

5.2.1. Zwiększenie skali przekazu informacji poprzez użycie nowoczesnych technologii

Badanie ilościowe pokazało, że seniorzy chcieliby otrzymywać smsy informacyjne/alerty bezpieczeństwa dotyczące zagrożeń na telefon. Taka forma przekazu informacji jest preferowana przez blisko 60% kobiet i ponad 50% mężczyzn. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom, należałoby zastanowić się nad cyklicznym wysyłaniem powiadomień na temat tego, w jaki sposób ustrzec się przed najczęściej dotykającymi seniorów oszustwami – na wzór np. alertu Rządowego Centrum Bezpieczeństwa.

5.2.2. Zróżnicowanie form przekazu o oszustwach

Grupa seniorów jest zróżnicowana zarówno pod względem psychofizycznym, jak i kompetencji cyfrowych. Dotarcie do poszczególnych grup odbiorców będzie możliwe poprzez zastosowanie różnorodnych form komunikacji – zarówno poprzez wykorzystanie nowoczesnych technologii, jak i przez spotkania stacjonarne.

5.2.3. Stałe informowanie seniorów o zagrożeniach

Badania jakościowe pokazały, że istotną rolę w poszerzaniu świadomości małopolskich seniorów odnośnie do potencjalnych zagrożeń płynących z oszustw handlowych oraz konsumenckich odgrywa stałe prowadzenie działań edukacyjnych. Przedstawiciele organizacji senioralnych wskazują, iż tylko stałe, ciągłe informowanie i ostrzeżenie seniorów może uchronić ich przed niebezpieczeństwem.

Zaznaczano, że każda forma, która mogłaby poszerzyć wiedzę seniorów na temat zagrożeń jest cenna i powinna być stosowana.

5.2.4. Współpraca podmiotów i instytucji

Mimo tego, że to UTW i kluby seniora są najbardziej predestynowane do prowadzenia działalności edukacyjnej wśród seniorów, to należy pamiętać, że możliwość skorzystania z ich oferty ma tu tylko część przedstawicieli grupy wiekowej 60+. Upowszechnienie edukacji prozdrowotnej, cyfrowej i prawnej wśród seniorów wymaga zaangażowania również innych podmiotów: bibliotek, domów kultury, dziennych domów pomocy społecznej, gminnych ośrodków pomocy społecznej, powiatowych centrów pomocy rodzinie, parafii, a także lokalnych stowarzyszeń i fundacji.

Wśród propozycji przedstawicieli podmiotów prowadzących działania skierowane do seniorów wskazywano na możliwość np. zaproszenia przedstawicieli straży pożarnej, policji, inspektora sanitarnego, by przedstawił najczęściej spotykane zagrożenia w skali lokalnej, w danej miejscowości.

6. METODOLOGIA I PRZEBIEG BADANIA

6.1. Cel i zakres badania

Badanie regionalne pn. „Oferta dla małopolskich seniorów – czas wolny, aktywność, informacja” ma na celu wsparcie kształtowania polityki publicznej w obszarze „srebrnej gospodarki” prowadzonej przez samorząd województwa małopolskiego, w tym przede wszystkim ukierunkowanie działań w tym obszarze w kontekście: poprawy jakości życia Małopolan powyżej 60. roku życia oraz wykorzystania gospodarczych i społecznych wyzwań, jakie niesie ze sobą zjawisko „starzenia się” społeczeństwa.

Cele szczegółowe badania zostały podzielone na dwa obszary:

- I. Dostępność oferty. Kluczowe aktywności i potrzeby
- II. Świadomość seniorów z zakresu oszustw handlowych i finansowych

Cele szczegółowe badania przedstawiają się następująco:

Obszar I

1. Charakterystyka i ocena dostępności aktualnie występującej na terenie regionu oferty dedykowanej małopolskim seniorom powyżej 60. roku życia, mającej na celu ich społeczną aktywizację, z wyszczególnieniem:
 - a) oferty edukacyjnej;
 - b) oferty kulturalnej;
 - c) oferty przemysłów czasu wolnego;
 - d) oferty sportu, turystyki i rekreacji;
 - e) oferty prozdrowotnej.
2. Określenie poziomu wiedzy osób powyżej 60. roku życia na temat dostępnej oferty oraz poziomu uczestnictwa w zajęciach dedykowanych seniorom wraz z identyfikacją głównych obszarów uczestnictwa oraz obszarów problemowych i wymagających wsparcia w tym względzie, z wyszczególnieniem aspektów takich jak:
 - a) edukacja;
 - b) kultura;
 - c) ochrona zdrowia i profilaktyka zdrowotna;
 - d) przemysł czasu wolnego;
 - e) sport, turystyka i rekreacja;

-
- f) zaangażowanie w działalność wolontaryjną.
 3. Identyfikacja głównych czynników determinujących stopień korzystania przez małopolskich seniorów z bieżącej oferty występującej na terenie regionu.
 4. Identyfikacja potrzeb i preferencji małopolskich seniorów powyżej 60. roku życia z zakresu pożądaných usług, zajęć, inicjatyw i przedsięwzięć związanych z poprawą ich jakości życia oraz aktywnym starzeniem się, z wyszczególnieniem aspektów takich jak:
 - a) edukacja;
 - b) kultura;
 - c) ochrona zdrowia i profilaktyka zdrowotna;
 - d) przemysł czasu wolnego;
 - e) sport, turystyka i rekreacja;
 - f) zaangażowanie w działalność wolontaryjną.
 5. Nakreślenie kierunków rozwoju i priorytetowych działań w obszarze oferty usługowej skierowanej do małopolskich seniorów powyżej 60. roku życia, w oparciu o zdiagnozowane potrzeby, obszary deficytowe lub nadwyżki w analizowanych obszarach życia społeczno-gospodarczego (tj. edukacja, kultura, ochrona zdrowia i polityka zdrowotna, przemysł czasu wolnego, działalność wolontaryjna seniorów, pomoc społeczna).

Obszar II

1. Ocena stopnia świadomości i wiedzy małopolskich seniorów odnośnie potencjalnych wyzwań i zagrożeń związanych z oszustwami płynącymi z niedozwolonych praktyk handlowych, wyłudzeń itp.
2. Ocena dostępu małopolskich seniorów do informacji oraz identyfikacja źródeł informacji na temat zagrożeń płynących z niedozwolonych praktyk handlowych, wyłudzeń oraz sposobów zapobiegania i ochrony przed nieuczciwymi praktykami i oszustwami oraz informacji nt. sposobów bycia bezpiecznym w obrocie konsumenckim.
3. Identyfikacja i rozwój kluczowych kierunków działań i priorytetów w obszarze ochrony małopolskich seniorów przed oszustwami i nielegalnymi praktykami handlowymi.

Zakres podmiotowy badania

Zakres podmiotowy badania w ujęciu ogólnym obejmuje dwie podstawowe grupy respondentów/badanych:

- osoby w wieku powyżej 60 lat zamieszkujące województwo małopolskie,
- przedstawicieli usługodawców oraz instytucji zaangażowanych w aktywizację seniorów działających na terenie województwa małopolskiego:

- 1) Organizacje pozarządowe z terenu województwa małopolskiego działające w obszarze polityki senioralnej oraz podejmujące działania na rzecz aktywnego starzenia się oraz pomocy osobom powyżej 60. roku życia;
- 2) Uniwersytety trzeciego wieku działające na terenie województwa małopolskiego;
- 3) Małopolskie rady seniorów;
- 4) Centra aktywności seniora oraz kluby seniora działające na terenie województwa małopolskiego;
- 5) Lokalne instytucje kultury prowadzące działalność aktywizującą dla seniorów;
- 6) Regionalne i powiatowe instytucje prowadzące działalność o charakterze prozdrowotnym oraz promującym zdrowy i aktywny styl życia (w tym podmioty lecznicze), dedykowane osobom powyżej 60. roku życia.

Zakres przestrzenny badania:

Mapa 1. Podregiony województwa małopolskiego objęte badaniem

Zakres przestrzenny badania obejmuje województwo małopolskie, w podziale na sześć podregionów (NUTS3), zgodnie z delimitacją GUS:

1. Podregion Miasto Kraków;
2. Podregion krakowski;
3. Podregion nowosądecki;
4. Podregion nowotarski;
5. Podregion oświęcimski;
6. Podregion tarnowski.

Źródło: opracowanie własne.

W podziale na podregiony najwięcej ankiet w badaniu CATI zrealizowano w podregionie oświęcimskim (373), a najmniej w podregionie krakowskim (295) (Tabela 1).

Tabela 1. Struktura badanej próby w badaniu CATI w podziale na podregiony

Podregion	Liczba uczestników badania CATI	Odsetek w ogóle badanych
m. Kraków	344	17,2%
Podregion krakowski	295	14,8%
Podregion nowosądecki	305	15,3%
Podregion nowotarski	316	15,8%
Podregion oświęcimski	373	18,7%
Podregion tarnowski	367	18,4%
Suma	2 000	100%

Źródło: opracowanie własne.

W każdym z podregionów zrealizowano minimum 1 wywiad z przedstawicielem klubu seniora/CAS oraz minimum 1 z przedstawicielem rady seniorów (Tabela 2). Zrealizowano również 6 wywiadów z przedstawicielami innych podmiotów zaangażowanych w działalność senioralną.

Tabela 2. Liczba uczestników badania TDI w podziale na podregiony

Podregion	CAS/Klub seniora	Rada seniorów	Inne podmioty
m. Kraków	2	2*	1
Podregion krakowski	2	3	
Podregion nowosądecki	2	1	3
Podregion nowotarski	1	1	
Podregion oświęcimski	2	2	1
Podregion tarnowski	1	1	1
Suma	10	10	6

* Jeden z wywiadów został zrealizowany z przedstawicielem organizacji ogólnopolskiej senioralnej – rozmówca był także członkiem rady seniorów

Źródło: opracowanie własne.

¹² W grupie tej znajdują się organizacje pozarządowe z terenu województwa małopolskiego działające w obszarze polityki senioralnej oraz podejmujące działania na rzecz aktywnego starzenia się oraz pomocy osobom powyżej 60. roku życia, uniwersytet trzeciego wieku działający na terenie województwa małopolskiego, lokalna instytucja kultury prowadząca działalność aktywizującą dla seniorów oraz podmioty prowadzącymi działalność o charakterze prozdrowotnym oraz promującym zdrowy i aktywny styl życia (w tym podmioty lecznicze), dedykowaną osobom powyżej 60. roku życia.

6.2. Techniki i narzędzia badawcze

6.2.1. Analiza danych zastanych

Analiza danych zastanych to metoda badań, która zakłada szczegółową analizę istniejących już i dostępnych danych. W jej wyniku następuje scalanie, przetwarzanie i analiza informacji rozproszonych dotychczas wśród rozmaitych źródeł.

Celem przeprowadzenia analizy *desk research* było określenie sytuacji seniorów w Polsce i w województwie małopolskim oraz zidentyfikowanie podejmowanych działań i inicjatyw związanych z aktywizacją tej grupy wiekowej. Badano również zagadnienia związane z bezpieczeństwem konsumenckim seniorów – ich ochroną przed oszustwami handlowymi i finansowymi.

6.2.2. Badania ilościowe

W badaniu zastosowano CATI (*Computer-Assisted Telephone Interview*), czyli wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny. Jest techniką ilościowych badań ankietowych, a jego popularność wynika z wygody i efektywności (ankieter nie musi spotykać się bezpośrednio z respondentem) oraz formy (sprzyja zachowaniu anonimowości respondentów). Jest to również technika polecana w czasie stanu epidemii, ponieważ nie wymaga bezpośredniego kontaktu z ankietowanym.

Badania ilościowe składało się z trzech etapów:

- Etap 1. Pilotaż badania: 15 wywiadów;
- Etap 2. Zbieranie danych (telefoniczne indywidualne wywiady kwestionariuszowe – CATI): 2 000 wywiadów;
- Etap 3. Analiza pozyskanych danych.

W ramach pierwszej części badania ilościowego, podczas pilotażu, przetestowane zostało narzędzie badawcze (kwestionariusz CATI). Po analizie odpowiedzi przedstawiono ostateczną wersję kwestionariusza.

Kolejnym krokiem była realizacja badania właściwego – etap zbierania danych. Metoda ta była realizowana poprzez telefoniczny wywiad z wykorzystaniem elektronicznej wersji kwestionariusza. Odpowiedzi respondentów były zapisywane w elektronicznej bazie danych. Szczegółowe informacje na temat tej części badania oraz analiza cech socjodemograficznych znajduje się w załączniku 1 – Szczegółowa metodologia badawcza (s. 145).

6.2.3. Badania jakościowe

TDI (*Telephone In-Depth Interview*) – telefoniczny wywiad pogłębiony – to metoda polegająca na przeprowadzeniu ustrukturyzowanej telefonicznej rozmowy z respondentem. Jej celem jest uzyskanie konkretnych informacji w sposób metodyczny i planowy.

Grupa badawcza składała się z przedstawicieli usługodawców oraz instytucji zaangażowanych w aktywizację seniorów następujących instytucji:

- Małopolskie rady seniorów (10 wywiadów);
- Centra aktywności seniora oraz kluby seniora działające na terenie województwa małopolskiego (10 wywiadów);
- Organizacje pozarządowe z terenu województwa małopolskiego działające w obszarze polityki senioralnej oraz podejmujące działania na rzecz aktywnego starzenia się oraz pomocy osobom powyżej 60. roku życia (2 wywiady);
- Uniwersytety trzeciego wieku działające na terenie województwa małopolskiego (1 wywiad);
- Lokalne instytucje kultury prowadzące działalność aktywizującą dla seniorów (1 wywiad);
- Regionalne i powiatowe instytucje prowadzące działalność o charakterze prozdrowotnym oraz promującym zdrowy i aktywny styl życia (w tym podmioty lecznicze), dedykowane osobom powyżej 60. roku życia (2 wywiady).

7. STAROŚĆ I STARZENIE SIĘ – OGÓLNY KONTEKST

Problem starzenia się społeczeństw zarówno w Europie, jak i w Polsce staje się powszechny¹³. Pierwsze symptomy tego zjawiska zaczęto obserwować już w połowie XX wieku. Jest to spowodowane postępowaniem medycyny, rozwojem systemu wsparcia socjalnego, podniesieniem poziomu życia – czynniki te przyczyniły się do tego, że średnia oczekiwana długość życia w krajach rozwiniętych w XX wieku zdecydowanie się wydłużyła. Zauważono, że poprodukcyjna faza życia nie musi być czasem stagnacji i biedy, a może być okresem realizacji marzeń, osobistego rozwoju, aktywności społecznej, które na wcześniejszych etapach życia często pomijano. Przejście od biernego do aktywnego starzenia się związane było ze zmianą postrzegania starości zarówno w obszarze polityki społecznej, jak i samego społeczeństwa. „Starzenie się w dobrej kondycji zdrowotnej powinno stanowić podstawę do wykorzystania potencjału i kompetencji seniorów, a ich obecność w życiu społecznym należy traktować w kategorii zysku, a nie strat”¹⁴.

Badacze zajmujący się starzeniem społeczeństwa w Europie wskazują, że Europa jest regionem o największym poziomie starości demograficznej, co oznacza, że grupa wiekowa 0–14 lat jest mniej liczna niż grupa ludności w wieku 65 lat i więcej¹⁵. Również Polska stoi w przededniu bezprecedensowej demograficznej zmiany¹⁶. W Polsce udział ludności w wieku 60 lat i więcej w całej populacji wynosił w 2019 roku 25,3%¹⁷ wobec około 15% na początku lat 90. ubiegłego wieku¹⁸. Podobnie jak w innych krajach europejskich, odsetek osób w wieku poprodukcyjnym dalej wzrasta i nie można prowadzić rozważań o przyszłości kształtowania polityki społecznej w oderwaniu od tego kontekstu. Przewidywalność starości i przygotowanie do starości to istotne obszary działań polityki senioralnej, która jest odpowiedzialna za ograniczanie negatywnych i promocję pozytywnych aspektów życia w starości.

W Polsce, jak pokazują prognozy Głównego Urzędu Statystycznego¹⁹ (z 2014 roku), w 2030 roku 29% mieszkańców kraju będą stanowiły osoby w wieku 60 lat i więcej, natomiast w 2050 roku odsetek ten wzrośnie i wyniesie ponad 40% populacji. Prognozy dla województwa małopolskiego wskazują, że odsetek osób w wieku poprodukcyjnym będzie wzrastał²⁰, choć nieco wolniej niż w całej Polsce. W 2030 roku nieco ponad 27% Małopolan będą stanowiły osoby w wieku powyżej 60. roku życia, w 2040 roku odsetek ten będzie wynosił ponad 30%, natomiast w 2050 – niemal

¹³ *Seniorzy w akcji*, Towarzystwo Inicjatyw Twórczych E, Warszawa 2017.

¹⁴ A. Walker, *The Emergence and Application of Active Aging in Europe*, [w]: Naegel G., *Soziale Lebenslaufpolitik*, Verl. für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2010, s. 589–590.

¹⁵ A. Janiszewska, *Zróźnicowanie przestrzenne starzenia się ludności na świecie*, „Folia Oeconomica”, 2017, 5(331), 91–114.

¹⁶ E. Kryńska, P. Szukalski (red.), *Rozwiązania sprzyjające aktywnemu starzeniu się w wybranych krajach Unii Europejskiej. Raport*, r. II *Koncepcja aktywnego starzenia się – o próbach UE jej wdrażania*, XVIII Działania sprzyjające aktywnemu starzeniu się w krajach Unii Europejskiej – poziom mezo i mikro, XIX Rekomendacje dla Polski wynikające z rozwiązań systemowych stosowanych w krajach Unii Europejskiej, Warszawa 2013.

¹⁷ BDL, GUS.

¹⁸ Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji, *Starzenie się ludności w Unii Europejskiej – stan obecny i prognoza*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2018.

¹⁹ Prognoza ludności na lata 2014–2050, GUS, 2014.

²⁰ Prognoza demograficzna na lata 2014–2050 dla województwa małopolskiego, GUS, 2015.

40%. Podobnie jak w Polsce, tak i w województwie małopolskim populacja w miastach będzie starzeć się szybciej niż ludność na obszarach wiejskich (Tabela 3).

Tabela 3. Prognoza odsetka osób w wieku poprodukcyjnym (60 lat+) w Polsce i w Małopolsce (w miastach, na wsi)

WYSZCZEGÓLNIENIE	2030	2040	2050
Polska – ogółem	29,0	34,4	40,4
Polska – miasta	31,0	36,4	42,4
Polska – wieś	26,3	31,8	37,8
Małopolska – ogółem	27,4	32,7	38,8
Małopolska – miasta	30,0	35,4	42,0
Małopolska – wieś	25,1	30,5	36,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Intensywność procesu starzenia się ludności będzie zróżnicowana terytorialnie. Według danych GUS procesy starzenia w województwie mazowieckim, małopolskim i pomorskim będą przebiegały z mniejszą intensywnością. Najszybciej odsetek osób w wieku poprodukcyjnym będzie przyrastał w województwie opolskim i świętokrzyskim²¹.

Starzenie się społeczeństwa to proces demograficzny obejmujący wzrost udziału osób starszych w społeczeństwie, który na ogół wynika z dwóch podstawowych zjawisk: zmniejszania się liczby urodzeń oraz wzrostu długości życia. Za osoby starsze należy rozumieć osoby w wieku poprodukcyjnym. Starzenie się społeczeństw jest powiązane z wieloma czynnikami, m.in. z poziomem zamożności, promowanym modelem rodziny, aktywnością zawodową kobiet czy polityką społeczną państwa. Jego tempo i intensywność, przy jednoczesnym spadku przyrostu naturalnego w wielu krajach, są coraz bardziej zauważalne. W związku z tym staje się to wyzwaniem dla rozwoju społeczno-gospodarczego, dla rynku pracy i polityk społecznych. Jego następstwa mają wymiar demograficzny, a także społeczny i ekonomiczny. Wśród nich można wymienić zmiany konsumpcyjne społeczeństwa i rosnące zapotrzebowanie na niektóre usługi. Należy także zwrócić uwagę na zmieniającą się strukturę siły roboczej oraz niską aktywność zawodową przy jednoczesnym wzroście wydatków na utrzymanie rosnącej liczebnie populacji w wieku poprodukcyjnym. Wymusza to działania ze strony państwa w zakresie dostosowania infrastruktury i nakładów finansowych na różne dziedziny życia społeczno-gospodarczego (**Błąd! Nie można odnaleźć źródła odwołania.**).

²¹ GUS, *Sytuacja demograficzna osób starszych i konsekwencje starzenia się ludności Polski w świetle prognozy na lata 2014-2050*, Warszawa 2014.

Rysunek 1. Konsekwencje zmian starzenia się społeczności

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. Klimczuk, *Pokolenie 50+ w cyfrowym świecie perspektywa gerontologiczna*

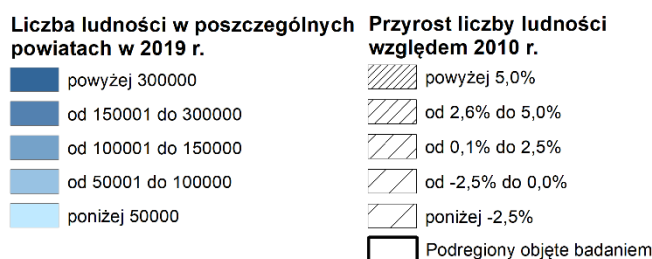
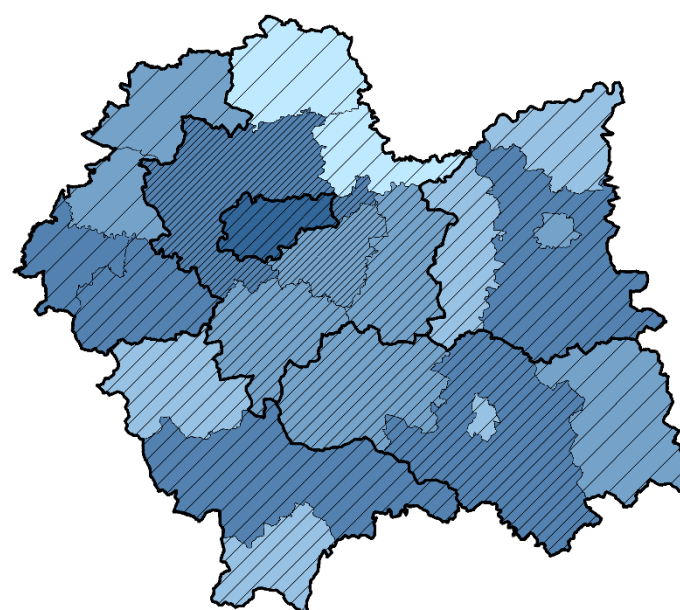
8. SYTUACJA DEMOGRAFICZNA W WOJEWÓDZTWIE MAŁOPOLSKIM

W 2019 roku liczba ludności w województwie małopolskim wynosiła 3 410 901, co stanowiło 8,9% ludności Polski. Populacja Małopolan w 2019 roku w stosunku do 2010 roku nieznacznie wzrosła, o nieco ponad 2%. Jest to tendencja przeciwna do tej obserwowanej w całej Polsce.

Wśród podregionów województwa małopolskiego największą liczbę ludności posiada stolica województwa – Kraków (miasto na prawach powiatu). Wśród pozostałych podregionów największą liczbę ludności obserwuje się w podregionie krakowskim, zlokalizowanym w bezpośrednim sąsiedztwie Krakowa. Najmniejszą liczbę mieszkańców posiada podregion nowotarski. Należy także odnotować podregiony, w których przemiany liczby ludności są najbardziej dynamiczne. Największy wzrost liczby populacji w okresie 2010–2019 zaobserwowano w podregionie krakowskim – tam obserwowany wzrost liczby ludności jest wynikiem dodatniego salda migracji. Natomiast największy spadek liczby ludności w latach 2010–2019 odnotowano w podregionie oświęcimskim ([Mapa 2](#)).

Mapa 2. Zmiana liczby ludności w Małopolsce w podziale na podregiony i powiaty w latach 2010–2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Pod względem struktury wieku mieszkańców, w 2019 roku Małopolska charakteryzowała się wartościami bardzo zbliżonymi do krajowych. **Odsetek osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności województwa wynosił 20,4%** (21,9% dla Polski), w wieku produkcyjnym 63,5% (Polska 62,8%), przedprodukcyjnym 16,1% (Polska 15,3%). Jednak na przestrzeni ostatnich lat

struktura wiekowa ludności Małopolski uległa niekorzystnej zmianie – w latach 2010–2019 zmniejszył się (o 3,9 p.p.) odsetek osób w wieku produkcyjnym, a zwiększył się (o 3,9 p.p.) – w wieku poprodukcyjnym. Należy jednak zaznaczyć, że proces starzenia się społeczeństwa postępuje w województwie małopolskim wolniej niż w całym kraju (najniższy wynik spośród wszystkich województw). Odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym pozostał na stabilnym poziomie. Jednak należy zwrócić uwagę na fakt, że odsetek osób w wieku poprodukcyjnym dość znacząco (o nieco ponad 4%) przewyższa udział osób w wieku przedprodukcyjnym.

Należy także zwrócić uwagę na wyniki prognoz opracowanych przez Główny Urząd Statystyczny²². Zgodnie z nimi odsetek osób w wieku powyżej 65 lat w 2035 roku wyniesie 23,0%, natomiast w 2050 roku – aż 31,2% ogółu Małopolan. Wskaźnik obciążenia demograficznego (tj. liczba osób w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym) w 2030 roku wyniesie 61, natomiast w 2050 roku – 75. Przewiduje się ponadto, że zjawisko podwójnego starzenia się społeczeństwa (tj. udział liczby ludności w wieku 80 lat i więcej w liczbie ludności w wieku 65 lat i więcej) będzie narastało. W województwie małopolskim w 2050 roku udział ten zwiększy się zarówno w miastach, jak i na obszarach wiejskich.

Analogiczne tendencje wskazujące na starzenie się społeczeństwa obserwuje się we wszystkich podregionach. Jednak na szczególną uwagę zasługuje podregion m. Krakowa, w którym spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym w ogóle ludności był wyraźnie zauważalny, a jednocześnie wzrost udziału ludności w wieku poprodukcyjnym w analizowanym okresie (2010–2019) był największy. Na uwagę zasługują także powiaty: miechowski, oświęcimski i chrzanowski, w których już dzisiaj co czwarty mieszkaniec jest osobą w wieku poprodukcyjnym (Tabela 4).

²² GUS, *Prognoza demograficzna na lata 2014–2050 dla województwa małopolskiego*, Kraków 2015.

Tabela 4. Ludność wg ekonomicznych grup wieku w województwie małopolskim w podziale na podregiony i powiaty w latach 2010 i 2019

	W wieku przedprodukcyjnym				W wieku produkcyjnym				W wieku poprodukcyjnym ²³			
	2010		2019		2010		2019		2010		2019	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Polska	5 855 766	15,2	5 888 087	15,3	26 218 474	68,0	24 086 546	62,8	6 455 626	16,8	8 407 943	21,9
Województwo małopolskie	537 327	16,1	550 205	16,1	2 248 749	67,4	2 164 607	63,5	550 623	16,5	696 089	20,4
Podregion krakowski	117 763	17,0	126 029	17,1	468 059	67,6	470 102	64,0	106 447	15,4	138 742	18,9
Powiat bocheński	18 374	17,8	19 039	17,8	69 681	67,5	68 111	63,7	15 176	14,7	19 708	18,4
Powiat krakowski	42 726	16,5	46 803	16,8	176 128	67,9	178 816	64,0	40 407	15,6	53 620	19,2
Powiat miechowski	7 350	14,5	6 983	14,3	33 008	65,3	30 047	61,5	10 227	20,2	11 788	24,1
Powiat myślenicki	22 745	18,7	23 258	18,2	82 444	67,8	82 791	64,9	16 457	13,5	21 551	16,9
Powiat proszowski	6 900	15,7	6 436	14,9	29 365	66,8	27 489	63,6	7 722	17,6	9 297	21,5
Powiat wielicki	19 668	17,3	23 510	18,2	77 433	68,2	82 848	64,2	16 458	14,5	22 778	17,6
Podregion m. Kraków	96 740	12,8	116 251	14,9	514 299	67,9	478 691	61,4	146 701	19,4	184 173	23,6
Powiat m. Kraków	96 740	12,8	116 251	14,9	514 299	67,9	478 691	61,4	146 701	19,4	184 173	23,6
Podregion nowosądecki	101 462	19,2	97 624	18,0	350 608	66,4	349 121	64,5	75 677	14,3	94 495	17,5
Powiat gorlicki	18 805	17,2	17 780	16,3	73 022	66,9	69 521	63,8	17 348	15,9	21 585	19,8
Powiat limanowski	26 522	20,9	25 566	19,4	82 894	65,4	85 361	64,8	17 321	13,7	20 837	15,8
Powiat nowosądecki	42 659	20,6	41 031	18,9	137 380	66,2	141 789	65,4	27 428	13,2	33 976	15,7
Powiat m. Nowy Sącz	13 476	16,0	13 247	15,8	57 312	67,9	52 450	62,6	13 580	16,1	18 097	21,6
Podregion nowotarski	60 907	18,0	57 175	16,6	226 252	66,7	222 234	64,6	51 954	15,3	64 677	18,8
Powiat nowotarski	34 869	18,6	32 149	16,8	125 629	66,9	124 969	65,2	27 427	14,6	34 664	18,1
Powiat suski	14 994	17,9	14 103	16,7	55 537	66,2	54 145	64,3	13 332	15,9	15 984	19,0
Powiat tatrzański	11 044	16,4	10 923	16,0	45 086	67,0	43 120	63,3	11 195	16,6	14 029	20,6
Podregion oświęcimski	83 991	15,1	82 472	15,0	377 383	67,9	345 472	62,9	94 823	17,0	121 301	22,1
Powiat chrzanowski	17 602	13,7	17 189	13,8	87 477	68,3	77 761	62,4	23 051	18,0	29 586	23,8

²³Tj. mężczyźni – 65 lat i więcej, kobiety – 60 lat i więcej.

	W wieku przedprodukcyjnym				W wieku produkcyjnym				W wieku poprodukcyjnym ²³			
	2010		2019		2010		2019		2010		2019	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Powiat oświęcimski	16 417	14,3	15 547	14,0	78 500	68,3	69 014	62,1	20 005	17,4	26 656	24,0
Powiat olkuski	22 953	14,8	22 986	15,0	104 726	67,5	96 141	62,6	27 435	17,7	34 359	22,4
Powiat wadowicki	27 019	17,1	26 750	16,7	106 680	67,5	102 556	64,1	24 332	15,4	30 700	19,2
Podregion tarnowski	76 464	16,5	70 654	15,3	312 148	67,3	298 987	64,7	75 021	16,2	92 701	20,1
Powiat brzeski	16 314	17,7	15 375	16,5	61 947	67,2	60 468	64,9	13 973	15,1	17 358	18,6
Powiat dąbrowski	9 608	16,1	8 872	15,0	40 490	68,0	39 182	66,2	9 411	15,8	11 120	18,8
Powiat tarnowski	35 134	17,8	32 500	16,1	132 326	66,9	132 617	65,8	30 254	15,3	36 380	18,1
Powiat m. Tarnów	15 408	13,5	13 907	12,8	77 385	67,8	66 720	61,5	21 383	18,7	27 843	25,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W 2019 roku województwo małopolskie zamieszkiwało ponad 800 tys. osób powyżej 60. roku życia – ich odsetek w ogólnej liczbie ludności wynosił 23,5%. Udział ludności w wieku powyżej 60 lat w ogóle populacji jest zróżnicowany w podregionach województwa. Największy odsetek osób w wieku powyżej 60 lat w ogóle ludności jest w podregionie m. Kraków (26,5%), nieco mniejszy w podregionie oświęcimskim (25,6%) i tarnowskim (23,1%). Relatywnie najmniej osób w tym wieku w stosunku do ogółu ludności jest w podregionie krakowskim (22%), nowotarskim (21,7%) i nowosądeckim (20,4%).

W populacji osób powyżej 60. roku życia najliczniejszą grupę stanowili mieszkańcy w przedziale wiekowym 60–64 (27,6%). Ponad 200 tys. osób w wieku 60 i więcej lat mieszkało w Krakowie, ich odsetek wynosił 25,8%. Najstarsi mieszkańcy województwa (powyżej 85. roku życia) stanowili w skali regionu grupę liczącą 71 780 osób (9%). Najwięcej ich było w m. Kraków (10%) oraz w podregionie tarnowskim (9,2%).

Istotnym wskaźnikiem w diagnozie i ocenie tempa demograficznego starzenia jest tzw. wskaźnik podwójnego starzenia (tzw. *double ageing index*), który pokazuje, jaki udział w grupie osób starszych mają najstarsi mieszkańcy województwa (tzw. *oldest-old*). W literaturze wskazuje się, że jest on miarą dynamiki, z jaką zachodzą procesy starzenia się ludności ze względu na wydłużanie się życia. Jednak obrazuje także wewnętrzną strukturę populacji osób starszych, od której zależne jest m.in. zapotrzebowanie na określone usługi. **W 2019 roku w województwie małopolskim niemal co piąta osoba starsza miała 80 lub więcej lat.** Najwyższą wartość wskaźnika podwójnego starzenia zaobserwowano w stolicy województwa oraz w podregionie tarnowskim. Najmłodszą strukturą wieku osób starszych charakteryzuje się podregion krakowski ([Tabela 5](#)).

Tabela 5. Liczba ludności w wieku 60 lat i powyżej wg grup wieku w podziale na podregiony i powiaty w województwie małopolskim w 2019 roku

	Liczba ludności w wieku 60+	60–64		65–69		70–74		75–79		80–84		85 i więcej	
		Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Polska	9 703 745	2 756 726	28,4	2 462 437	25,4	1 754 662	18,1	1 038 184	10,7	879 615	9,1	812 121	8,4
Województwo małopolskie	801 262	220 893	27,6	193 939	24,2	142 633	17,8	91 766	11,5	80 251	10,0	71 780	9,0
Podregion krakowski	161 837	47 242	29,2	40 678	25,1	28 467	17,6	17 126	10,6	14 875	9,2	13 449	8,3
Powiat bocheński	22 942	6611	28,8	5799	25,3	4034	17,6	2474	10,8	2165	9,4	1859	8,1
Powiat krakowski	62 514	18 292	29,3	15 814	25,3	11 042	17,7	6487	10,4	5667	9,1	5212	8,3
Powiat miechowski	13 497	3486	25,8	3307	24,5	2598	19,2	1585	11,7	1274	9,4	1247	9,2
Powiat myślenicki	25 424	7772	30,6	6283	24,7	4127	16,2	2654	10,4	2507	9,9	2081	8,2
Powiat proszowicki	10 804	3000	27,8	2666	24,7	2010	18,6	1199	11,1	986	9,1	943	8,7
Powiat wielicki	26 656	8081	30,3	6809	25,5	4656	17,5	2727	10,2	2276	8,5	2107	7,9
Podregion m. Kraków	206 744	51 382	24,9	50 078	24,2	39 158	18,9	24 945	12,1	20 583	10,0	20 598	10,0
Powiat m. Kraków	206 744	51 382	24,9	50 078	24,2	39 158	18,9	24 945	12,1	20 583	10,0	20 598	10,0
Podregion nowosądecki	110 360	31 742	28,8	25 878	23,4	18 937	17,2	12 692	11,5	11 559	10,5	9552	8,7
Powiat gorlicki	25 135	7193	28,6	5942	23,6	4293	17,1	2787	11,1	2688	10,7	2232	8,9
Powiat limanowski	24 549	7081	28,8	5648	23,0	4119	16,8	2874	11,7	2652	10,8	2175	8,9
Powiat nowosądecki	39 944	11 666	29,2	9201	23,0	6662	16,7	4614	11,6	4231	10,6	3570	8,9
Powiat m. Nowy Sącz	20 732	5802	28,0	5087	24,5	3863	18,6	2417	11,7	1988	9,6	1575	7,6
Podregion nowotarski	74 836	20 602	27,5	17 786	23,8	13 074	17,5	8930	11,9	7878	10,5	6566	8,8
Powiat nowotarski	40 102	10 999	27,4	9459	23,6	7045	17,6	4927	12,3	4245	10,6	3427	8,5
Powiat suski	18 630	5224	28,0	4444	23,9	3197	17,2	2131	11,4	1968	10,6	1666	8,9
Powiat tatrzański	16 104	4379	27,2	3883	24,1	2832	17,6	1872	11,6	1665	10,3	1473	9,1
Podregion oświęcimski	140 498	40 458	28,8	34 417	24,5	24 534	17,5	15 505	11,0	13 855	9,9	11 729	8,3
Powiat chrzanowski	34 225	9921	29,0	8333	24,3	6025	17,6	3776	11,0	3388	9,9	2782	8,1
Powiat oświęcimski	30 779	8798	28,6	7820	25,4	5548	18,0	3093	10,0	2861	9,3	2659	8,6
Powiat olkuski	39 717	11 261	28,4	9461	23,8	6852	17,3	4667	11,8	4166	10,5	3310	8,3
Powiat wadowicki	35 777	10 478	29,3	8803	24,6	6109	17,1	3969	11,1	3440	9,6	2978	8,3
Podregion tarnowski	106 987	29 467	27,5	25 102	23,5	18 463	17,3	12 568	11,7	11 501	10,7	9886	9,2
Powiat brzeski	20 157	5660	28,1	4866	24,1	3565	17,7	2252	11,2	2049	10,2	1765	8,8

	Liczba ludności w wieku 60+	60–64		65–69		70–74		75–79		80–84		85 i więcej	
		Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Powiat dąbrowski	12 996	3670	28,2	3042	23,4	2095	16,1	1526	11,7	1446	11,1	1217	9,4
Powiat tarnowski	42 333	11 917	28,2	9647	22,8	6895	16,3	5064	12,0	4732	11,2	4078	9,6
Powiat m. Tarnów	31 501	8220	26,1	7547	24,0	5908	18,8	3726	11,8	3274	10,4	2826	9,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Z przeprowadzonych wywiadów telefonicznych wynika, że zróżnicowanie wieku seniorów powoduje znaczące różnice między ich możliwościami (przede wszystkim fizycznymi) i potrzebami (kulturalnymi, psychospołecznymi i fizycznymi).

”

„80 parę plus to jest zupełnie inny senior niż ten senior, który ma 60 lat i oddycha pełną piersią po skończeniu pracy zawodowej, chce się dokształcać, realizować swoje plany, chce chodzić na wycieczki, chce poznawać ludzi, chce tańczyć, no w ogóle. To są zupełnie inne światy, więc dla mnie też nazywanie kogoś seniorem to jest taki worek, do którego wrzuca się wszystkich”.

(TDI, instytucja kultury)

Kolejnym istotnym elementem obrazującym sytuację demograficzną jest wartość współczynnika feminizacji. **W ludności w wieku poprodukcyjnym przeważają kobiety, w świetle czego mówi się niekiedy o tzw. „feminizacji starości”**. Z przeprowadzonych wywiadów wynika także, że to kobiety częściej niż mężczyźni korzystają z dostępnej oferty dla seniorów.

”

„Polityka senioralna jest rodzaju żeńskiego i to się sprawdza w praktyce. Czyli mężczyzn jest mniej, zdecydowanie mniej, chociaż jeśli chodzi o regionizację w Polsce, bywa różnie. Bo na przykład teraz byłam, niedługo jeszcze przed tym wybuchem pandemicznym, byłam jeszcze w zachodniopomorskim województwie i tam o dziwo stwierdziłam, że sporo mężczyzn działa. Natomiast tu w rejonach Polski środkowej, południowej, większość to kobiety”.

(TDI, Rady seniorów)

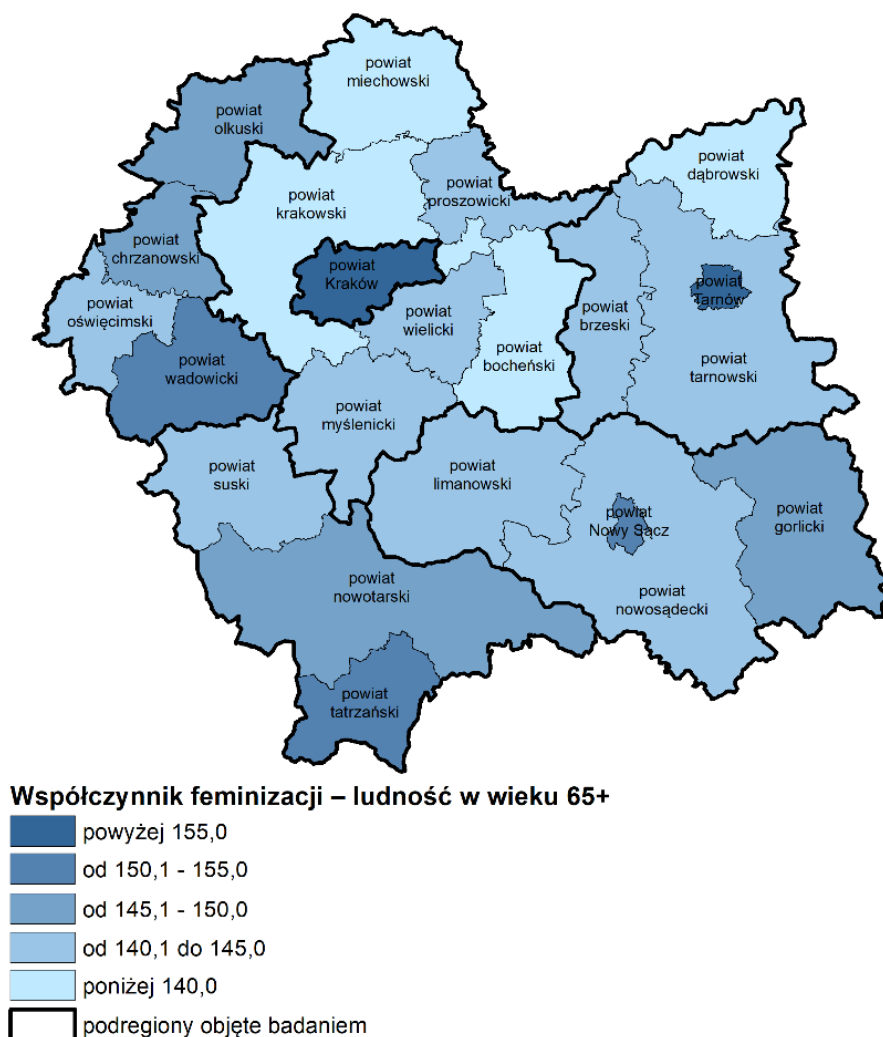
”

„Panie, zdecydowanie, zdecydowanie. I tutaj są dwie przyczyny tego zjawiska. Jedną to jest feminizacja starości i wiąże się to z faktem, że kobiety żyją dłużej. W związku z tym mamy wdowy, generalnie dużo jest samotnych pań. No i to jest podstawowa sprawa. Dwa, że nawet jeśli ci panowie są, żyją, to ciężko ich oderwać od telewizora i zachęcić do wyjścia z domu”.

(TDI, klub seniora/CAS)

Dla całej populacji województwa małopolskiego wskaźnik feminizacji wyniósł w 2019 roku 106 kobiet na 100 mężczyzn, ale w populacji mieszkańców w wieku 65 lat i więcej na 100 mężczyzn przypadało już 148 kobiet. Najwyższy współczynnik feminizacji wśród osób starszych charakteryzuje powiat m. Kraków, najniższy zaś powiat miechowski oraz powiat bocheński (

Mapa 3).

Mapa 3. Współczynnik feminizacji – ludność w wieku 65+

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

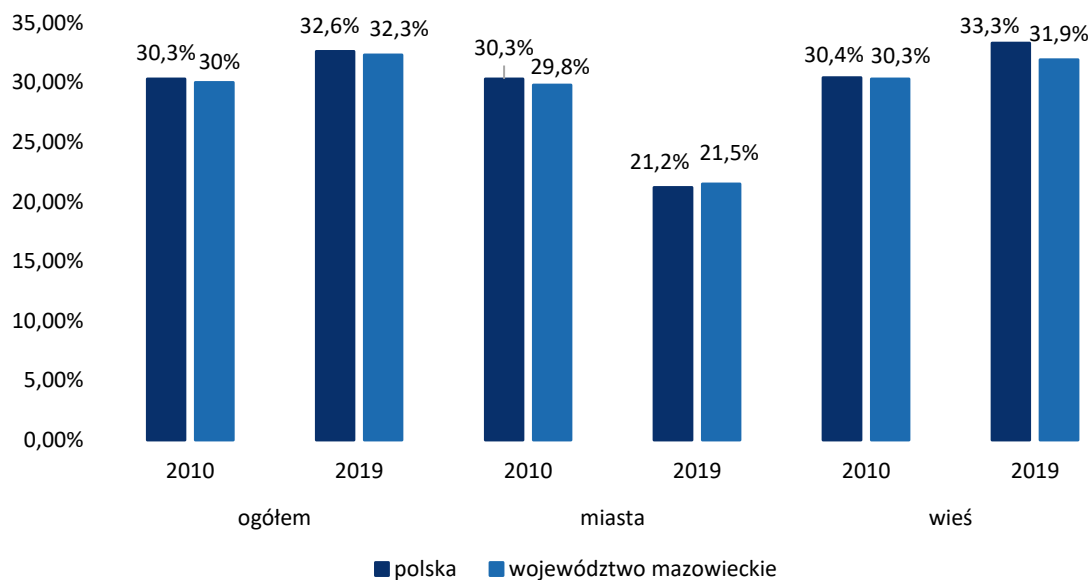
Jedną z kluczowych zmiennych opisujących aktywność seniorów jest wskaźnik zatrudnienia wśród osób w wieku 50 lat i więcej. Wskaźnik ten określa, jaki odsetek ludności w wieku od 50. do 64. roku życia pracuje zawodowo²⁴. Jednak dane opisujące tę miarę dostępne są tylko na poziomie województw.

Omawiany wskaźnik zarówno w Polsce, jak i Małopolsce rośnie. W 2019 roku w województwie małopolskim wynosił 32,3% i pozostawał nieznacznie niższy niż ten odnotowywany w Polsce. Warto zauważyć, że wskaźnik zatrudnienia osób w wieku powyżej 50 lat pozostaje wyższy w miastach niż na wsi, co z jednej strony jest wynikiem struktury społeczno-zawodowej na wsi, gdzie dla wielu osób podstawą zatrudnienia jest rolnictwo, a nie praca najemna, a z drugiej – jest to wynik stosunkowo

²⁴ J. Perek-Białas, J. Zwierzchowski (red.), *Wskaźnik aktywnego starzenia w ujęciu regionalnym – 2015*, Warszawa 2016.

wysokich kosztów życia w mieście, które wymuszają na osobach w wieku zbliżonym do wieku poprodukcyjnego podejmowanie pracy (Wykres 1).

Wykres 1. Wskaźnik zatrudnienia wśród osób w wieku 50 lat i więcej w Polsce oraz Małopolsce w latach 2010 i 2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W tym kontekście warto przywołać dane raportu *Badania opinii mieszkańców Małopolski*²⁵ (2018), wedle których obecną sytuację na małopolskim rynku pracy najlepiej oceniają mieszkańcy z przedziału 25–44 lata (tj. 52,8%), najmniejszym optymizmem cechują się natomiast osoby powyżej 60. roku życia – 42,1%.

²⁵ https://www.obserwatorium.malopolska.pl/wp-content/uploads/2019/01/Raport_badanie_opinii_2018.pdf [dostęp: 07.12.2020].

9. POLITYKA SENIORALNA W WOJEWÓDZTWIE MAŁOPOLSKIM

9.1. Kształtowanie polityki senioralnej w województwie małopolskim – dokumenty strategiczne

Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011–2020 stanowi, że w odpowiedzi na konsekwencje postępujących zmian struktury demograficznej konieczne będzie nie tylko podjęcie szerokich działań dostosowawczych w obszarze rynku pracy, ale również zbudowanie nowej oferty specjalistycznych usług adresowanych dla grupy seniorów. Z tego względu wyzwaniem dla województwa staje się konieczność zapewnienia bezpieczeństwa w sferze zdrowotnej i społecznej. Szczegółowo zagadnienia senioralne zoperacjonalizowano w programach strategicznych, m.in. tym poświęconym ochronie zdrowia, kapitału intelektualnego i rynku pracy, włączeniu społecznemu. w Strategii zaprojektowano kierunki działań zgodnie z zasadą solidarności społecznej, która uwzględnia konieczność opieki zarówno nad najmłodszymi, jak i najstarszymi mieszkańcami województwa. Jednym z kierunków rozwoju województwa wskazanym w Strategii jest rozwój kapitału intelektualnego. Jego rozwój w odniesieniu do starzejącego się społeczeństwa zakłada wdrożenie systemowych rozwiązań zwiększających poziom uczestnictwa osób starszych w systemie kształcenia ustawicznego, w tym także instrumentów finansowego wsparcia uniwersytetów trzeciego wieku. Do realizacji zaplanowano także działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa społecznego (kierunek działań 6.3 obszar 6.), którego celem jest realizacja projektów mających na celu niwelowanie przejawów wykluczenia społecznego, kulturowego i ekonomicznego m.in. osób starszych i niepełnosprawnych.

Z kolei w projekcie aktualizacji dokumentu pt. *Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”*, zgodnie z zasadą rozwoju społecznie wrażliwego, wsparcie seniorów uwzględniono w ramach celu strategicznego „Małopolanie. Rozwój społecznie wrażliwy, sprzyjający rodzinie”. Zagadnienia polityki senioralnej wpisane zostały w kierunek działań 1. „Małopolskie rodziny”, w którym zawarto punkt 1.4. „Wsparcie osób starszych i osób z niepełnosprawnościami”. Wskazano tam, że w województwie należy realizować środowiskowe formy aktywizacji i wsparcia uwzględniające psychofizyczne potrzeby i kondycję seniorów i niepełnosprawnych. Wskazano także, że wspierać należy istniejące placówki pobytu dziennego i opieki całonocnej, a w miarę możliwości i rosnących potrzeb należy tworzyć nowe obiekty infrastruktury społecznej skierowane do seniorów i niepełnosprawnych. Zaplanowano także realizację kierunku działań 2.6. mówiącego o kompleksowej opiece medycznej i usługach pielęgnacyjnych dla seniorów. W Strategii w obszarze „Małopolanie” wskazano także kierunek działań 4. „Ochrona dziedzictwa i uczestnictwo w kulturze”, który zakłada realizację celu 4.2.3. „Poprawa otwartości instytucji kultury na różne potrzeby osób, w tym rodzin z dziećmi, osób z niepełnosprawnościami, seniorów”. Zaplanowano go jako odpowiedź na postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Zakłada on podejmowanie działań służących wsparciu seniorów, z myślą o podtrzymaniu ich sprawności i aktywności oraz wykorzystaniu ich potencjału w życiu społecznym. Komplementarnie realizowane będą działania wspierające aktywność edukacyjną i zawodową osób starszych i osób z niepełnosprawnościami. Z kolei wśród kierunków działań w obszarze 5. „Cyfrowa Małopolska” wskazano, że w województwie w związku ze zmianami demograficznymi szczególne znaczenie będzie mieć

dostęp do e-usług w ochronie zdrowia i opiece nad osobami starszymi. Należy także zwrócić uwagę na *Wieloletni program współpracy województwa małopolskiego z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na lata 2018–2022*²⁶. Realizacja Programu polega na zleceniu realizacji zadań publicznych województwa w trybie rocznych otwartych konkursów ofert organizacjom pozarządowym. Program przewiduje realizację projektów, których celem jest wsparcie seniorów w ramach:

- działań na rzecz osób w wieku emerytalnym – w tym zakresie realizowane są zadania polegające na propagowaniu wiedzy na temat prawa (w tym praw konsumentów oraz podstawowych zasad postępowania cywilnego oraz administracyjnego);
- wspierania funkcjonowania społecznego oraz przeciwdziałania wykluczeniu osób starszych – organizowane są konkursy mające na celu wspieranie funkcjonowania społecznego i aktywności osób starszych (w szczególności z obszarów wiejskich), przeciwdziałanie wykluczeniu osób starszych, włączanie osób starszych w dialog i współpracę z samorządem lokalnym, rozwój aktywności edukacyjnej osób starszych;
- wspierania rodziny, działalności na rzecz integracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym osób starszych w ramach III (i kolejnych) edycji Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego – celem jest tu wsparcie działań w zakresie rozwijania integracji międzypokoleniowej oraz różnych form aktywności seniorów.

Należy także wskazać dokument z 2010 roku pn. *Wyzwania Małopolski w zakresie starzenia się społeczeństwa. Podejście strategiczne*²⁷, który był pierwszym dokumentem regionalnym zwracającym uwagę na problem starzenia się społeczeństwa. Jego celem było zidentyfikowanie tendencji starzenia się ludności w województwie oraz scharakteryzowanie populacji małopolskich seniorów. W dokumencie wskazano także, jakie istniejące zasoby (przede wszystkim instytucjonalne) można zaktywizować, aby skutecznie i efektywnie zaspokajać potrzeby seniorów. W dokumencie wskazano szereg przewag, które można wykorzystać, realizując założenia polityki senioralnej, oraz nakreślono szczegółowo deficyty zasobów potencjału województwa. Zarówno jedno, jak i drugie rozpatrywane były w podziale na zasoby ludzkie, opiekę zdrowotną i długoterminową, pomoc społeczną, uzdrowiska, zasoby mieszkaniowe, przestrzeń publiczną, infrastrukturę komunikacyjną, zasoby edukacyjne, kapitał społeczny, kulturę, turystykę i potencjał gospodarczy. Zasygnalizowano tam, że zjawisko starzenia się ludności musi być rozpatrywane w szerokim ujęciu, ponieważ oddziałuje zarówno na kwestie społeczne i ekonomiczne, a także implikuje konieczność podejmowania zmian przestrzennych oraz w zakresie infrastruktury społecznej i technicznej.

Ponadto istotnym elementem polityki jest Małopolska Rada ds. Polityki Senioralnej będąca organem opiniująco-doradczym Zarządu Województwa Małopolskiego w obszarze problematyki osób starszych oraz solidarności międzypokoleniowej. Rada funkcjonuje od 2013 roku i została

²⁶ Wieloletni program współpracy Województwa Małopolskiego z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na lata 2018–2022, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego; Program współpracy województwa małopolskiego z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2018, 2019, 2020, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego.

²⁷ <https://www.obserwatorium.malopolska.pl/raporty/wyzwania-malopolski-kontekscie-starzejacego-sie-spolescenstwa-podejscie-strategiczne/> [dostęp 05.01.2020].

powołana w celu wzmocnienia pozycji małopolskich seniorów w życiu społecznym, stworzenia warunków do realizacji potrzeb i poprawy jakości życia oraz realizacji wspólnych przedsięwzięć.

9.2. Finansowanie i realizacja działań z zakresu polityki senioralnej w województwie małopolskim

Istotnym elementem rozważań na temat polityki senioralnej w województwie jest wskazanie źródeł finansowania działań i sposobów realizacji projektów.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020

Źródłem finansowania wielu działań poświęconych osobom starszym w Małopolsce jest Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020²⁸. Należy zwrócić uwagę na 12. Oś Priorytetową „Infrastruktura Społeczna”, która w ramach działania 12.1. „Infrastruktura Ochrony Zdrowia” zakłada wspieranie projektów polegających na przeprowadzeniu niezbędnych, z punktu widzenia udzielania świadczeń zdrowotnych, działań inwestycyjnych, w tym w zakresie dostosowania infrastruktury do potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami, a także wyposażeniu w sprzęt medyczny oraz – jako element projektu – rozwiązaniach w zakresie IT (oprogramowanie, sprzęt). Pośrednio działania realizowane na rzecz seniorów zapewniono w 9. Osi Priorytetowej „Region spójny społecznie”, gdzie w ramach działania 9.2. „Usługi społeczne i zdrowotne” wspierane są projekty z zakresu teleopieki. Działanie to umożliwia także realizację projektów wspierających opiekunów nieformalnych osób wymagających wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, poprzez uruchomienie centrów wsparcia opiekunów oraz wsparcie dla tworzenia i/lub działalności placówek zapewniających dzienną opiekę i aktywizację osób wymagających wsparcia w codziennym funkcjonowaniu oferujących oddziaływanie terapeutyczne i inne zapewniające utrzymanie optymalnego stanu psychofizycznego, samodzielności i aktywności uczestników i niedopuszczanie do pogłębiania się dysfunkcji. Działanie obejmuje ponadto edukację osób wymagających wsparcia w codziennym funkcjonowaniu i ich opiekunów nieformalnych.

Należy zwrócić uwagę, że dotychczasowe rozstrzygnięcia konkursów na dofinansowanie w okresie programowania 2014–2020 wskazują, że w Małopolsce łącznie ma powstać 61 nowych placówek zapewniających dzienną opiekę i aktywizację starszych osób niesamodzielnych oraz 21 centrów wsparcia opiekunów rodzinnych, finansowanych ze środków europejskich²⁹. Projekty są w trakcie realizacji, zmieniają się ich harmonogramy, co utrudnia wskazanie, ile z nich zostało już zakończonych.

Jednym z flagowych projektów współfinansowanych ze środków RPO WM na lata 2014–2020 (Działanie 9.2 „Usługi społeczne i zdrowotne”, Poddziałanie 9.2.1 „Usługi społeczne i zdrowotne w regionie”, zakres wsparcia: „Wsparcie projektów z zakresu teleopieki”) jest **projekt pn.**

²⁸ Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce (edycja 2017-2019), Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej; Informacja o sytuacji osób starszych w Małopolsce (edycja 2017-2019), Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie.

²⁹ Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za 2019 roku. Warszawa, Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, 2020.

„Tele-Anioł”, którego celem jest poprawa jakości życia osób niesamodzielnych poprzez realizację działań na rzecz rozwoju usług opiekuńczych i sąsiedzkich w miejscu zamieszkania oraz usług wykorzystujących nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne, które umożliwią osobom niesamodzielnym jak najdłuższe bezpieczne pozostanie w ich środowisku. Zgodnie z planem realizacja projektu zakończy się w pierwszym kwartale 2021 roku.

O projekt „Tele-Anioł” zapytano w „Badaniu opinii mieszkańców Małopolski” w 2019 roku³⁰. Odpowiedzi potwierdzające znajomość tej inicjatywy były marginalne, co wynika z faktu, że realizacja projektu rozpoczęła się w 2018 roku. Jednak z badań wynika, że najwięcej deklaracji o korzystaniu z projektu „Tele-Anioł” padło ze strony Małopolan powyżej 60. roku życia, a w dalszej kolejności osób w wieku 25–44 oraz 45–59 lat, którzy zaliczają się z pewnością do grona osób niepełnosprawnych bądź też pełnią funkcję opiekuna osoby starszej bądź niepełnosprawnej.

Należy podkreślić, że do końca 2019 roku z oferowanego wsparcia w ramach projektu „Tele-Anioł” skorzystało 3585 osób niesamodzielnych, zdecydowaną większość z tej grupy stanowią seniorzy.

Inne środki finansowe Unii Europejskiej (m.in. programy krajowe, programy współpracy transgranicznej)³¹

Wśród projektów realizowanych ze środków unijnych należy wskazać **projekt pn. „Inkubator Dostępności”**, którego celem jest niwelowanie barier w dostępie do usług, produktów i przestrzeni publicznej dla osób o ograniczonej mobilności, percepcji, starszych i z niepełnosprawnościami. Projekt wdrażany w ramach 4. Osi Priorytetowej Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (Działanie 4.1: Innowacje społeczne), na zlecenie Ministerstwa Rozwoju. Finansowany jest ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. Projekt jest realizowany od 1 października 2019 roku do 30 września 2022 roku w całej Polsce. Od początku realizacji projektu: rozpoczęto realizację ogólnopolskiej akcji konsultacyjno-informacyjnej, uruchomiono Mobilny Punkt Konsultacyjno-Informacyjny, zrealizowano maraton projektowania innowacji w Krakowie – *Innovathon* dla dostępności, w ramach którego 9 zespołów (39 uczestników) w duchu metodyki *Design Thinking* opracowywało prototypy rozwiązań zwiększających dostępność do przestrzeni publicznej i pierwszy konkurs na innowacje społeczne w ramach Inkubatora Dostępności. Na konkurs wpłynęło ponad 100 pomysłów, z czego 63 przeszły pozytywnie ocenę formalną i zostały skierowane do oceny merytorycznej i strategicznej. Ostatecznie na liście rankingowej znalazło się 13 projektów. W 2020 roku odbył się także cykl webinarów „Poniedziałki z innowacjami” oraz przeprowadzono posiedzenia Rady Innowacji Społecznych³².

Kolejnym jest **projekt pn. „HoCare2.0 – Dostarczanie i wdrażanie innowacyjnych rozwiązań w zakresie opieki domowej poprzez wzmocnienie współpracy w ramach poczwórnej helisy oraz wdrażanie zasad współtworzenia w terytorialnych ekosystemach innowacji”**. Jego celem jest rozwijanie ekosystemów z zakresu opieki nad osobami starszymi w środowisku domowym, między

³⁰ Raport z *Badania opinii mieszkańców Małopolski* (edycja 7), Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, 2018; <https://www.obserwatorium.malopolska.pl/wydarzenie/badanie-opinii-mieszkancow-malopolski-2018-7-edycja/> [dostęp 05.01.2020].

³¹ Opracowano na podstawie dokumentów pn. *Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce w roku 2018* i *Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce w roku 2019*.

³² <https://www.rops.krakow.pl/lewa/inkubator-dostepnosci-35/aktualnosci-157.html> [dostęp 16.12.2020].

innymi w oparciu o innowacyjne rozwiązania IT oraz dostarczanie i wdrażanie nowoczesnych narzędzi dla opieki domowej (zdrowotnej i społecznej) w oparciu o potrzeby użytkowników końcowych i ich formalnych lub nieformalnych opiekunów. Projekt jest realizowany w latach 2019–2022 ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Interreg Europa Centralna (1. oś priorytetowa: „Współpraca w zakresie innowacji na rzecz zwiększenia konkurencyjności”). Liderem projektu jest węgierska Centralna Transdunajska Regionalna Agencja Innowacji. Należy także odnotować, że w projekcie z Polski, obok województwa małopolskiego, uczestniczy także Rzeszowska Agencja Rozwoju Regionalnego. Małopolska na realizację innowacyjnych i inteligentnych przedsięwzięć dla seniorów otrzyma 165 720 euro.

Na uwagę zasługuje także **projekt pn. „Małopolski Inkubator Innowacji Społecznych”**, który realizowany był do końca lipca 2019 roku z 4. Osi Priorytetowej Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014–2020. Jego założeniem było zainicjowanie, opracowanie i przetestowanie 40 innowacyjnych rozwiązań w obszarze usług opiekuńczych dla osób starszych, osób z niepełnosprawnością oraz ich opiekunów. Realizacja projektu zakończyła się stosunkowo niedawno, dlatego uwzględniono go w opracowaniu, aby wskazać, jakie innowacje społeczne były wspierane poprzez udzielanie grantów na tworzenie i testowanie nowych rozwiązań. Wśród przetestowanych rozwiązań na rzecz seniorów znalazły się między innymi następujące pomysły:

- Ścieżka moto-sensoryczna – jako miejsce w przestrzeni miejskiej przyjazne profilaktyce i rehabilitacji osób mających problemy z poruszaniem się i osób z niepełnosprawnościami.
- Mobilne Centrum Pomocy dla Osób Starszych – to metoda pracy z seniorami z obszarów wiejskich o stosunkowo słabej jakości infrastruktury (szczególnie infrastruktury transportowej i drogowej oraz społecznej infrastruktury usług zdrowotnych), idea projektu polega na realizacji usług (prawnych, finansowych i z zakresu profilaktyki zdrowotnej) dla seniorów w miejscu ich zamieszkania.
- Asystent osoby starszej – projekt ten polega na wprowadzeniu asystenta osoby starszej jako osoby współorganizującej życie seniora, zadania realizowane przez asystenta uzupełniają świadczenia pozostające w kompetencji pracownika socjalnego i opiekunki środowiskowej.
- Centrum Antydepresyjne – polega na wsparciu psychologicznym osób samotnych i starszych, u których występuje ryzyko depresji, a w skrajnym przypadku samobójstwa. Opieką psychologiczną mogą także zostać objęte osoby pozostające w bliskim otoczeniu seniora. Centrum świadczy kompleksową pomoc osobom starszym w stanach depresyjnych.
- Innotextil – to innowacyjna odzież przeznaczona dla osób starszych i niepełnosprawnych. Odzież wyposażona jest w mikroczuJNIKI, które połączone są z aplikacją, co umożliwia i wspiera rehabilitację osoby oraz profilaktykę ruchu w warunkach pozalaboratoryjnych – podczas aktywności w domu i poza nim, np. w trakcie spacerów.
- Senior CUDER – to przeznaczona dla seniorów gra rozwojowa, której celem jest zintegrowana poprawa życia osób starszych w obszarze zdrowotnym, intelektualnym, duchowym, emocjonalnym i społecznym. Gra pełni funkcję integracyjną i rozrywkową, a przede wszystkim rozwojową i terapeutyczną.

- Inteligentny system wsparcia MED.-box – jest systemem teleinformatycznym, wykrywającym sytuację zagrożenia zdrowia i/lub życia u pacjentów. To system, który poprzez połączenie bluetooth pobiera dane – wyniki z urządzeń medycznych, np. mierzących parametry zdrowotne w domu pacjenta, i dostarcza je do lekarza lub opiekuna medycznego.
- Vipande – aplikacja umożliwiająca wstępną, domową diagnostykę najczęstszych chorób wieku podeszłego. Narzędzie pozwala dostarczyć seniorowi i jego opiekunom informacje na temat symptomów postępowania choroby demencyjnej, zaostrzeń lub niedostatecznie kontrolowanych najczęstszych schorzeń przewlekłych występujących wśród starzejącego się społeczeństwa w Polsce.
- DEM-GAME – to pakiet gier dla seniorów chorujących lub zagrożonych grupą chorób demencyjnych. Pakiet ma umożliwić seniorom wykonywanie komputerowych ćwiczeń pamięci oraz domowej diagnostyki, w zakresie sprawności funkcji poznawczych osoby starszej. Zasadniczym celem gier jest stymulowanie sprawności umysłowej seniorów.
- Therapy Set – zestaw pomocy terapeutycznych przeznaczonych dla osób starszych, szczególnie użyteczny może być dla osób przebywających w dziennych domach pobytu i mieszkańców domów pomocy społecznej. Zestaw składa się z siedmiu elementów, które mają stymulować sprawność zmysłów seniorów.

Innym przykładem realizowanych obecnie przedsięwzięć jest **projekt pn. „Ithaca”**, który realizowany jest ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Interreg Europa. Przedsięwzięcie to polegać ma na stymulowaniu wdrażania i rozwijania innowacyjnych rozwiązań i tworzenia ekosystemów na rzecz aktywnego i zdrowego starzenia oraz utworzeniu modelu „triple win”, który pozwoli na poprawę stanu zdrowia i dobrobytu pacjentów indywidualnych oraz ich zdolności do samodzielnej opieki i samodzielnego życia dłużej niż obecnie; zapewni lepszą kondycję i zyski finansowe sektorom opieki zdrowotnej i społecznej. W projekcie ITHACA Małopolska skupia się na analizie osi priorytetowej 9. „Region spójny społecznie” RPO WM 2014–2020. Dzięki udziałowi Województwa Małopolskiego w projekcie udało się pozyskać szereg dobrych praktyk od zagranicznych partnerów projektu, możliwych do przetransferowania do Małopolski. Wynikiem pierwszej fazy projektu, fazy „uczenia się”, było wypracowanie wspólnej strategii budowy europejskiego rynku usług społecznych i zdrowotnych oraz dziewięciu regionalnych planów działań każdego z partnerów. Małopolska w swoim planie skupi się na wsparciu działań skierowanych do centrów „wytchnieniowych” oraz projektu Małopolski Tele-Anioł (finansowanego z 9. Osi Priorytetowej, poddziałanie 9.2.1 „Usługi społeczne i zdrowotne w regionie”).

Otwarte konkursy ofert organizowane w ramach planów zawartych w *Wieloletnim programie współpracy województwa małopolskiego z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na lata 2018–2022*³³

Istotnym źródłem finansowania działań z zakresu polityki senioralnej są także **otwarte konkursy ofert skierowane do organizacji pozarządowych**. Ich zasadniczym celem jest zwiększanie

³³ Sprawozdania z realizacji programu współpracy województwa małopolskiego z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego w 2018, 2019 roku; Uchwały ogłaszające i rozstrzygające otwarte konkursy ofert na realizację zadań publicznych WM w obszarze działań na rzecz seniorów za lata 2016–2019; Sprawozdania z realizacji zadań w ramach ww. otwartych konkursów ofert 2016–2019 /ROPS i ZR/ – materiały przekazywane przez oferentów.

zaangażowania organizacji pozarządowych i mieszkańców Małopolski w życie publiczne oraz wzmacnianie współpracy międzysektorowej i rozwój społeczeństwa obywatelskiego.

Analiza wysokości kwot przeznaczanych na działania z zakresu polityki senioralnej zwraca uwagę na rosnące znaczenie zarówno tego źródła finansowania, jak i tego elementu polityki społecznej. W ciągu dwóch lat łączna kwota środków przeznaczonych w ramach otwartych konkursów ofert w zakresie polityki senioralnej zwiększyła się o około 130%, podczas gdy łączna kwota środków przeznaczonych w ramach konkursów ofert w roku 2019 w stosunku do roku 2017 zwiększyła się o około 40% (Tabela 6).

Tabela 6. Zestawienie kwot konkursów organizowanych w ramach otwartych konkursów ofert skierowanych do organizacji pozarządowych w latach 2017–2019

	Rok	Kwota łączna (I+II+III)	I. Konkursy roczne	II. Konkursy wieloletnie	III. Małe granty
Środki finansowe przyznane w ramach otwartych konkursów ofert – Polityka senioralna	2017	955 550,00 zł	817 950,00 zł	95 680,00 zł	41 920,00 zł
	2018	1 175 467,00 zł	700 000,00 zł	449 467,00 zł	26 000,00 zł
	2019	2 198 680,00 zł	200 000,00 zł	1 924 780,00 zł	73 900,00 zł
Suma środków finansowych przyznanych w ramach otwartych konkursów ofert	2017	20 926 003,70 zł	15 655 773,70 zł	4 074 020,00 zł	1 196 210,00 zł
	2018	27 817 441,60 zł	21 619 732,60 zł	4 610 946,00 zł	1 586 763,00 zł
	2019	29 198 915,28 zł	18 063 298,08 zł	8 465 812,00 zł	2 669 805,20 zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji programu współpracy województwa małopolskiego z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego z 2018 i 2019 roku.

Podmiotami, które uzyskiwały wsparcie w ramach organizowanych konkursów były przede wszystkim stowarzyszenia i fundacje. Ze środków pozyskanych w drodze konkursów organizowano zajęcia edukacyjne skierowane do seniorów. Finansowanie uzyskały także zadania polegające na przygotowaniu i przeprowadzeniu cyklu wykładów, kursów, warsztatów i spotkań, mających na celu edukację osób starszych w wieku 50 lat i więcej, w zakresie zdrowego stylu życia. Działania edukacyjne dotyczyły głównie zagadnień związanych z profilaktyką chorób wieku starszego, prawidłowym żywieniem, zdrowiem psychicznym i znaczeniem aktywności intelektualnej i fizycznej w celu utrzymania jak najdłuższej sprawności i samodzielności. W ramach pozyskanego wsparcia konkursowego organizowano także wydarzenia kulturalne i rekreacyjne (w tym m.in. turystyczne i krajoznawcze).

W latach 2017–2019 organizowano także konkurs „Mecenat Małopolski”³⁴, w ramach którego wspierane były zadania m.in.: tworzące ambitne formy animacyjne na rzecz międzypokoleniowej aktywizacji społeczności, kreujące postawy tolerancji i wzmacniania wartości płynących z różnorodności życia, aktywizujące różne grupy wiekowe, a zwłaszcza wykorzystujące potencjał

³⁴ Sprawozdania z realizacji Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020 – za rok 2017, 2018 i 2019, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

osób starszych oraz wspierające projekty artystyczne o wymiarze społecznym, wychowawczym, terapeutycznym.

PFRON

Samorząd Województwa Małopolskiego realizuje także zadania w zakresie wsparcia osób niepełnosprawnych, których liczba wzrasta wraz z wiekiem. Obejmują one także zadania Województwa Małopolskiego finansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON). Beneficjentem tych środków mogą być organizacje pozarządowe. W 2019 roku zrealizowano 19 umów na dofinansowanie robót budowlanych w obiektach służących rehabilitacji osób niepełnosprawnych oraz 31 umów zawartych na realizację zadań „miękkich” z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych. Kwota umów pozyskanych z PFRON wynosiła ponad 4,7 mln zł.

Konkursy organizowane przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie

Ze środków własnych Województwa Małopolskiego przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie realizowane są: Plebiscyt Poza Stereotypem – „Senior Roku” oraz akcja „Miejsce Przyjazne Seniorom”. Pierwszy ze wskazanych ma na celu promowanie aktywności społecznej seniorów. Drugi ma promować miejsca przyjazne i dostosowane do potrzeb osób starszych. Wyróżnienia jak dotąd otrzymały biblioteki, muzea, kina i domy kultury, ale są także kawiarnie, firmy działające w branży medycznej, obiekty służące rekreacji ruchowej (baseny, kluby fitness).

Programy zdrowotne

Departament Rodziny, Zdrowia i Spraw Społecznych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego finansuje programy zdrowotne – polityki zdrowotnej opracowane z inicjatywy Samorządu Województwa Małopolskiego i realizowane przez podmioty lecznicze, przeznaczone dla osób dorosłych, w tym również seniorów. Wśród nich można wskazać m.in.: program zdrowotny w zakresie prewencji i wykrywania chorób układu krążenia w populacji mieszkańców województwa małopolskiego, prozdrowotne oddziaływania edukacyjne na rzecz zmniejszenia umieralności na nowotwory w Małopolsce oraz program zapobiegania nadwadze i otyłości wśród mieszkańców województwa małopolskiego.

Inne działania i projekty³⁵:

- Kongres Srebrnej Gospodarki – Organizowany jest od 2016 roku w ramach popularyzacji w dyskursie społecznym zagadnień związanych z *silver economy*. Jak dotąd w panelach dyskusyjnych podnoszono kwestię konieczności zmiany sposobu myślenia i przełamania stereotypów wobec osób w wieku senioralnym, cierpiących z powodu zaburzeń psychicznych, psychoedukacji społeczeństwa, opiekunów, jak i samych seniorów, znaczenia właściwej komunikacji w budowaniu i utrzymywaniu relacji. Podejmowana w kongresowych debatach tematyka była szeroka i obejmowała m.in. aktywność fizyczną i psychiczną seniorów, poradnictwo psychologiczne i terapeutyczne, edukację opiekunów, kadr medycznych

³⁵ Wskazano tu projekty odbywające się w ostatnich dwóch, trzech latach oraz te odbywające się cyklicznie, jak np. Kongres Srebrnej Gospodarki.

i członków rodzin, metody komunikowania się z osobami starszymi, stygmatyzację i stereotypizację seniorów, a także komfort życia osób w wieku poprodukcyjnych i ich rodzin.

- Forum Seniora – będące wydarzeniem organizowanym cyklicznie przez Polska Press w Auditorium Maximum Uniwersytetu Jagiellońskiego, przy finansowym wsparciu Województwa Małopolskiego. Wydarzenie to poświęcone jest profilaktyce i rozwiązywaniu problemów wieku senioralnego.
- Szkoła @ktywnego Seniora – S@S – autorski program partnerski, realizowany przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną, instytucję kultury Województwa Małopolskiego, od 2007 roku wraz z Towarzystwem Polsko-Niemieckim w Krakowie, w ramach działań skierowanych do seniorów. Dzięki kompleksowemu podejściu do potrzeb edukacyjno-integracyjnych starszych ludzi przyczynia się do zmiany stereotypów związanych z seniorami.
- Aktywna Akademia – cykl comiesięcznych spotkań, wykładów i warsztatów prowadzonych przez Muzeum Armii Krajowej w Krakowie, instytucję współprowadzoną przez Województwo Małopolskie. W 2019 roku w zorganizowanych spotkaniach wzięło udział 180 osób.
- Klub dyskusyjny Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie, instytucji kultury Województwa Małopolskiego. W 2019 roku przeprowadzono 30 spotkań z cyklu Klub Dyskusyjny MLP dla seniorów, w których wzięło udział 385 osób.
- Małopolska. Kultura Wrażliwa to projekt zainicjowany przez Województwo Małopolskie i realizowany wspólnie z Małopolskim Instytutem Kultury, instytucją kultury Województwa Małopolskiego. Celem projektu jest dostosowanie oferty i infrastruktury instytucji kultury do potrzeb wszystkich odbiorców z zaburzeniami wzroku, słuchu lub ruchu, w tym seniorów.
- 60+ Kultura. Weekend z kulturą dla seniorów – Projekt zainicjowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który zwraca uwagę na potrzeby najstarszej wiekowo publiczności. Podczas pierwszego, jesiennego weekendu seniorzy mogą bezpłatnie lub za symboliczną kwotę skorzystać z oferty kin, muzeów, teatrów, filharmonii i oper.
- Program Senior+ – Na terenie Małopolski funkcjonuje 75 placówek Senior+, w tym: 19 Dziennych Domów „Senior+” i 56 Klubów „Senior+”. Placówki prowadzone są przez 65 jednostek samorządu terytorialnego i oferują łącznie 1953 miejsca dla seniorów. Dzielne Domy „Senior+” funkcjonują od poniedziałku do piątku 8 godzin dziennie i oferują m.in. usługi: socjalne (w tym posiłek), edukacyjne, kulturalno-oświatowe, aktywności ruchowej lub kinezyterapii, sportowo-rekreacyjne, aktywizujące społecznie (w tym wolontariat międzypokoleniowy), terapii zajęciowej.
- Program „Opieka 75+” – Strategicznym celem programu jest poprawa dostępności do usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych, dla osób w wieku 75 lat i więcej. Gminy, które przystępują do realizacji programu, uzyskują finansowe wsparcie w realizacji usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych, dla osób w wieku 75 lat i więcej, do 50% przewidywanych kosztów realizacji zadania. W 2019 roku program jest realizowany w rozszerzonej formie, tj. skierowany jest nie tylko do osób samotnych w wieku 75 lat i więcej, ale także do osób pozostających w rodzinach. W 2019 roku 32 małopolskie

gminy podpisały umowę na dotację w ramach programu „Opieka 75+”. Usługami objęto 304 osoby, z których dwie trzecie stanowili ci, którzy nie brali udziału w Programie w roku 2018.

- Zadania realizowane przez gminy w ramach ich zadań własnych. Realizację tych zadań wspiera Wojewoda Małopolski. Celem wsparcia jest inspirowanie do zmian ukierunkowanych na poprawę dostępności do usług pomocy społecznej, rozwój pracy socjalnej oraz jakości obsługi osób i rodzin wymagających wsparcia ośrodka pomocy społecznej. W budżecie wojewody na 2019 roku na powyższy cel zaplanowano kwotę 5 752 671 złotych. W ramach rozwoju pomocy społecznej dofinansowanie było skierowane m.in. do gmin rozwijających ofertę wsparcia dla seniorów. W 2019 roku projekty realizowane były w 26 gminach (w tym 23 projekty skierowane wyłącznie do seniorów).
- Działania Pełnomocnika Wojewody ds. Seniorów, które mają na celu wspieranie aktywności kulturalnej osób starszych. W ramach tych działań zawiązano współpracę z Muzeum Narodowym w Krakowie i Muzeum na Wawelu oraz wsparto inicjatywy jednostek samorządu terytorialnego na rzecz tworzenia i promowania projektów aktywizujących seniorów.
- Student dla Seniora (Kraków) – to wydarzenie odbywające się w Instytucie Pracy Socjalnej Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie³⁶. Wydarzenie odbywa się jako rezultat współpracy Koła Naukowego Wolontariatu z Radą Krakowskich Seniorów, którzy zwrócili uwagę na brak inicjatyw umożliwiających spotkania na płaszczyźnie osoba starsza – student. Wydarzenie odbywa się zgodnie z ideą wolontariatu edukacyjnego skierowanego do osób niesamodzielnych i starszych, włączając w to zadanie jako instruktorów studentów, co w efekcie przyczynia się do poprawy międzypokoleniowej integracji mieszkańców.

Wskazane powyżej projekty obrazują sposoby realizacji i finansowania działań skierowanych do seniorów w Małopolsce. Gros projektów stanowią te o charakterze edukacyjnym i kulturalnym, które mają aktywizować społecznie seniorów, upowszechniać inicjatywy oświatowe i kulturalne skierowane do osób w wieku poprodukcyjnym. Liczne są także projekty opiekuńcze, które obejmują pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych czy opiekę higieniczną zaleconą przez lekarzy. Na ogół ich celem jest zwiększenie szansy pozostania w środowisku zamieszkania i opóźnienie momentu, w którym może być konieczne zapewnienie stałej, całodobowej opieki instytucjonalnej. Mniej liczne, ale także realizowane są projekty integracyjne i zwracające uwagę społeczeństwa na problem starzenia się, narastających problemów demograficznych. Promują one polityki senioralne i kwestie związane z *silver economy*. Stosunkowo najmniej jest projektów wspierających opiekunów seniorów i osób zależnych. Projekty obejmujące m.in. opiekę wytchnieniową nie są popularne, a zapotrzebowanie na tego typu działania będzie z pewnością wzrastać wraz z narastaniem problemu starzenia się społeczeństwa i przybywaniem osób w wieku poprodukcyjnym. Należy także zwrócić uwagę na pojawiające się, choć dalej jednostkowe projekty z zakresu teleopieki, które szczególnie teraz, w czasie trwania globalnej pandemii, mogą cieszyć się coraz większą popularnością.

³⁶ RPO, *Złota Księga Dobrych Praktyk na Rzecz Społecznego Uczestnictwa Osób Starszych* (Edycja III), Warszawa 2018.

9.3. Usługi społeczne i infrastruktura społeczna skierowane do osób starszych

Jak pokazują dane z 2019 roku, najliczniejszymi instytucjami pomocy społecznej w województwie małopolskim są kluby samopomocy, środowiskowe domy samopomocy, mieszkania chronione oraz placówki zapewniające opiekę całodobową. Najwięcej osób starszych w 2019 roku skorzystało z klubów samopomocy oraz dziennych domów pomocy (Tabela 7). W odniesieniu do innych województw, Małopolska wypada korzystnie pod względem liczby klubów samopomocy (2. miejsce za województwem mazowieckim). Liczba dziennych domów pomocy w województwie małopolskim jest niższa niż średnia dla kraju.

Tabela 7. Instytucje pomocy społecznej dla seniorów w Małopolsce w 2019 roku

Rodzaj placówki	Liczba placówek	Liczba miejsc dla osób starszych	Liczba korzystających osób starszych
Środowiskowe domy samopomocy	78	2394	832
Dzienne domy pomocy ^{37,38}	26	1211	1506
Noclegownie, schroniska i domy dla osób bezdomnych	19	715	553
Ogrzewalnie	5	90	150
Kluby samopomocy ³⁹	81	2291	3036
Placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku	41	1276	1069
Domy pomocy społecznej	23	1181	1532
Mieszkania chronione	73	261	82
Ośrodki interwencji kryzysowej ogółem	9	50	456
Jednostki specjalistycznego poradnictwa	19	b.d.	1617
Hospicja stacjonarne	8	228	244

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentu *Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za 2019 rok* (2019), s. 315–316.

Na uwagę zasługują także usługi świadczone osobom starszym – w tym szczególnie usługi opiekuńcze. Z tych w 2019 roku skorzystało 7440 małopolskich seniorów. Ze względu na rosnącą liczbę osób w wieku poprodukcyjnym należy przypuszczać, że liczba osób korzystających z usług

³⁷ Dostępne pod: <https://www.obserwatorium.malopolska.pl/biblioteka/>.

³⁸ W tym Dzielne Domy Senior+ K. Grzeszkiewicz-Radulska, „Jednostki niedostępne w sondażach CBOS” W: P. Daniłowicz, Z. Gostkowski, Sondaże opinii społecznej: samowiedza współczesnych społeczeństw. Analizy i próby technik badawczych w socjologii, t. X, IFiS PAN, Warszawa 2001.

³⁹ W tym Klub Senior+ - 55.

opiekuńczych będzie rosnać, a wraz z tym wzrastać będą wydatki budżetowe na ten cel. W 2019 roku całkowita kwota przeznaczona na te usługi wyniosła ponad 52 mln złotych (Tabela 8).

Tabela 8. Usługi opiekuńcze dla seniorów w Małopolsce w 2019 roku

Rodzaj usług	Liczba osób starszych objętych pomocą	Wysokość środków przeznaczonych na usługi
Usługi opiekuńcze ogółem	7440	52 258 438
w tym:		
specjalistyczne usługi opiekuńcze	304	1 709 254
specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi	346	2 812 060

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentu *Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za 2019 rok (2019)*, s. 316.

9.4. Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonej analizy *desk research* oraz istniejącej literatury naukowej w zakresie polityki senioralnej, wśród kluczowych wyzwań względem rozwoju oferty dla seniorów zarówno w skali całego kraju, jak i województwa małopolskiego należy wskazać:

1. Konieczność wspierania i rozwoju działań w zakresie aktywności społecznej i zawodowej osób starszych i osób z niepełnosprawnościami, ukierunkowanych na wykorzystanie ich potencjału i zapobieganie wycofywaniu się przez nich lub wypychaniu ich z życia społecznego. Obecnie ponad 20% Małopolan stanowią osoby w wieku poprodukcyjnym – warto zaangażować ich w projekty mające na celu integrację międzypokoleniową, a także działania mające na celu utrzymywanie dziedzictwa kulturowego i historycznego tak regionalnego, jak i lokalnego.
2. Wspieranie usług asystencko-opiekuńczych dla osób potrzebujących pomocy w samodzielnym funkcjonowaniu oraz wsparcie dla nieformalnych, rodzinnych opiekunów osób zależnych. Celem tego typu zadań powinno być wzmocnienie dostępnych zasobów profesjonalistów i poprawa umiejętności członków rodzin opiekujących się seniorami, którzy zapewnią jak najbardziej adekwatne wsparcie, będące odpowiedzią na realne i dobrze zdiagnozowane potrzeby. Odpowie to także na problem wysokich kosztów usług prywatnych i ich centralizację (tj. ich lokalizację przede wszystkim w miastach, a na obszarach wiejskich w miejscowościach stanowiących centrum gminy).
3. Poprawa stanu infrastruktury społecznej, technicznej, telekomunikacyjnej dla seniorów i osób zależnych. WHO definiuje społeczeństwo przyjazne wiekowi jako takie, gdzie „usługodawcy, władze, liderzy społeczni i duchowi, przedsiębiorcy oraz obywatele uznają różnorodność wśród osób starszych, wspierają ich integrację i udział we wszystkich dziedzinach życia wspólnoty, szanują ich decyzje i wybory dotyczące stylu życia, a także przewidują i elastycznie reagują na specyficzne potrzeby i preferencje związane ze starzeniem się ludzi”. Dlatego tak ważne jest promowanie rozwiązań społecznych

i przestrzennych (urbanistycznych) przeciwdziałających wykluczeniu seniorom. Jednakże trwająca pandemia COVID-19 zwróciła uwagę na wzrost zapotrzebowania na e-usługi (np. telemedycyny czy opieki nad seniorami przy wykorzystaniu telekomunikacji) oraz e-handel. Biorąc pod uwagę fakt, że tego typu nieprzewidziane, kryzysowe sytuacje mogą powtarzać się w przyszłości, należy skoncentrować się z jednej strony na poprawie wyposażenia infrastrukturalnego gospodarstw domowych seniorów, a z drugiej strony na konieczności poprawy kompetencji cyfrowych seniorów⁴⁰.

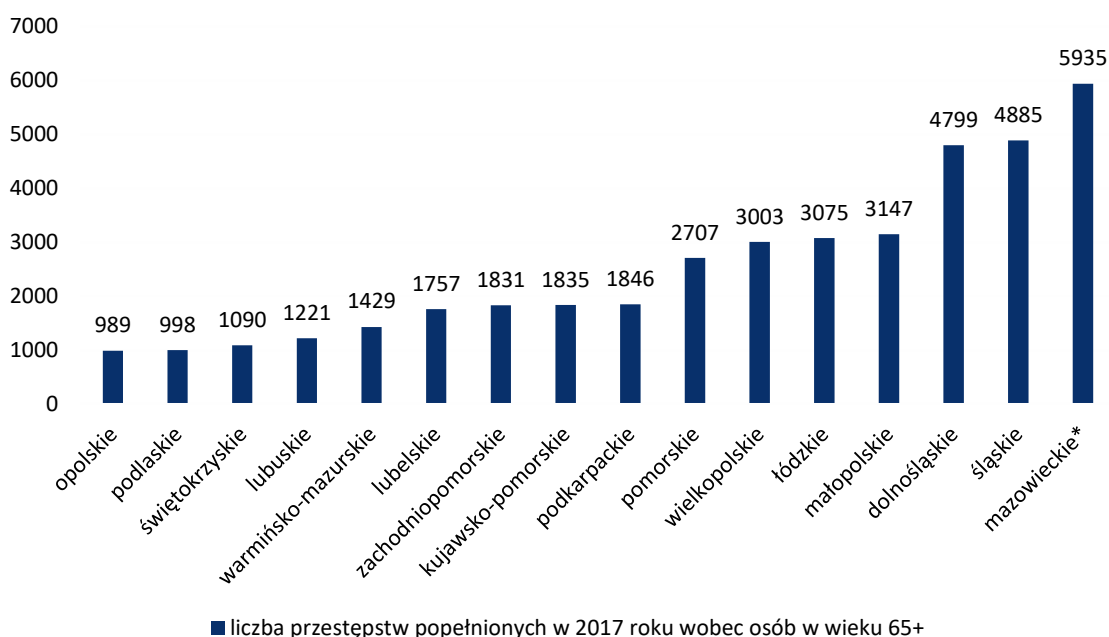
4. Przy tworzeniu oferty aktywności dla osób starszych należy przede wszystkim uwzględnić duże zróżnicowanie wewnętrzne tej grupy społecznej, zarówno pod względem stanu zdrowia i wynikających z tego możliwości i ograniczeń zaangażowania się w aktywności społeczne, jak również specyfikę lokalnych problemów społecznych.
5. Analiza zrealizowanych dotąd projektów dla seniorów w województwie małopolskim pokazuje, że są one stosunkowo liczne. Ze względu na to być może należy rozważyć sieciowanie organizacji i instytucji realizujących działania i projekty na rzecz środowisk senioralnych. Stworzenie płaszczyzny współpracy różnych organizacji i instytucji działających z seniorami i na ich rzecz pozwoli zmaksymalizować pozytywne efekty działań, a także wzmocni słabsze organizacje (m.in. te funkcjonujące na wsi).

⁴⁰ Gotowość do podjęcia aktywności kulturalnej po zniesieniu ograniczeń epidemicznych, NCK 2020.

10. BEZPIECZEŃSTWO SENIORÓW

Warto zwrócić uwagę na to, że w 2017 roku⁴¹ na terenie całej Polski popełniono 40 208 przestępstw wobec osób w wieku 65 lat i starszych, co stanowi nieco ponad 5,1% (2016 rok – 5,4%) wszystkich 782 069 stwierdzonych w analizowanym okresie przestępstw⁴². Biorąc pod uwagę ogólną liczbę popełnionych przestępstw wobec osób w wieku 65 lat i starszych, województwo małopolskie według danych z 2017 roku klasyfikuje się na 4. pozycji za województwami: mazowieckim, śląskim i dolnośląskim (**Wykres 2**).

Wykres 2. Liczba przestępstw popełnionych w 2017 roku wobec osób w wieku 65+ w podziale na województwa

Źródło: Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za rok 2017, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

*Suma dla KSP w Warszawie i KWP w Radomiu

W 2017 roku największą grupę przestępstw popełnionych na szkodę seniorów w Polsce stanowiły kradzieże cudzej rzeczy, których wykrywalność kształtowała się na poziomie 21,9%. Drugą grupą ze względu na liczbę przestępstw wyodrębnionych kategorii stanowiły kradzieże z włamaniem, z których wykryto 39,2%. Kolejną kategorią były oszustwa⁴³, z wykrywalnością na poziomie prawie 51,1%. Czwartą z kolei kategorią przestępstw popełnianych na szkodę osób starszych były przestępstwa drogowe, których wykryto blisko 93,4%. Ostatnią wyszczególnioną grupą były uszkodzenia rzeczy, których wykrywalność wyniosła 35,2%. Spośród 40 208 przestępstw popełnionych na szkodę osób starszych 9403 stanowiły pozostałe czyny przestępcze⁴⁴ (**Wykres 3**).

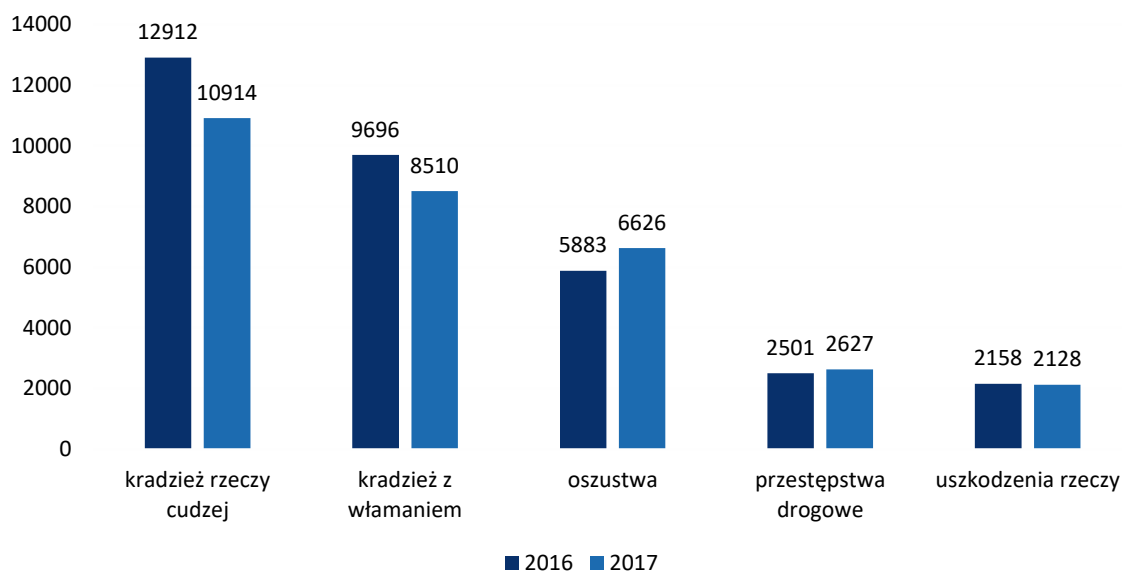
⁴¹ Należy zwrócić uwagę na niedostatek publicznych danych publikowanych cyklicznie pokazujących zmiany danego zjawiska w czasie.

⁴² Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za rok 2017, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

⁴³ Zgodnie z Kodeksem Karnym oszustwem jest działanie, które prowadzi inną osobę do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem za pomocą wprowadzenia jej w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania.

⁴⁴ Ibidem.

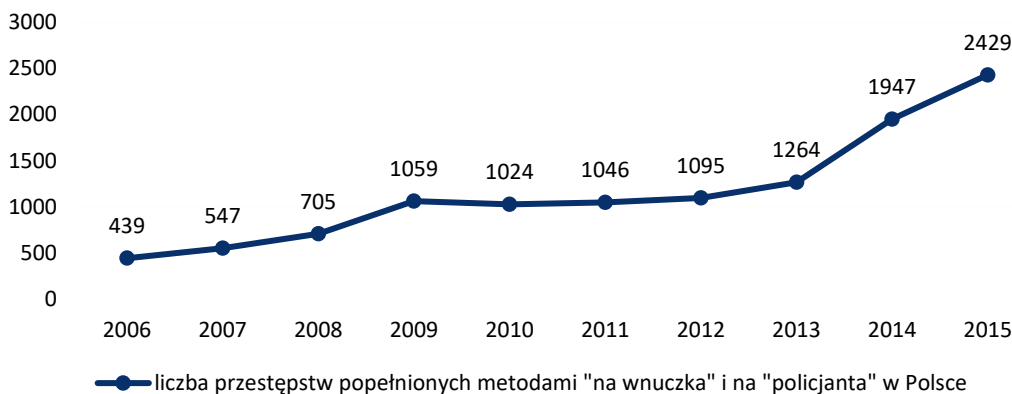
Wykres 3. Liczba przestępstw z poszczególnych grup popełnionych na szkodę seniorów (osoby w wieku 65 lat i więcej) w Polsce

Źródło: Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za rok 2017, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Wykres 4 wskazuje na rokroczny stosunkowo wysoki przyrost oszustw, których ofiarami padają seniorzy (osoby w wieku 65 lat i więcej). Są to jedne z najbardziej dotkliwych przestępstw dokonywanych na szkodę osób starszych, ponieważ oszuści często wykorzystują ich niewiedzę, łatwowierność bądź dobroduszość. Polegają one m.in. na podawaniu się za konkretną osobę niewzbudzającą podejrzeń, np. „wnuczka” czy „policjanta”. Z tego rodzaju incydentami często wiąże się utrata przez ofiarę oszustwa oszczędności całego życia. Poniższy wykres przedstawia tendencję wzrostową w występowaniu dwóch przykładowych oszustw na terenie całej Polski. Warto zwrócić szczególną uwagę na to, że liczba popełnianych przestępstw metodami „na wnuczka” i „na policjanta” na przestrzeni 10 lat wzrosła ponad 5-krotnie (Wykres 4).

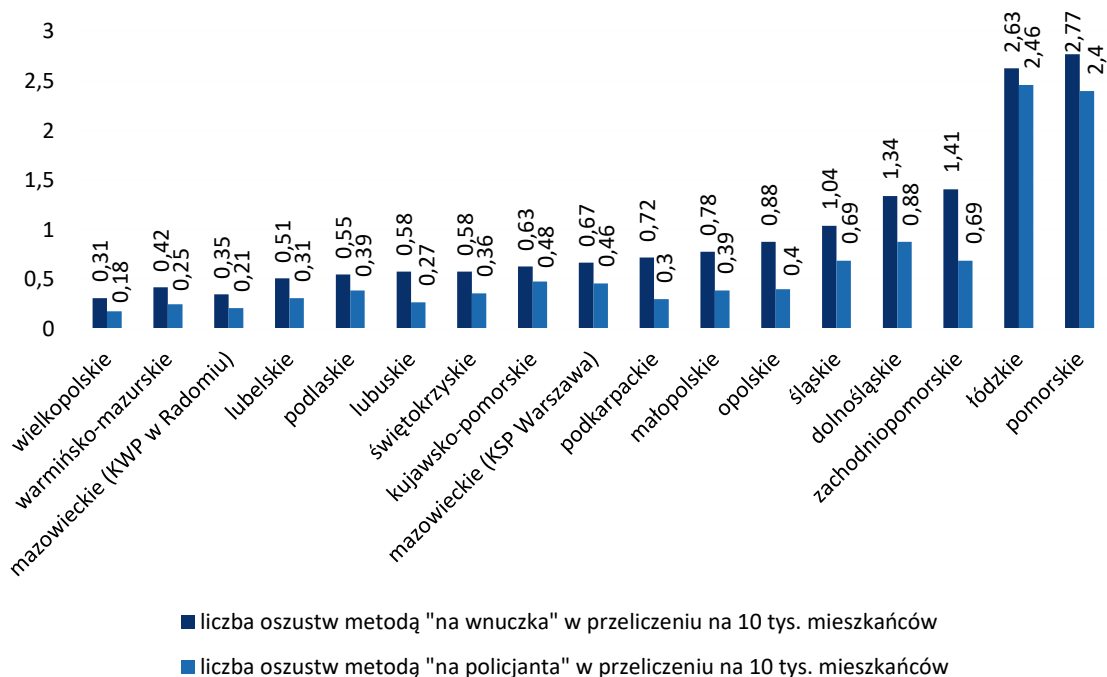
Wykres 4. Liczba przestępstw popełnionych metodami „na wnuczka” i „na policjanta” w Polsce w latach 2006–2015

Źródło: Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za rok 2015, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2016.

Jak pokazują statystyki, w Małopolsce od początku stycznia do końca września 2020 roku ofiarą oszustw „na policjanta” i „na wnuczka” padło już niemalże 400 seniorów⁴⁵ (stanowią one odpowiednio 3,4% i 4,8% tego typu oszustw w Polsce). Województwami, w których stosunkowo największy odsetek ludności jest oszukiwany metodami „na policjanta” i „na wnuczka” są łódzkie i pomorskie. Województwo małopolskie pod względem oszustwa „na wnuczka” uplasowało się w okresie styczeń – wrzesień 2020 roku na 7. pozycji, a biorąc pod uwagę oszustwo „na policjanta” – na miejscu 9. Najbezpieczniejszymi województwami ze względu na powyższe metody oszustw dla seniorów okazały się: wielkopolskie, warmińsko-mazurskie i mazowieckie (obszar KWP w Radomiu) (Wykres 5).

Wykres 5. Liczba oszustw metodą „na wnuczka” i „na policjanta” w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w okresie od początku stycznia do końca września 2020 roku w podziale na województwa

Źródło: dane z Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa, Komenda Główna Policji, dostęp z dnia 15.12.2020 roku.

Analizując dane w podziale na powiaty, należy wskazać, że najczęściej ofiarami oszustw zarówno metodą „na wnuczka”, jak i „na policjanta” padali seniorzy w większych ośrodkach miejskich, takich jak Kraków, Nowy Sącz czy Tarnów. Przystępcy najczęściej atakują w dni powszednie, w godzinach pracy, kiedy emeryci są sami w mieszkaniach i domach. Z tego względu na uwagę zasługują także wyzwania w obszarze ochrony seniorów przed oszustwami, wyłudzeniami i innymi przestępstwami. Jak dotąd podejmowano już pewne działania z zakresu profilaktyki oraz na rzecz poprawy bezpieczeństwa seniorów.

⁴⁵ Dane z Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa, Komenda Główna Policji <https://policja.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=b5fc08aaa8a54296b418383584313263> [dostęp 15.12.2020], przeliczone na ogólną liczbę oszustw przy użyciu danych z Urzędu Statystycznego w Krakowie na temat liczby ludności województwa (stan na 30.11.2020) – 3 413,9 tys.

Wśród nich można wymienić **konkurs pn. „Bezpieczny Senior – Oszustom Dziękuję!”**, organizowany przez Zarząd Województwa Małopolskiego w 2020 roku, którego naczelnym celem miało być upowszechnianie i ochrona praw konsumentów. W ramach konkursu planowano realizację zadań dotyczących m.in. bezpieczeństwa w sieci, a także w obrocie handlowym i prawnym. Niestety z uwagi na zagrożenie związane z pandemią SARS-CoV-2 (COVID-19) odstąpiono od realizacji ww. działań⁴⁶.

Warto zwrócić jednak uwagę, że realizowane są działania dostosowane do sytuacji i zagrożeń wynikających z trwającej pandemii, które angażują również inne grupy wiekowe, czego przykładem jest **projekt pn. „Wnuczka, wnuczek edukuje — babcia, dziadek się stosuje!”** realizowany w ramach zadania „Wielopokoleniowa Edukacja Małopolan” jako część Pakietu Edukacyjnego Małopolskiej Tarczy Antykrzysowej⁴⁷. Projekt ten obejmuje zorganizowanie konkursu dla uczniów oraz szkół ponadpodstawowych. Jego celem jest wyłonienie najlepszych materiałów profilaktycznych (plakatu oraz filmu) z obszaru oszustw popełnianych na osobach starszych. Projekt ma na celu poszerzenie grona osób świadomych występujących zagrożeń, a także ma pozytywnie wpłynąć na integrację międzypokoleniową.

W roku 2019 realizowano działania wyłonione w ramach otwartego konkursu ofert na realizację zadań publicznych Województwa Małopolskiego w obszarze działalności na rzecz dzieci, młodzieży i seniorów, ze szczególnym uwzględnieniem ich praw konsumenckich. Konkurs przewidywał wsparcie zadań polegających na: propagowaniu wiedzy na temat prawa (w tym praw konsumentów oraz podstawowych zasad postępowania cywilnego oraz administracyjnego) wśród młodzieży i osób starszych, organizowaniu prelekcji na temat metod rozpoznawania i unikania nieuczciwej konkurencji oraz organizowaniu inicjatyw mających na celu pogłębienie świadomości konsumenckiej przy jednoczesnym promowaniu integracji międzypokoleniowej⁴⁸. W ramach konkursu udzielono wsparcia 4 zadaniom:

- „Mam prawa i wiem, jak z nich korzystać” – szkolenie z zakresu praw konsumenta dla seniorów i młodzieży z terenu Nowego Sącza,
- „Stop manipulacji – nie kupuj na prezentacji” – edycja małopolska,
- Propagowanie wiedzy na temat prawa, w tym praw konsumenckich,
- Organizacja inicjatyw mających na celu pogłębienie świadomości konsumenckiej przy jednoczesnym promowaniu integracji międzypokoleniowej z konkursem znajomości praw konsumenckich.

Należy także wspomnieć o omawianym już **projekcie Mobilnego Centrum Pomocy dla Osób Starszych**, który obejmuje m.in. pomoc prawną dla seniorów. Warto także dodać, że na stronie internetowej Małopolskiej Policji (www.malopolska.policja.gov.pl) w 2020 roku realizowano akcję

⁴⁶ <http://www.rops.krakow.pl/lewa/wspolpraca-z-organizacjami-pozarzadowymi-15/otwarte-konkursy-ofert-2020-174/odstapienie-od-zawarcia-umow-z-oferentami-w-ramach-konkursu-w-obszarze-upowszechniania-i-ochrony-praw-konsumentow-658.html> [dostęp 16.12.2020].

⁴⁷ <https://kuratorium.krakow.pl/wnuczka-wnuczek-edukuje-babcia-dziadek-sie-stosuje-konkurs-dla-uczniow-oraz-szkol-ponadpodstawowych-województwa-malopolskiego/> [dostęp 16.12.2020].

⁴⁸ <http://www.rops.krakow.pl/lewa/wspolpraca-z-organizacjami-pozarzadowymi-15/otwarte-konkursy-ofert-2016-2019-57.html>, [dostęp 16.12.2020].

edukacyjno-prewencyjną „**Bezpieczny Senior**”, która polegała na przygotowaniu serii filmów o oszustwach, z którymi mogą zetknąć się seniorzy.

Bardzo istotne są też akcje (np. w formie spotkań informacyjnych) prowadzone na szczeblu lokalnym. Takie spotkania współorganizowane są często we współpracy ze strażą miejską, policją czy organizacjami pozarządowymi, m.in. w klubach seniorów czy na uniwersytetach trzeciego wieku, a ich przykładami mogą być konferencje czy spotkania edukacyjne pn.:

- „Bezpieczna Rodzina – Bezpieczny Senior 2”, które odbyło się w Ośrodku Kultury Kraków – Nowa Huta w 2020 roku,
- „Bezpieczna seniorka, bezpieczny senior” – cykl spotkań edukacyjnych w Krakowie (2019 rok),
- Konferencja „Bezpieczny senior” – odbyła się w Miejskim Dziennym Domu Pomocy Społecznej przy os. Szkolnym w Krakowie (2020 rok),
- „Bezpieczny senior” – spotkanie edukacyjne w Skawinie (2018 rok).

W zakresie ochrony seniorów konieczna jest kontynuacja dotychczasowych i prowadzenie nowych działań zwiększających poczucie bezpieczeństwa i poprawiających umiejętności korzystania z dostępnych dóbr i usług, poprzez wymianę doświadczeń i promowanie właściwych wzorców zachowań w sytuacjach zagrożenia. Poprawa bezpieczeństwa seniorów powinna być komplementarnym priorytetem do tych koncentrujących się na utrzymaniu ich w dobrej kondycji psychofizycznej, zdrowotnej oraz aktywnym włączaniu ich w życie społeczne.

11. OFERTA DLA SENIORÓW

Charakterystyka oferty dla małopolskich seniorów opracowana została na podstawie informacji pozyskanych w oparciu o dane zastane dostępne dzięki statystyce publicznej oraz z udostępnianych rejestrów i statystyk instytucji publicznych, jak również bezpośrednio od regionalnych i lokalnych instytucji działających na rzecz polityki senioralnej i aktywnego starzenia się.

Na wstępie należy podkreślić, że analizy opisujące lokalne zróżnicowanie aktywności seniorów oraz skierowanych do nich usług w odniesieniu do danych desk research są ograniczone, co wynika z niedostatku danych agregowanych na poziomie lokalnym. W pierwszej kolejności scharakteryzowana zostanie sytuacja seniorów w ujęciu regionalnym – w województwie małopolskim.

11.1. Charakterystyka i dostępność oferty dedykowanej seniorom

Koncepcja aktywnego starzenia się zakłada zapewnienie jednostce możliwości bycia jak najdłużej społecznie produktywną⁴⁹. Społeczna produktywność definiowana jest jako każda aktywność, która wytwarza dobra i usługi, niezależnie, czy jest opłacana, czy nie, włączając taką aktywność jak praca domowa, opieka nad dziećmi, wolontariat, pomoc rodzinie i przyjaciołom. Działalność społeczna osób starszych może przyjmować różne formy. Wymienić wśród nich można zaangażowanie w ramach organizacji pożytku publicznego, uniwersytetów trzeciego wieku, rad seniora, klubów seniora, wspólnot lokalnych (w tym działających przy kościołach i parafiach), organizacji branżowych, działań samopomocowych, różnorodnych towarzystw społeczno-kulturalnych czy kół gospodyń wiejskich⁵⁰.

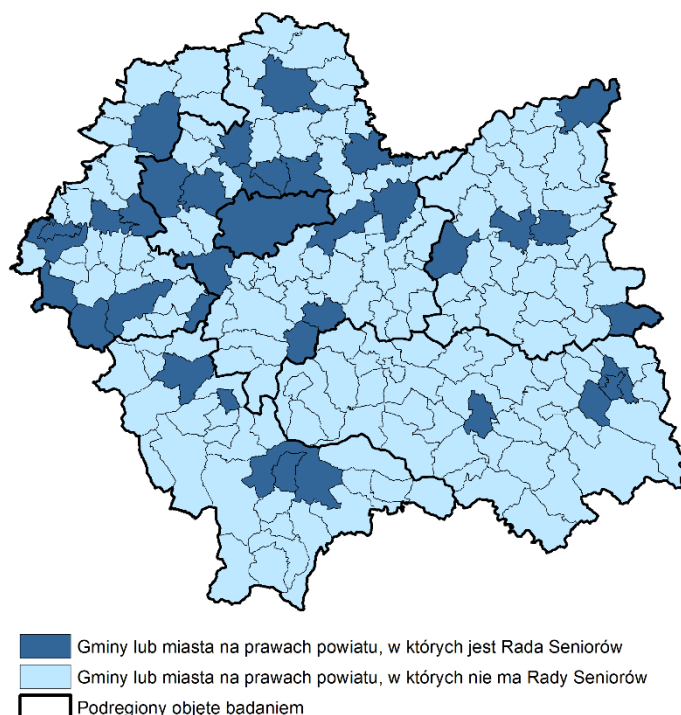
Rady seniorów

Ważną formą aktywności społecznej seniorów są rady seniorów. To ciała kolegialne o charakterze konsultacyjnym, doradczym i inicjatywnym, które mają potencjał wspierania rad gmin w realizacji zadań na rzecz osób starszych⁵¹. Rady seniorów powstają z inicjatywy władz samorządowych lub na wniosek środowisk senioralnych. Działają na rzecz podniesienia poziomu życia seniorów oraz wzrostu ich aktywności w społecznościach lokalnych. Głównymi zadaniami rad seniorów są: pośredniczenie między seniorami a decydentami politycznymi oraz opiniowanie projektów działań mających wpływ na życie osób starszych.

⁴⁹ B. Szatur-Jaworska, P. Szukalski (red.), *Aktywne starzenie się. Przeciwdziałanie barierom*, Łódź 2014; R. II: *Aktywność osób starszych w sferze publicznej*, IV: *Osoby starsze na rynku dóbr i usług. Bariery realizacji praw konsumenckich*.

⁵⁰ *Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich. Komunikat z badań*, CBOS 2018.

⁵¹ E. Lewicka-Kalka, *Funkcjonowanie rad seniorów w Polsce* oraz inne raporty dotyczące tematyki funkcjonowania rad seniorów w Polsce i Małopolsce, 2019.

Mapa 4. Występowanie rad seniorów w gminach lub miastach na prawach powiatu w Małopolsce w 2018 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu Fundacji Miejsc i Ludzi Aktywnych, *Gminne rady seniorów w Małopolsce*, Kraków 2019.

Polsce liczba rad seniorów systematycznie wzrasta od 2015 roku. W 2017 roku w Polsce rady seniorów funkcjonowały w 290 gminach, co stanowiło niemal 12% wszystkich gmin⁵². W 2019 roku ich liczba wzrosła do 380 (15,3% wszystkich gmin)⁵³.

W 2014 roku liczba małopolskich rad seniorów wynosiła 5, co odpowiadało 2,8% wszystkich gmin, w 2019 było ich 33 (18,7%)⁵⁴. Podobny odsetek rad można zaobserwować na Mazowszu (57 – 18% gmin), przy czym 19 to dzielnicowe rady utworzone w Warszawie⁵⁵.

Jak pokazują badania⁵⁶, małopolskie rady seniorów koncentrują swoje działania w kilku obszarach, takich jak zdrowie, kultura i rekreacja, pomoc społeczna czy infrastruktura. Wynika to z chęci zapewnienia seniorom jak najlepszego dostępu do usług publicznych w tym zakresie, zgodnego z ich zapotrzebowaniem i zainteresowaniami. Rady seniorów mogą być inicjatorami i ważnymi uczestnikami procesu tworzenia polityk senioralnych i gminnych programów na rzecz osób starszych⁵⁷. Utworzenie rady seniorów to pierwszy formalny krok do aktywizacji i integracji środowiska seniorów, co może się przekładać na wzmocnienie roli osób starszych w sprawowaniu

⁵² <https://www.prawo.pl/samorzad/rady-seniorow-funkcjonuja-w-co-osmej-gminie-w-polsce,113312.html> [dostęp 17.12.2020]; Informacja na temat osób starszych w Polsce (2018).

⁵³ Informacja na temat osób starszych w Polsce (2019).

⁵⁴ *Gminne rady seniorów w Małopolsce. Raport*, Fundacja Miejsc i Ludzi Aktywnych, Kraków 2019.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ J. Mańka, *Gminne Rady Seniorów w Małopolsce*, Raport z badania zrealizowanego z inicjatywy Małopolskiej Rady ds. Polityki Senioralnej, 2015.

⁵⁷ *Rola Uniwersytetów Trzeciego Wieku w procesie aktywizacji kulturalnej seniorów. Raport z badania*, ProVision Solutions, Kraków 2016.

władzy publicznej w gminie i tym samym może stanowić odpowiedź na zmiany demograficzne i proces starzenia się społeczeństw.

W 2016 roku w województwie powstała **Małopolska Sieć Rad Seniorów „Działamy Wspólnie” (MSRS)**. Sieć powstała na bazie współpracy Fundacji Miejsc i Ludzi Aktywnych MiLA z aktywnymi seniorami z ponad 20 gmin z terenu Małopolski. Sieć zajmuje się działaniami zarówno skierowanymi do wewnątrz, co polega na wsparciu jej członków, jak i działaniami na zewnątrz, które obejmują przede wszystkim współpracę z instytucjami i organizacjami mogącymi wspierać działalność MSRS.

Charakteryzując sytuację organizacji senioralnych w Małopolsce, należy także zwrócić uwagę na gminy, w których nie powołano rady seniorów. Z badań wynika, że wśród powodów gminy wskazywały najczęściej: brak chęci współpracy w tym zakresie ze strony społeczności lokalnej, brak potrzeby istnienia takiego organu w mieście/gminie, brak niezbędnej wiedzy wśród członków jednostki samorządowej⁵⁸. W niektórych jednostkach, w których nie powołano rady, uznano, że wpływ seniorów na funkcjonowanie samorządu jest już duży (m.in. poprzez Polski Związek Emerytów i Rencistów oraz uniwersytet trzeciego wieku). Warto także odnotować, że znaczna część radnych w radach gmin to osoby w wieku poprodukcyjnym – ich zaangażowanie w organach uchwałodawczych zabezpiecza wpływ seniorów na politykę gminy.

Przeprowadzone wywiady telefoniczne pozwoliły wskazać, że główną **grupą inicjującą powstawanie podmiotów reprezentujących interesy seniorów są często sami seniorzy**. To oni, wskazując władzom gminy, jakie są ich potrzeby, przyczyniali się do powstawania oferty dla osób w wieku poprodukcyjnym, a także włączenie w życie społeczne seniorów.

”

„przy naszej podpowiedzi, bo ciągle tam chodziliśmy i mu [burmistrzowi – przyp.] troszkę zawracaliśmy głowę, że trzeba nas czymś zająć i w ten sposób powstała rada seniorów, ponieważ mamy kilka różnych grup senioralnych o różnej formie działalności”

(TDI, przedstawiciel klubu seniora)

Wskazywano także, że jedną z podstawowych barier rozwoju dotychczasowej oferty przyjaznej seniorom jest brak środków finansowych.

”

„bariera to, że jako rada seniorów nie mamy żadnych w budżecie środków zapewnionych na jakąś działalność”

(TDI, przedstawiciel rady seniorów)

Istotnymi barierami są także te związane z brakiem lub niedostatecznym wsparciem ze strony organów władz samorządowych dla podejmowanych inicjatyw. Badani wskazywali, że mają stosunkowo mały wpływ na decyzje podejmowane przez lokalne władze. Rady seniorów mają na

⁵⁸ A. Bilnicka, A. Cioch, B. Kazior, *Rady seniorów. (Miłowy) krok po kroku*, Fundacja Miejsc i Ludzi Aktywnych, Kraków 2018; J. Mańka, *Gminne Rady Seniorów w Małopolsce*, Raport z badania zrealizowanego z inicjatywy Małopolskiej Rady ds. Polityki Senioralnej, 2015.

ogół charakter konsultacyjny i negocjacyjny. Ich rekomendacje i inicjatywy mają stosunkowo niewielkie przełożenie na politykę lokalną.

„Młodzi się dorwali do władzy i oni nas wcale nie chcą słuchać. Łaskę nam robią, że mamy komputer, bo prosimy, musiałem się wystać w starostwie o ten komputer, no ale co z tego, nie ma w tym pomieszczeniu internetu”.

(TDI, przedstawiciel rady seniorów)

Uczestnictwo w kulturze

Pochodną aktywności społecznej seniorów jest aktywność kulturalna, która może wpływać na procesy integracji seniorów zarówno w ich społeczności, jak i z pozostałymi grupami.

W literaturze przedmiotu wskazuje się na niejednoznaczną charakterystykę aktywności kulturalnej osób starszych⁵⁹. Z jednej strony większość populacji seniorów nie korzysta z oferty kulturalnej, koncentrując się na aktywnościach domowych i związanych z bieżącymi potrzebami bytowymi, poprzestając na kontaktach rodzinnych, koleżeńskich, sąsiedzkich⁶⁰. Z drugiej strony „część populacji seniorów (mniej liczna) korzysta z ofert instytucjonalnych. Są to osoby aktywne, lepiej wykształcone, głównie kobiety, zainteresowane autorozwojem, kontaktami z innymi ludźmi, postrzegające aktywność kulturalną jako przestrzeń, często wcześniej odraczanej, samorealizacji”⁶¹.

Na poziom uczestnictwa w kulturze małopolskich seniorów wskazuje „Badanie opinii mieszkańców Małopolski 2019”⁶². Po pierwsze, omówiono tam poziom satysfakcji mieszkańców z uczestnictwa w życiu kulturalnym. Okazuje się, że poziom satysfakcji maleje wraz z wiekiem, przy czym najmniej usatysfakcjonowane z życia w tym względzie są osoby powyżej 60. roku życia. Po drugie, badanych proszono o ocenę zmian zachodzących w działalności kulturalnej instytucji i organizacji kulturalnych w miejscu zamieszkania. Ponad połowa badanych seniorów dostrzega poprawę dostępności do oferty kulturalnej, wykorzystanie technologii informatycznych i poprawę estetyki przestrzeni przeznaczonych na działalność kulturalną. Jednak należy odnotować, że seniorzy rzadziej niż pozostałe grupy wiekowe dostrzegają poprawę sytuacji we wskazanym zakresie.

Według danych GUS w Polsce najwięcej centrów kultury, domów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic działało w województwie małopolskim – ich liczba w 2019 roku wynosiła 459, co stanowiło 10,8% wszystkich tego typu placówek funkcjonujących w Polsce⁶³. Wskazane instytucje często pełnią funkcję lokalnych animatorów kultury.

⁵⁹ B. Fatyga, *Wartości jako generator kultury żywej*, [w:] R. Drozdowski i in., *Praktyki kulturalne Polaków*, Toruń, 2014.

S. Słowinska, *Aktywność kulturalna osób starszych pomiędzy autotelicnością a instrumentalnością*, „Dyskursy Młodych Andragogów”, 2019, 20, s. 383-396.

⁶⁰ J. Czapinski, P. Błędowski, *Aktywność społeczna osób starszych w kontekście percepcji osób starszych. Diagnoza społeczna 2013*, Raport tematyczny, 2014.

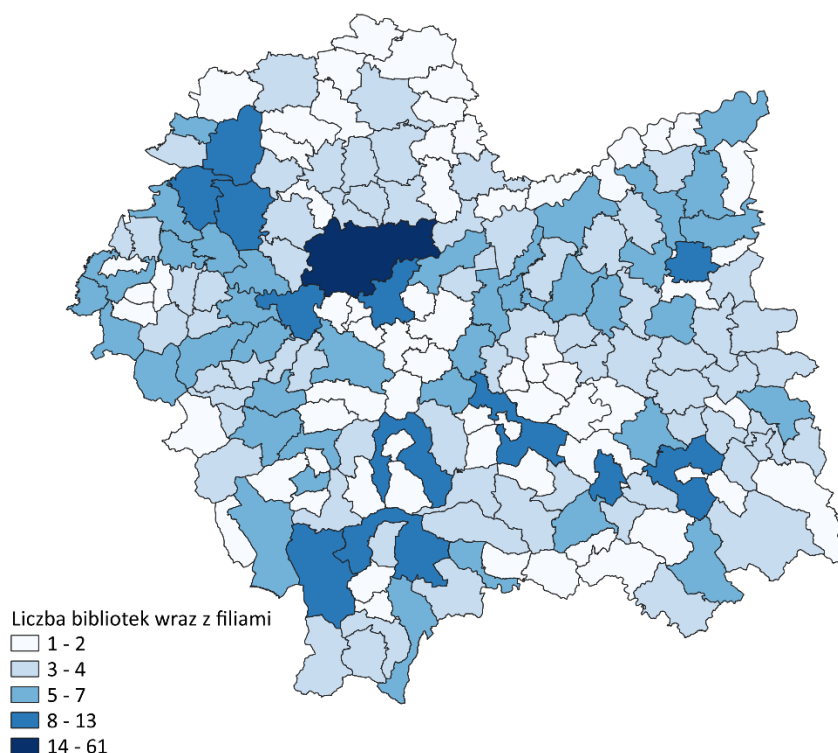
⁶¹ S. Słowinska, *O „gettozacji” aktywności kulturalnej seniorów*, „Rocznik Andragogiczny” 2014, 21, s. 274.

⁶² <https://www.obserwatorium.malopolska.pl/wp-content/uploads/2020/01/Raport-2019-Badanie-opinii.pdf> [dostęp 07.01.2021].

⁶³ http://eregion.wzp.pl/sites/default/files/dzialalnosc_centrow_kultury_domow_kultury_osrodkow_kultury_klubow_i_swietlic_w_2019.pdf [dostęp 17.12.2020].

Należy także odnotować, że jedną z podstawowych i na ogół dostępnych dla seniorów instytucji w gminie o znacznej roli wynikającej z obszaru jej działalności, usytuowania i relacji z mieszkańcami oraz kierowanej do nich oferty usług jest biblioteka. Zgodnie z ustawą o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 roku (Dz.U. 1997, nr 85, poz. 539 z późn. zm.) gmina organizuje i prowadzi co najmniej jedną gminną bibliotekę publiczną wraz z odpowiednią liczbą filii i oddziałów oraz punktów bibliotecznych. Z tego zapisu wynika zatem, że w każdej z gmin województwa małopolskiego jest zlokalizowana minimum jedna biblioteka. Dane Banku Danych Lokalnych GUS z 2019 roku wskazują, że całkowita ich liczba wynosiła 714 (Mapa 5).

Mapa 5. Liczba bibliotek w poszczególnych gminach województwa małopolskiego w 2019 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Dane statystyczne prezentowane w licznych opracowaniach zwracają uwagę na to, że znaczny odsetek czytelników stanowią osoby w wieku poprodukcyjnym⁶⁴. Potwierdzają to badania⁶⁵, które wskazują, że to seniorzy stanowią grupę podnoszącą wskaźniki czytelnictwa.

⁶⁴ O. Dawidowicz-Chymkowska, *Czy biblioteka gminna jest atrakcyjna dla młodego czytelnika? Komunikat z badań dotyczących współpracy gimnazjalistów wiejskich z biblioteką publiczną*, Seria III: ePublikacje Instytutu INiB UJ, red. Maria Kocójowa, 2008; GUS, *Biblioteki publiczne w 2018 roku*, Warszawa 2019.

⁶⁵ M. Dobrowolska, *Seniorzy w bibliotekach publicznych. Poradnik*, Warszawa 2012; B. Pytlos, *Seniorzy – specjalna kategoria czytelników: na przykładzie działalności Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Gustawa Daniłowskiego w Sosnowcu*, [w:] T. Wilkoń (red.), *O etosie książki: studia z dziejów bibliotek i kultury czytelniczej* (s. 425–433), Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2017.

W Polsce w 2019 roku odsetek czytelników w wieku powyżej 60 lat wynosił nieco ponad 15%. Jednak w województwie małopolskim udział czytelników powyżej 60. roku życia w ogólnej liczbie czytelników wynosił mniej – niemal 12,5% (Tabela 9).

Tabela 9. Czytelnicy bibliotek w Polsce i Małopolsce w roku 2019

	Czytelnicy bibliotek ogółem	W tym w wieku powyżej 60 lat	
		Liczba osób	%
Polska	5 983 725	905 131	15,1
Województwo małopolskie	663 512	82 270	12,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce. Edycja 2019.*

Cechą bibliotek publicznych są ścisłe relacje ze środowiskami, w których pracują. Jak pokazują analizy⁶⁶, większość osób starszych nie pracuje i nie uczy się, a więc to dla nich przyjaznym miejscem do poznawania nowych form aktywizacji twórczej, edukacji w zakresie obsługi nowych mediów czy integracji międzypokoleniowej może być biblioteka. Doświadczenia wielu bibliotek pokazują, że warto w tę grupę czytelników zainwestować, nie tylko dlatego, że będzie ich coraz więcej w tego typu placówkach. Biblioteki to jedne z niewielu miejsc, gdzie w bezpiecznych warunkach seniorzy mogą poznać swoją wartość jako konsultanci lub twórcy, zrealizować potrzebę pomocy innym jako wolontariusze lub znaleźć wspólny język z młodszym pokoleniem.

Zajęcia edukacyjne

Jednymi z ważnych instytucji, jednoznacznie skierowanymi do seniorów są uniwersytety trzeciego wieku. Ich celem działalności jest aktywizacja ludzi starszych, a także wykorzystanie potencjału osób starszych na rynku pracy – wiedzy, umiejętności i doświadczenia życiowego, do rozwoju gospodarczego i społecznego kraju⁶⁷. Jak pokazują dane statystyczne, w 2018 roku w Polsce działało 640 uniwersytetów trzeciego wieku⁶⁸, jednak ze względu na postępujące starzenie się społeczeństwa ich liczba oraz liczba ich słuchaczy zapewne będzie się zwiększać.

Uniwersytety trzeciego wieku są instytucjami, które poprzez aktywizację osób starszych pomagają im zaadaptować się do zmian zachodzących we współczesnym świecie. Powstały one w latach 70. XX wieku i do dnia dzisiejszego rozwijają różne formy swojej działalności⁶⁹. Działalność większości placówek UTW finansowana jest ze składek słuchaczy, dotacji samorządowych, datków prywatnych sponsorów, a także ze środków uzyskanych od państwowych uczelni wyższych⁷⁰. Jak pokazują

⁶⁶ A. Szczurek-Boruta, B. Chojnacka-Synaszkó, *Człowiek w przestrzeni lokalnej – dobre praktyki wspierania rozwoju, aktywizacji i integracji społecznej osób starszych*, Toruń 2014; *Sprawozdania z Gminnego Programu Aktywności Społecznej i Integracji Osób Starszych na lata 2015–2020 z lat 2015–2019*, Kraków.

⁶⁷ *Zoom na UTW. Raport z badania*, Warszawa 2012.

⁶⁸ *Uniwersytety trzeciego wieku w Polsce w 2018 roku*, GUS, 2019.

⁶⁹ W Polsce pierwszy uniwersytet trzeciego wieku (UTW) powstał w 1975 roku, zaledwie 2 lata po założeniu we Francji pierwszego na świecie UTW.

⁷⁰ A. Grzanka-Tykwińska, M. Chudzińska, M. Podhorecka i in., *Uniwersytety Trzeciego Wieku wczoraj, dziś i jutro*, „Gerontologia Polska 2015”, 4, s. 165–169.

badania Głównego Urzędu Statystycznego, uniwersytety trzeciego wieku w Polsce zajmują się przede wszystkim organizowaniem i prowadzeniem wykładów, seminariów, zajęć regularnych, w tym warsztatów, kursów, kół zainteresowań, oraz realizują działalność kulturalno-artystyczną⁷¹. Środowisko słuchaczy UTW jest zdominowane przez kobiety – stanowiły one ponad 80% osób uczestniczących w zajęciach organizowanych przez UTW. Słuchacze to głównie osoby w wieku 60–75 lat z wykształceniem co najmniej średnim⁷².

W 2019 roku w Małopolsce liczba UTW wyniosła 60⁷³. Najbardziej aktualne dane dotyczące słuchaczy UTW dostępne są za rok akademicki 2017/2018. Liczba słuchaczy UTW w województwie małopolskim wynosiła 7048 osób. Blisko 90% uczestników UTW to osoby w wieku 61 lat i więcej. Wśród nich trzech na czterech to osoby pomiędzy 61. a 75. rokiem życia (Tabela 10). W skali kraju słuchacze małopolskich UTW stanowią 6,2% wszystkich uczestników działań tego typu podmiotów.

Tabela 10. Słuchacze UTW w Polsce i Małopolsce w roku akademickim 2017/2018

	Słuchacze UTW ogółem	W tym w wieku 61 lat i więcej	Odsetek osób w wieku 61 lat i więcej w liczbie słuchaczy ogółem	W tym w wieku: 61–75 lat	W tym w wieku: 76 lat i więcej
Polska	113 193	97 728	86,3	70,3	16,0
Województwo małopolskie	7048	6333	89,9	75,2	14,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za 2019 rok*.

Z badań wynika, że UTW sprzyjają utrzymaniu aktywności przez osoby starsze, a także pozytywnie wpływają na jakość życia osób uczestniczących w zajęciach⁷⁴. Instytucje te zarówno w przeszłości, jak i obecnie są jedną z najpopularniejszych form aktywizacji osób starszych. Uniwersytety poza podstawową dla nich funkcją edukacyjną pełnią również istotną funkcję integracyjną, a niekiedy wręcz terapeutyczną – przywracają społeczeństwu osoby, które niejednokrotnie po zakończeniu aktywności zawodowej całkowicie wycofały się z życia społecznego. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na projekt badawczy Małopolskiego Instytutu Kultury „Kultura miejska – węzły i przepływy”⁷⁵, który – choć nie dotyczył bezpośrednio instytucji UTW – pozwolił zidentyfikować duże podobieństwo oferty UTW do oferty bibliotek i domów kultury. Zarówno UTW, jak i inne instytucje kultury proponują szeroki wachlarz aktywności, odpłatnych, ale niedrogich (za takie uchodzą teatr, opera, kino, filharmonia). We wskazanym projekcie badawczym oferta UTW jest postrzegana jako dobra jakościowo, której dorównuje oferta tylko wybranych instytucji kultury⁷⁶.

⁷¹ GUS, *Uniwersytety trzeciego wieku w Polsce w 2019 roku*, Warszawa 2020.

⁷² Ibidem.

⁷³ <http://obserwator.rops.krakow.pl/differenceanalysis> [dostęp 17.12.2020].

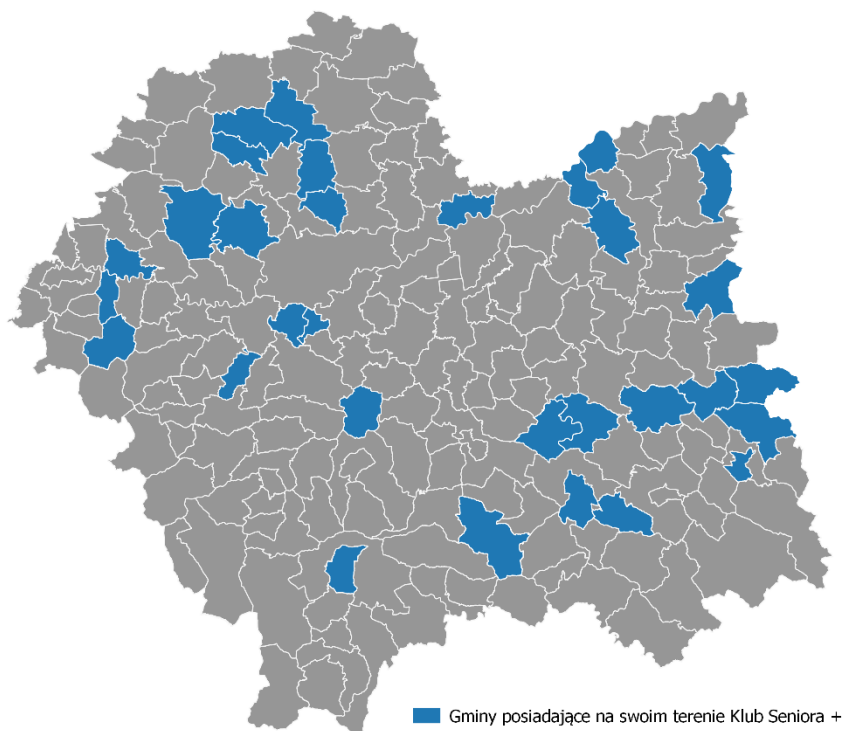
⁷⁴ J. Halicki, *Edukacja w starości jako działanie poprawiające jakość życia seniorów*, *Chowanna*, 2009; 33, 203–212.

⁷⁵ *Aktywność turystyczna osób starszych. Raport*, <https://www.gov.pl/web/rozwoj/aktywnosc-turystyczna-osob-starszych> [dostęp 07.01.2021].

⁷⁶ *Lokalne centra kultury: działania a diagnozy*, Kraków 2016. Lokalne centra kultury widziane przez pryzmat raportów badawczych, *Działania a diagnozy*.

Według danych GUS w Małopolsce w 2019 roku było 163 klubów seniora⁷⁷. Placówki te pełnią istotną funkcję w kształtowaniu oferty aktywizacyjnej dla seniorów. Warto w tym kontekście wspomnieć o rządowym programie Senior+, który finansuje Kluby Senior+. Celem strategicznym programu jest „zwiększenie aktywnego uczestnictwa seniorów w życiu społecznym (...)”⁷⁸. Według Informatora placówek Senior+ w Małopolsce, publikowanego przez Wojewodę Małopolskiego, w 2019 roku w ramach działalności 37 placówek oferowanych było seniorom 1095 miejsc⁷⁹.

Mapa 6. Gminy posiadające na swoim terenie Klub Seniora + w 2019 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Informator placówek Senior + w Małopolsce, 2019*, Wojewoda Małopolski.

Zgodnie z informacjami ze sprawozdania z realizacji programu wieloletniego „Senior +” na lata 2015–2020 Kluby seniora, w tym Kluby Senior+, oferują seniorom szereg usług, m.in.:

- a) socjalne,
- b) edukacyjne,
- c) kulturalno-oświatowe,
- d) aktywności ruchowej lub kinezyterapii,

⁷⁷ Dane BDL GUS wskazują na łączną liczbę klubów seniora i UTW w 2019 roku (223). Według danych pokazanych w Internetowym Obserwatorze Statystyk Społecznych prowadzonym przez ROPS w 2019 roku w województwie małopolskim istniało 60 UTW – na tej podstawie oszacowano liczbę klubów seniora.

⁷⁸ *Sprawozdanie z realizacji programu wieloletniego „Senior +” na lata 2015–2020*, Edycja 2019, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

⁷⁹ *Informatora placówek Senior+ w Małopolsce, 2019*

- e) sportowo-rekreacyjne,
- f) aktywizujące społecznie (w tym działania wolontariackie),
- g) terapię zajęciową⁸⁰.

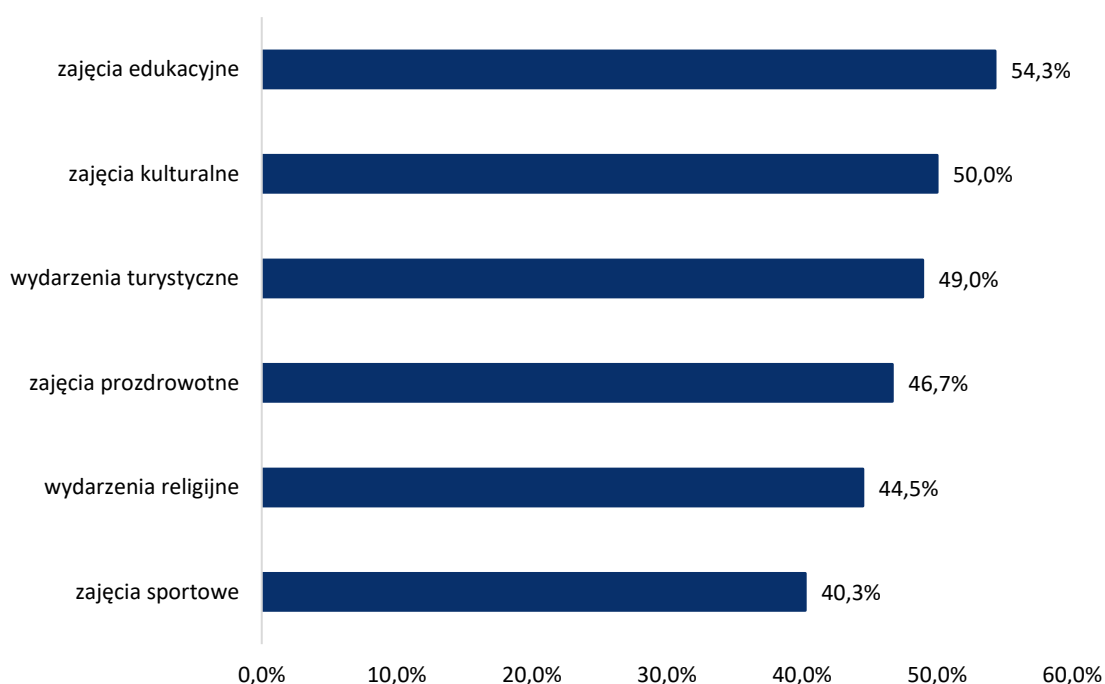
W statystyce publicznej nie są dostępne zbiorcze dane dotyczące CAS. Należy jednak wskazać, że ich sieć jest szczególnie mocno rozwinięta w m. Kraków – we wrześniu 2020 roku istniało 45 tego typu placówek⁸¹.

11.2. Wiedza seniorów na temat dostępnej oferty

Istotnych informacji na temat dostępnej oferty społeczno-kulturalnej i aktywności seniorów w tym zakresie dostarczyły badania telefoniczne.

Największa grupa seniorów deklaruje, że słyszała o dostępnej w okolicy (przed pandemią COVID-19) ofercie zajęć edukacyjnych (54,3%) oraz zajęć kulturalnych (50,0%) (Wykres 6).

Wykres 6. Świadomość seniorów na temat dostępnej oferty – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

Spośród wszystkich dostępnych rodzajów aktywności dla osób starszych z bieżącej oferty dedykowanej seniorom bardzo duża część, bo aż **63% populacji ankietowanych kobiet i 46% ankietowanych mężczyzn odpowiedziało, iż słyszeli o zajęciach edukacyjnych**. 58% ankietowanych

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ https://dlaseniora.krakow.pl/238361,artykul,centra_aktywnosci_seniorow.html; [dostęp 17.12.2020].

kobiet stwierdziło, że słyszało o dostępnej ofercie w zakresie wydarzeń turystycznych, a wśród mężczyzn na drugim miejscu uplasowała się informacja o zajęciach kulturalnych – 43% (Rysunek 2).

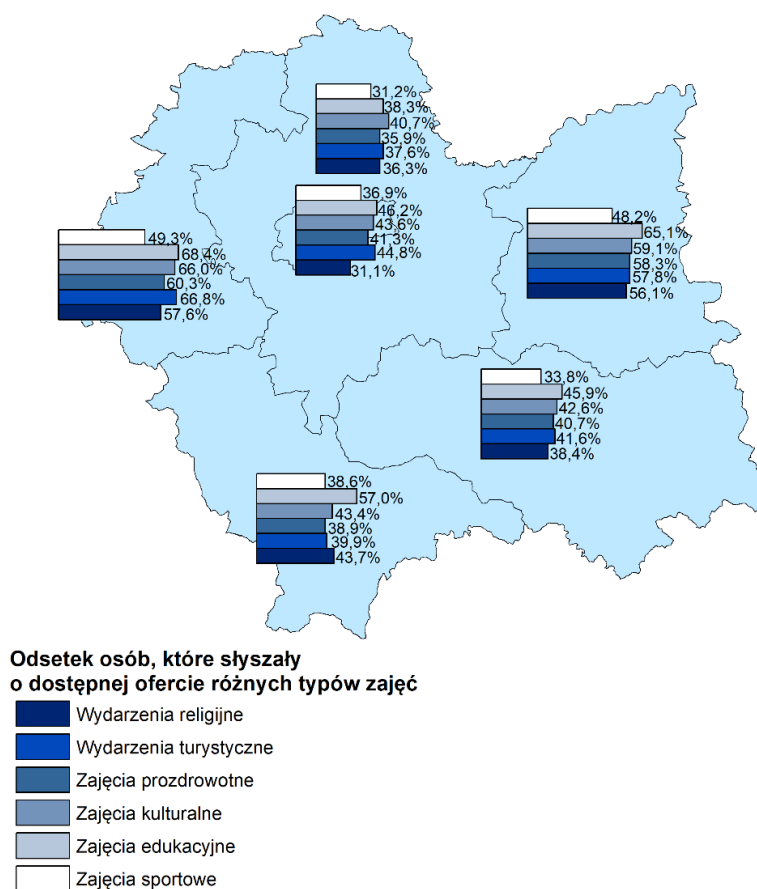
Rysunek 2. Świadomość seniorów na temat dostępnej oferty wg płci – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

Seniorzy z podregionu oświęcimskiego i tarnowskiego są najlepiej poinformowani o istnieniu dostępnej dla nich oferty społeczno-kulturalnej. Stosunkowo najmniej informacji mają seniorzy w podregionie krakowskim, co może wynikać m.in. z tego, że w podregionie krakowskim zajęć skierowanych do seniorów jest mniej niż w innych podregionach.

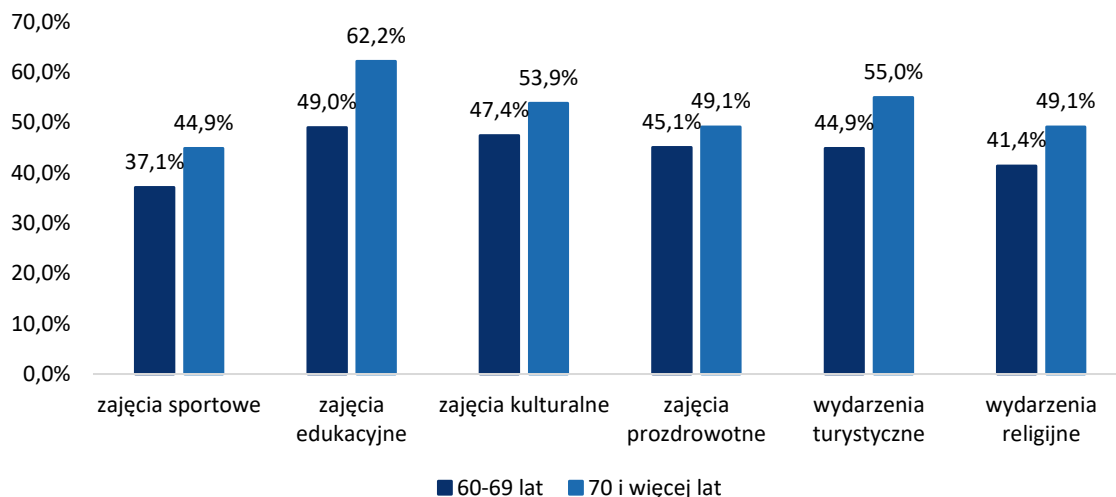
Mapa 7. Odsetek osób, które słyszały o dostępnej ofercie w podziale na podregiony – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów

Należy zaznaczyć, że odsetek seniorów, którzy słyszeli o odbywających się zajęciach i wydarzeniach był wyższy w grupie osób starszych z grupy wiekowej 70 i więcej lat. Powodem takiego rozkładu odpowiedzi może być fakt, iż w grupie młodszej (60–69 lat) dość często znajdują się osoby czynne zawodowo, które niekiedy nie czują się jeszcze przedstawicielami grupy „senioralnej” (Wykres 7).

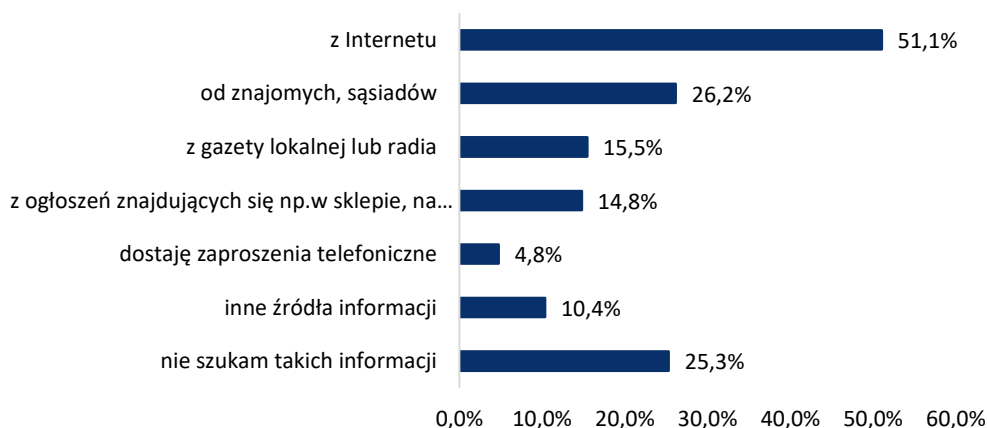
Wykres 7. Odsetek osób które słyszały o dostępnej ofercie w podziale na grupy wieku – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Podstawowym źródłem informacji o ofercie zajęć i aktywności skierowanej do seniorów według badanych jest Internet – odpowiedź tę wskazała ponad połowa respondentów (51,1%). Licznie wskazywano także, że ważnym źródłem informacji są znajomi i sąsiedzi (26,2%) oraz lokalne media (15,5%). Wśród innych źródeł informacji (10,4%) (odpowiedź „inne”) seniorzy wskazywali telewizję i lokalne placówki kultury – domy kultury, biblioteki, które przekazują wiadomość o dostępnej ofercie (Wykres 8).

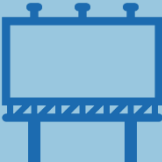

Wykres 8. Źródła informacji na temat dostępnej oferty w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i wiedzę o ofercie zajęć i aktywności skierowanej do osób w Pana/i wieku?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Niemal jedna na trzy badane kobiety wskazywały, że wiedzą o ofercie zajęć społeczno-kulturalnych od znajomych i sąsiadów, natomiast blisko co trzeci badany mężczyzna odpowiedział, że nie szuka informacji na ten temat. Należy także odnotować, że co piąta badana kobieta deklaruowała, że nie szuka informacji na temat dostępnej oferty. Mniej popularnymi źródłami informacji są: lokalne media, ogłoszenia i telefoniczne zaproszenia bezpośrednie (Tabela 11). Wśród wskazywanych innych źródeł informacji badani wyszczególniali najczęściej: rodzinę, kluby seniorów/kluby gospodyń wiejskich, UTW, telewizję, parafie.

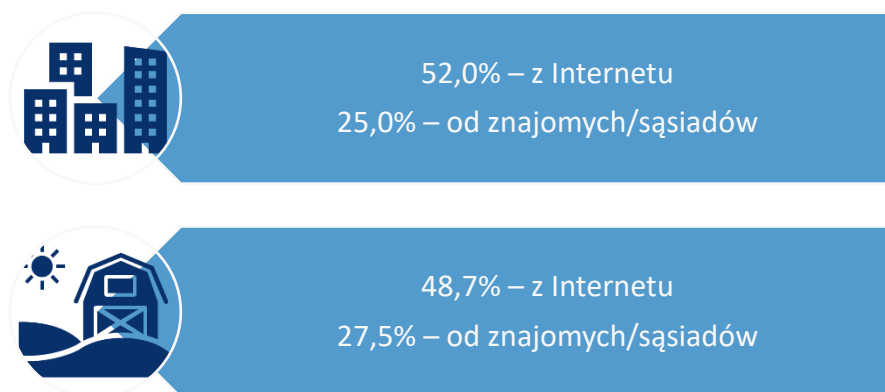
Tabela 11. Źródła informacji na temat dostępnej oferty w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i wiedzę o ofercie zajęć i aktywności skierowanej do osób w Pana/i wieku?”

Źródła informacji na temat dostępnej oferty		Kobiety	Mężczyźni
	Od znajomych/sąsiadów	31% kobiet pozyskuje informacje z tego źródła	22% mężczyzn pozyskuje informacje z tego źródła
	Z prasy lokalnej lub radia	15% kobiet pozyskuje informacje z tego źródła	16% mężczyzn pozyskuje informacje z tego źródła
	Z ogłoszeń znajdujących się np. w sklepie, na słupie ogłoszeniowym, klatce schodowej, w klubie seniora	18% kobiet pozyskuje informacje z tego źródła	12% mężczyzn pozyskuje informacje z tego źródła
	Z Internetu	53% kobiet pozyskuje informacje z tego źródła	50% mężczyzn pozyskuje informacje z tego źródła
	Dostają zaproszenia telefoniczne	6% kobiet pozyskuje informacje z tego źródła	4% mężczyzn pozyskuje informacje z tego źródła
	Nie szukam informacji	20% kobiet nie szuka informacji na temat dostępnej oferty	30% mężczyzn nie szuka informacji na temat dostępnej oferty
	Inne źródła informacji	10 % kobiet pozyskuje informacje z innych źródeł	7% mężczyzn pozyskuje informacje z innych źródeł

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Głównymi źródłami informacji zarówno dla seniorów mieszkających w mieście, jak i na wsi jest Internet (Rysunek 3).

Rysunek 3. Główne źródła informacji o dostępnej ofercie w podziale na miejsce zamieszkania (miasto/wieś) – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i wiedzę o ofercie zajęć i aktywności skierowanej do osób w Pana/i wieku?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Analizując odpowiedzi na pytanie dotyczące źródeł informacji o dostępnej ofercie w zależności od miejsca zamieszkania (tj. biorąc pod uwagę wielkość miasta) wskazać można, że Krakowie odnotowano najniższy odsetek wskazań dotyczących pozyskiwania informacji od znajomych, sąsiadów (16,3%) oraz z ogłoszeń (9,3%). Jednocześnie w tej grupie najwięcej osób wskazuje, że nie szuka informacji na ten temat (30,0%). Wśród wskazywanych innych źródeł informacji badani wyszczególniali najczęściej: rodzinę, kluby seniorów/kluby gospodyń wiejskich, UTW, telewizję, parafię (Tabela 12).

Tabela 12. Główne źródła informacji o dostępnej ofercie w podziale na miejsce zamieszkania – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i wiedzę o ofercie zajęć i aktywności skierowanej do osób w Pana/i wieku?”

	Wieś	Miasto poniżej 50 tys. mieszkańców	Miasto 50–100 tys. mieszkańców	Miasto od 100 do 500 tys. mieszkańców	Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców
Z Internetu	48,7%	53,7%	52,6%	50,6%	49,6%
Od znajomych, sąsiadów	27,5%	30,3%	20,6%	23,5%	16,3%
Z gazety lokalnej lub radia	16,4%	13,6%	11,3%	16,5%	18,4%
Z ogłoszeń znajdujących się, np. w sklepie, na słupie	14,6%	16,8%	18,6%	16,5%	9,3%
Dostają zaproszenia telefoniczne	5,6%	5,5%	2,1%	3,5%	2,3%
Nie szukam takich informacji	25,7%	22,0%	29,9%	27,1%	30,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Zarówno seniorzy w wieku 60–69 lat jak i mający 70 i więcej lat jako główne źródło informacji o dostępnej ofercie wskazują Internet. Młodsza grupa badanych (60–69 lat) częściej niż starsi otrzymuje takie wiadomości od znajomych/sąsiadów (Tabela 13).

Tabela 13. Główne źródła informacji o dostępnej ofercie w podziale na wiek – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i wiedzę o ofercie zajęć i aktywności skierowanej do osób w Pana/i wieku?”

	60–69 lat	70 i więcej lat
Od znajomych/sąsiadów	30,1%	20,3%
Z gazety lokalnej lub radia	14,8%	16,5%
Z ogłoszeń znajdujących się np. w sklepie, na słupie	15,7%	13,5%
Z Internetu	51,2%	50,9%
Dostają zaproszenia telefoniczne	5,2%	4,1%
Nie szukam takich informacji	23,7%	27,7%
Inne źródła informacji	6,5%	10,5%

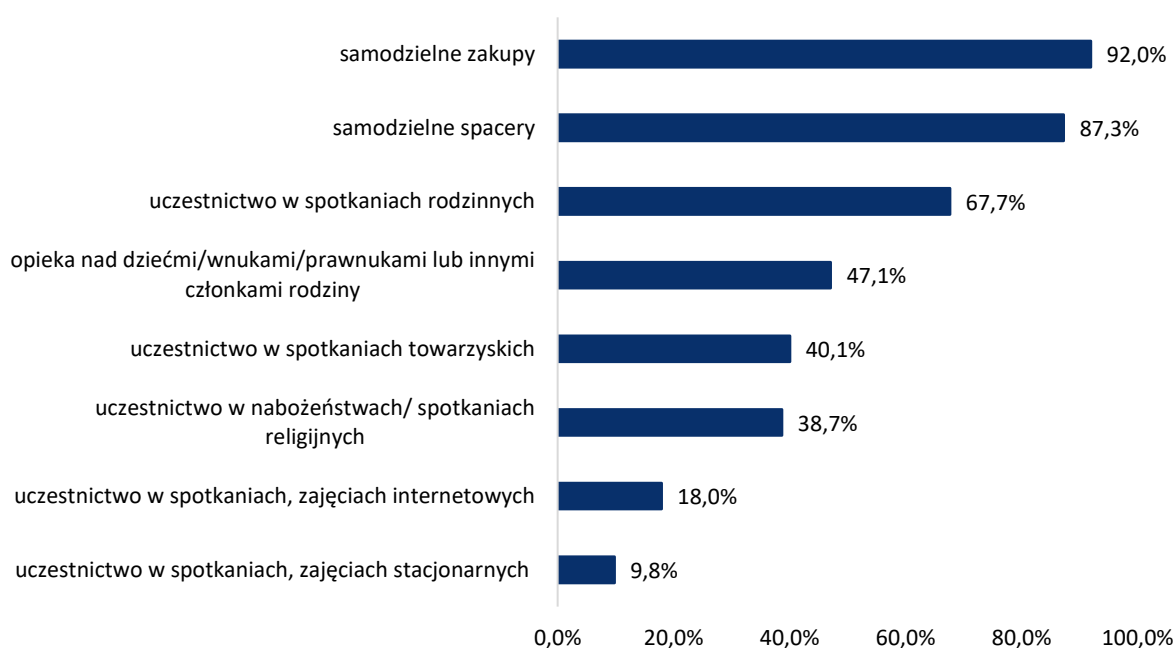
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

12. KLUCZOWE AKTYWNOŚCI SENIORÓW

12.1. Codzienna aktywność seniorów

Najliczniejsza grupa seniorów wskazuje na swoją dużą aktywność w zakresie samodzielnych zakupów i spacerów – w ciągu ostatnich 30 dni 92,0% respondentów robiło samodzielne zakupy, a 87,3% chodziło na samodzielne spacery (**Wykres 9**).

Wykres 9. Aktywność seniorów w okresie ostatnich 30 dni – odpowiedzi na pytania: „Czy w ciągu ostatnich 30 dni podejmował Pan/i daną aktywność”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Występuje niewielkie zróżnicowanie w podejmowanych aktywnościach wskazywane przez kobiety i mężczyzn. Nieznacznie więcej pań podejmuje opiekę nad członkami rodziny, uczestniczy w spotkaniach rodzinnych, zajęciach internetowych i praktykach religijnych, natomiast panowie przeważają w niewielkim stopniu w uczestnictwie w spotkaniach towarzyskich.

Należy także odnotować różnice w aktywnościach seniorów w czasie przed pandemią oraz w czasie trwającego zagrożenia epidemicznego. Okazuje się, że w obszarach takich jak codzienne czynności, a także czynności rekreacyjne wykonywane w czasie wolnym, aktywność seniorów uległa zmniejszeniu w stosunku do poprzedniego roku. Jedynie aktywności polegające na opiece nad dziećmi, wnukami, prawnukami lub innymi członkami rodziny, a także samodzielne spacery nie uległy ani zwiększeniu, ani zmniejszeniu w czasie pandemii.

Jak pokazuje przeprowadzone badanie, w czasie pandemii zwiększył się jedynie odsetek ankieterów deklarujących uczestnictwo w zajęciach on-line (o 33 p.p. wśród kobiet i o 26 p.p. u mężczyzn) (**Tabela 14**).

Tabela 14. Aktywność seniorów w okresie przed i w trakcie pandemii COVID-19 – odpowiedzi na pytania: „Czy w ciągu ostatnich 30 dni podejmował Pan/i daną aktywność” oraz „Jak zmieniła się Pana/i aktywność w tym zakresie w porównaniu do przedniego roku?”

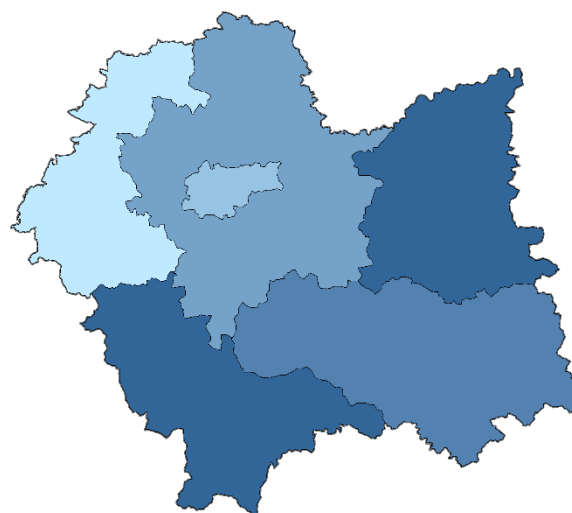
		Aktywność w okresie 30 dni	Zmiana aktywności w porównaniu do poprzedniego roku
	Opieka nad dziećmi/ wnukami/prawnukami lub innymi członkami rodziny	48% kobiet i 46% mężczyzn podejmowało tę aktywność.	Zdaniem 51% kobiet i 54% mężczyzn, którzy podejmowali takie działania wcześniej, ich aktywność pozostała bez zmian. Zdaniem 32% kobiet i 24% mężczyzn, którzy podejmowali takie działania wcześniej, ich aktywność uległa zmniejszeniu.
	Samodzielne spacery	87% kobiet i 88% mężczyzn podejmowało tę aktywność.	Zdaniem 52% kobiet i 64% mężczyzn, którzy podejmowali takie działania wcześniej, ich aktywność pozostała bez zmian. Zdaniem 45% kobiet i 32% mężczyzn, którzy podejmowali takie działania wcześniej, ich aktywność uległa zmniejszeniu.
	Samodzielne zakupy	92% kobiet i mężczyzn podejmowało tę aktywność.	Zdaniem 53% kobiet i 36% mężczyzn, którzy podejmowali takie działania wcześniej, ich aktywność uległa zmniejszeniu.
	Uczestnictwo w spotkaniach rodzinnych	68% kobiet i 67% mężczyzn podejmowało tę aktywność.	Zdaniem 65% kobiet i 58% mężczyzn, którzy podejmowali takie działania wcześniej, ich aktywność uległa zmniejszeniu.
	Uczestnictwo w spotkaniach towarzyskich	39% kobiet i 41% mężczyzn podejmowało tę aktywność.	Zdaniem 75% kobiet i 68% mężczyzn, którzy podejmowali takie działania wcześniej, ich aktywność uległa zmniejszeniu.
	Uczestnictwo w nabożeństwach/ spotkaniach religijnych	40% kobiet i 38% mężczyzn podejmowało tę aktywność.	Zdaniem 67% kobiet i 52% mężczyzn, którzy podejmowali takie działania wcześniej, ich aktywność uległa zmniejszeniu.

		Aktywność w okresie 30 dni	Zmiana aktywności w porównaniu do poprzedniego roku
	Uczestnictwo w spotkaniach, zajęciach internetowych	20% kobiet i 16% mężczyzn podejmowało tę aktywność.	Zdaniem 53% kobiet i 42% mężczyzn, którzy podejmowali takie działania wcześniej, ich aktywność uległa zwiększeniu.
	Uczestnictwo w spotkaniach, zajęciach stacjonarnych	10% kobiet i mężczyzn podejmowało tę aktywność.	Zdaniem 75% kobiet i 61% mężczyzn, którzy podejmowali takie działania wcześniej, ich aktywność uległa zmniejszeniu.

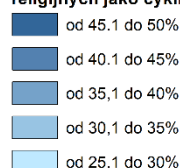
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2 000).

Analizując aktywność seniorów w poszczególnych podregionach, widoczne jest zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi częściami województwa. Mieszkańcy podregionu nowotarskiego są grupą, która najczęściej sprawuje opiekę nad dziećmi/wnukami/prawnukami lub innymi członkami rodziny (52,8%) oraz uczestniczy w nabożeństwach/spotkaniach religijnych (49,7%). Warto zauważyć również niższą aktywność mieszkańców m. Krakowa niż w większości podregionów w zakresie wskazanych powyżej podejmowanych działań (odpowiednio 41,0% i 30,8%) (Tabela 15).

Mapa 8. Odsetek osób wskazujących uczestnictwo w nabożeństwach/spotkaniach religijnych jako cykliczną aktywność w podziale na podregiony – odpowiedź na pytanie: „Czy w ciągu ostatnich 30 dni podejmował Pan/i daną aktywność?”

Odsetek osób wskazujących uczestnictwo w nabożeństwach/spotkaniach religijnych jako cykliczną aktywność

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

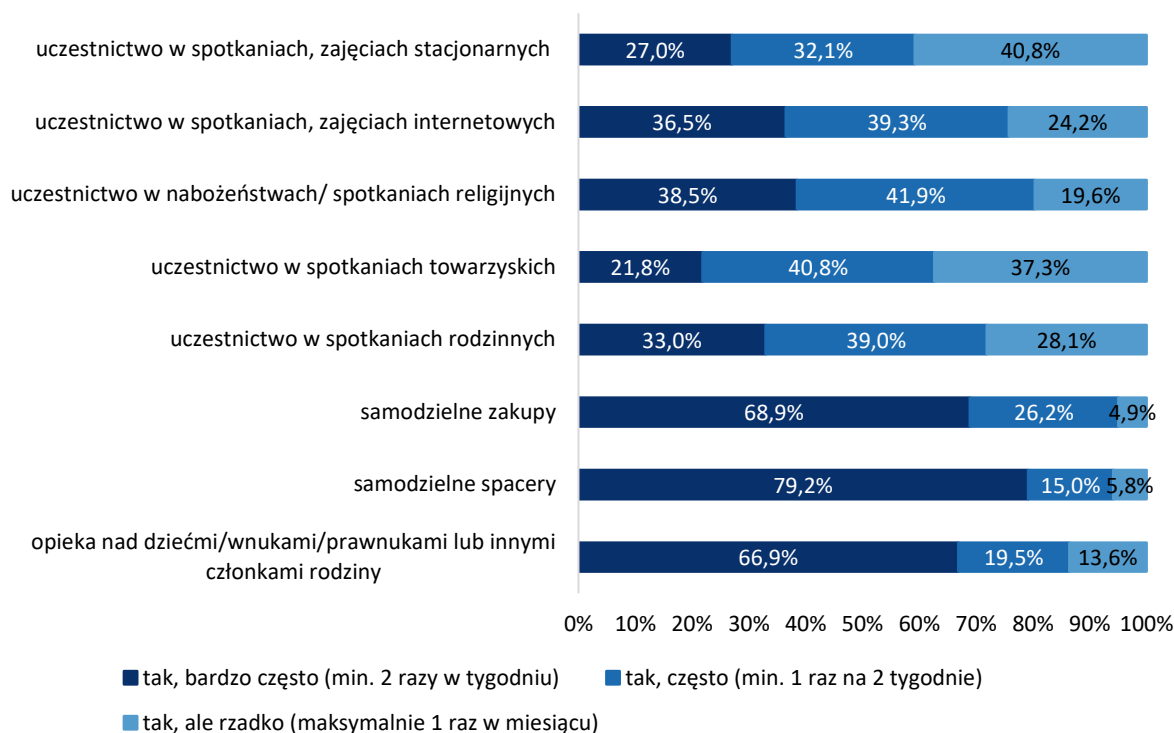
Tabela 15. Aktywność seniorów w ciągu ostatnich 30 dni w podziale na podregiony – odpowiedzi na pytanie: „Czy w ciągu ostatnich 30 dni podejmował Pan/i daną aktywność”

	Opieka nad dziećmi/ /wnukami/ /prawnikami lub innymi członkami rodziny	Samodzielne spacery	Samodzielne zakupy	Uczestnictwo w spotkaniach rodziny	Uczestnictwo w spotkaniach towarzyskich	Uczestnictwo w nabożeństwach /spotkaniach religijnych	Uczestnictwo w spotkaniach, zajęciach internetowych	Uczestnictwo w spotkaniach, zajęciach stacjonarnych
m. Kraków	41,0%	88,1%	91,9%	71,8%	40,1%	30,8%	17,2%	5,8%
podregion krakowski	48,1%	86,8%	91,2%	63,4%	33,2%	36,9%	20,7%	9,2%
podregion nowosądecki	45,2%	87,2%	90,8%	62,3%	37,0%	44,3%	14,4%	4,9%
podregion nowotarski	52,8%	88,9%	91,8%	73,1%	50,9%	49,7%	21,8%	11,4%
podregion oświęcimski	47,2%	84,7%	93,6%	61,4%	35,9%	26,8%	16,6%	13,1%
podregion tarnowski	48,5%	88,3%	92,1%	73,3%	42,8%	45,5%	17,4%	13,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Analizując aktywności badanych pod względem częstotliwości ich wykonywania, wskazać można, że najczęściej seniorzy podejmują samodzielne spacery (79,2% robi to bardzo często), samodzielne zakupy (68,9% robi to bardzo często) oraz opiekują się członkami rodziny (66,9% odpowiedzi bardzo często) (Wykres 10).

Wykres 10. Częstotliwość podejmowanych aktywności – odpowiedź na pytanie: „Czy w ciągu ostatnich 30 dni podejmował Pan/i daną aktywność?”

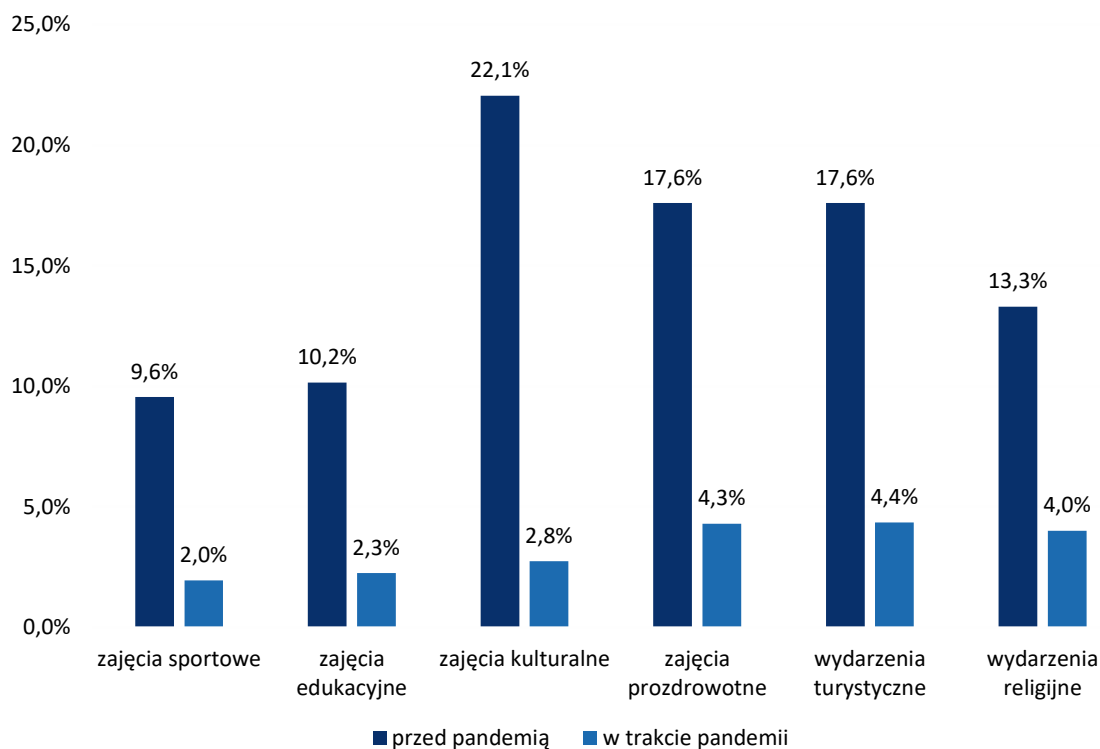
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

12.2. Aktywność społeczno-kulturalna seniorów

W celu oceny aktywności społeczno-kulturalnej seniorów zapytano ich o korzystanie z istniejącej oferty dostępnej w okolicy (zarówno w okresie przed pandemią, jak i w okresie pandemii).

W okresie przed pandemią największa grupa seniorów uczestniczyła w zajęciach kulturalnych (22,1%) oraz w zajęciach prozdrowotnych i wydarzeniach turystycznych (w obu przypadkach 17,6% badanych). Aktywność w czasie pandemii uległa znacznemu zmniejszeniu – największy odsetek badanych uczestniczył w tym okresie w wydarzeniach turystycznych (4,4%). Można przypuszczać, że ta forma aktywności była stosunkowo najbardziej bezpieczna dla seniorów – mogła odbywać się na otwartej przestrzeni, z zachowaniem reżimu sanitarnego (Wykres 11). Największy spadek aktywności w okresie pandemii odnotowano w przypadku zajęć kulturalnych - 19,3 p.p. w stosunku do okresu przed pandemią.

Wykres 11. Uczestnictwo w zajęciach i wydarzeniach w okresie przed pandemią COVID-19 i w jej trakcie – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy w okresie przed pandemią COVID-19 oraz w okresie pandemii COVID-19?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

W świetle przeprowadzonego badania **widać wyraźnie, że kobiety są bardziej aktywne w życiu społeczno-kulturalnym**. Różnice pomiędzy odsetkiem kobiet i mężczyzn uczestniczących we wszystkich typach zajęć/wydarzeń wynoszą od 5 do 10 p.p.

Analiza rozkładu odpowiedzi preferowanych zajęć w zestawieniu z płcią badanych wskazuje, że zarówno kobiety, jak i mężczyźni korzystali – w okresie przed pandemią – przede wszystkim z zajęć kulturalnych (28% stanowią odpowiedzi kobiet, 17% mężczyzn), zajęć prozdrowotnych (12% – kobiety, 14% – mężczyźni) oraz turystycznych (22% – kobiety, 13% – mężczyźni). **Pandemia COVID-19 wyraźnie zmniejszyła aktywność seniorów we wszystkich typach zajęć** (Tabela 16).

Tabela 16. Uczestnictwo w zajęciach i wydarzeniach w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy w okresie przed pandemią COVID-19 oraz w okresie pandemii COVID-19?”

	Kobiety	Mężczyźni
Zajęcia sportowe	Przed pandemią korzystało 14% , w trakcie pandemii – 3% .	Przed pandemią korzystało 5% , w trakcie pandemii 1% .

		Kobiety	Mężczyźni
	Zajęcia edukacyjne	Przed pandemią korzystało 15% , w trakcie pandemii 3% .	Przed pandemią korzystało 5% , w trakcie pandemii 2% .
	Zajęcia kulturalne	Przed pandemią korzystało 28% , w trakcie pandemii 3% .	Przed pandemią korzystało 17% , w trakcie pandemii 2% .
	Zajęcia prozdrowotne	Przed pandemią korzystało 22% , w trakcie pandemii 5% .	Przed pandemią korzystało 14% , w trakcie pandemii 4% .
	Wydarzenia turystyczne	Przed pandemią korzystało 22% , w trakcie pandemii 5% .	Przed pandemią korzystało 13% , w trakcie pandemii 4% .
	Wydarzenia religijne	Przed pandemią korzystało 16% , w trakcie pandemii 4% .	Przed pandemią korzystało 11% , w trakcie pandemii 4% .

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

Okazuje się, że przed pandemią największą popularnością cieszyły się zajęcia kulturalne wśród osób z wykształceniem wyższym (28,5%) oraz średnim (19,0%). Osoby z wykształceniem zawodowym przed pandemią najczęściej uczestniczyły w wydarzeniach religijnych (13,9%). Podobnie osoby z wykształceniem podstawowym przed pandemią brały udział przede wszystkim w wydarzeniach religijnych (15,8%). Być może wynika to z potrzeb realizowanych na minionych etapach życia i przyzwyczajeniach, a także z posiadanych kapitałów (społecznego, ludzkiego i finansowego). Warto zwrócić uwagę, że **poziom wykształcenia różnicuje aktywność seniorów w zakresie większości typów zajęć i wydarzeń – im wyższe wykształcenie, tym częstsza deklaracja korzystania z dostępnej oferty** (Tabela 17).

Tabela 17. Odsetek osób korzystających ze skierowanej do seniorów oferty (w okresie przed pandemią) – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”

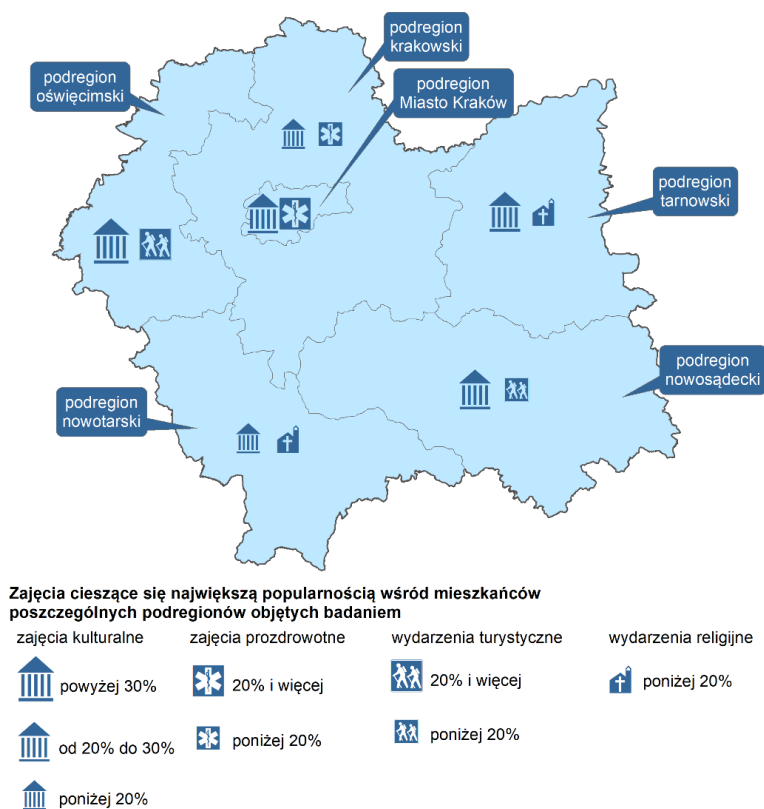
	Wykształcenie			
	podstawowe	zasadnicze zawodowe	średnie	wyższe
Zajęcia sportowe	0,0%	5,7%	8,8%	11,5%
Zajęcia edukacyjne	2,6%	7,7%	9,8%	11,3%
Zajęcia kulturalne	2,6%	10,0%	19,0%	28,5%

Wykształcenie				
	podstawowe	zasadnicze zawodowe	średnie	wyższe
Zajęcia prozdrowotne	10,5%	8,1%	17,2%	20,6%
Wydarzenia turystyczne	7,9%	12,9%	16,4%	20,1%
Wydarzenia religijne	15,8%	13,9%	12,8%	13,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

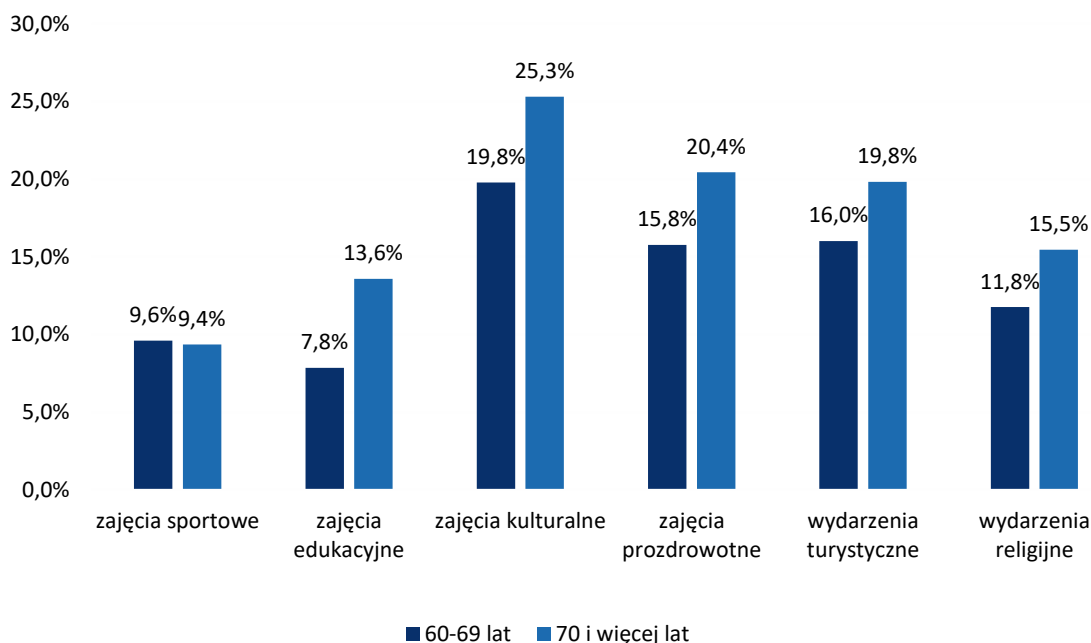
W okresie przed pandemią największą popularnością wśród mieszkańców miasta Kraków oraz podregionu krakowskiego cieszyły się zajęcia kulturalne i prozdrowotne. Seniorzy z podregionu nowosądeckiego oraz podregionu oświęcimskiego najczęściej korzystali z zajęć kulturalnych i wydarzeń turystycznych, natomiast seniorzy z podregionu nowotarskiego i tarnowskiego najchętniej uczestniczyli w zajęciach kulturalnych i wydarzeniach religijnych (Mapa 9).

Mapa 9. Główne aktywności seniorów w podziale na podregiony – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

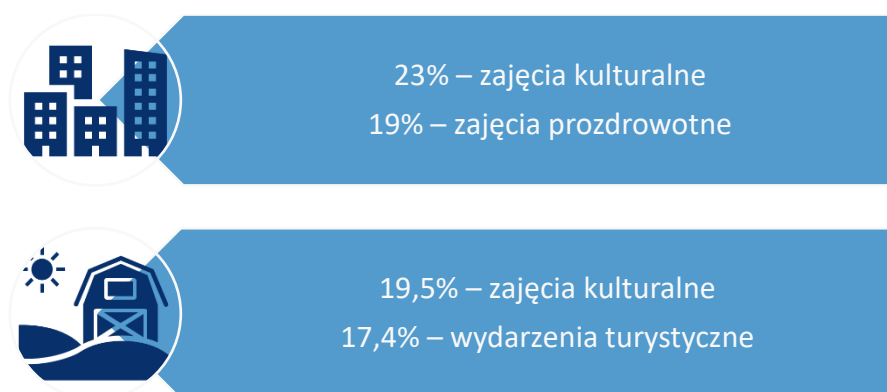
Wykres 12. Odsetek badanych korzystających z aktywności w podziale na wiek badanych (w okresie przed pandemią COVID-19) – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

Należy także odnotować różnice w preferowanych aktywnościach wg miejsca zamieszkania. **W mieście częściej niż na wsi badani deklarowali korzystanie z zajęć kulturalnych**, co wynika z relatywnie łatwiejszego dostępu do tego typu oferty w gminach miejskich, a także tego, że jest ona tam bardziej rozbudowana, organizowana przez większą liczbę podmiotów i instytucji. **Badani w mieście częściej korzystają z zajęć prozdrowotnych, a mieszkający na wsi – z wydarzeń turystycznych** (Rysunek 4).

Rysunek 4. Główne aktywności, z których korzystają seniorzy w podziale na miejsce zamieszkania (miasto/wieś) – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

Najbardziej aktywną grupą seniorów są ci mieszkający w miastach o wielkości 50–100 tys. – częściej niż inny uczestniczą w zajęciach kulturalnych (26,8%), zajęciach prozdrowotnych (24,7%), zajęciach edukacyjnych (16,5%), wydarzeniach religijnych (15,5%) oraz zajęciach sportowych (14,4%). Wskazać należy, że mieszkańcy Krakowa najrzadziej w porównaniu do innych grup

uczestniczą w wydarzeniach religijnych (7,0%), zajęciach edukacyjnych (8,2%) oraz wydarzeniach turystycznych (15,2%) (Tabela 18).

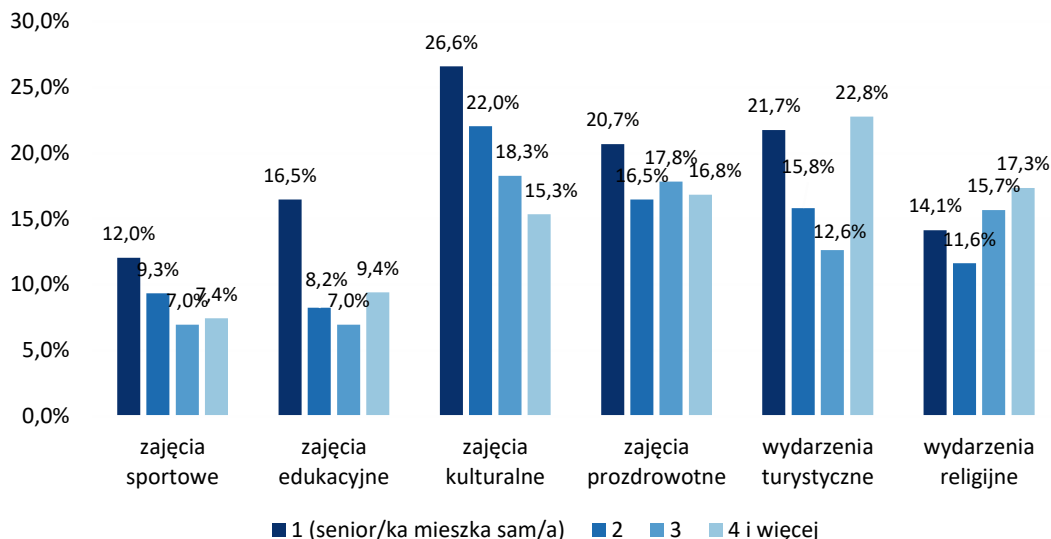
Tabela 18. Główne aktywności, z których korzystają seniorzy w podziale na miejsce zamieszkania – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”

	Wieś	Miasto poniżej 50 tys. mieszkańców	Miasto 50–100 tys. mieszkańców	Miasto 100–500 tys. mieszkańców	Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców
Zajęcia sportowe	8,3%	10,1%	14,4%	10,6%	9,0%
Zajęcia edukacyjne	8,6%	11,5%	16,5%	11,8%	8,2%
Zajęcia kulturalne	19,5%	24,4%	26,8%	25,9%	19,5%
Zajęcia prozdrowotne	16,0%	17,0%	24,7%	20,0%	19,8%
Wydarzenia turystyczne	17,4%	19,1%	15,5%	16,5%	15,2%
Wydarzenia religijne	14,2%	14,7%	15,5%	15,3%	7,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

Jak wskazuje rozkład odpowiedzi badanych wg liczby osób w gospodarstwie domowym, do pewnego stopnia prawdą jest twierdzenie, że **samotny senior częściej korzysta z dostępnej oferty zajęć aktywizacyjnych i integracyjnych**. Prawie wszystkie wskazane rodzaje zajęć częściej wybierane były przez seniorów prowadzących jednoosobowe gospodarstwa. Wyjątkiem są wydarzenia turystyczne oraz religijne, na które wskazał większy odsetek seniorów, których gospodarstwa domowe liczą 4 i więcej osób (odpowiednio 22,8% oraz 17,3%) (Wykres 13).

Wykres 13. Odsetek badanych korzystających za aktywności w powiązaniu z liczbą osób w gospodarstwie domowym – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”

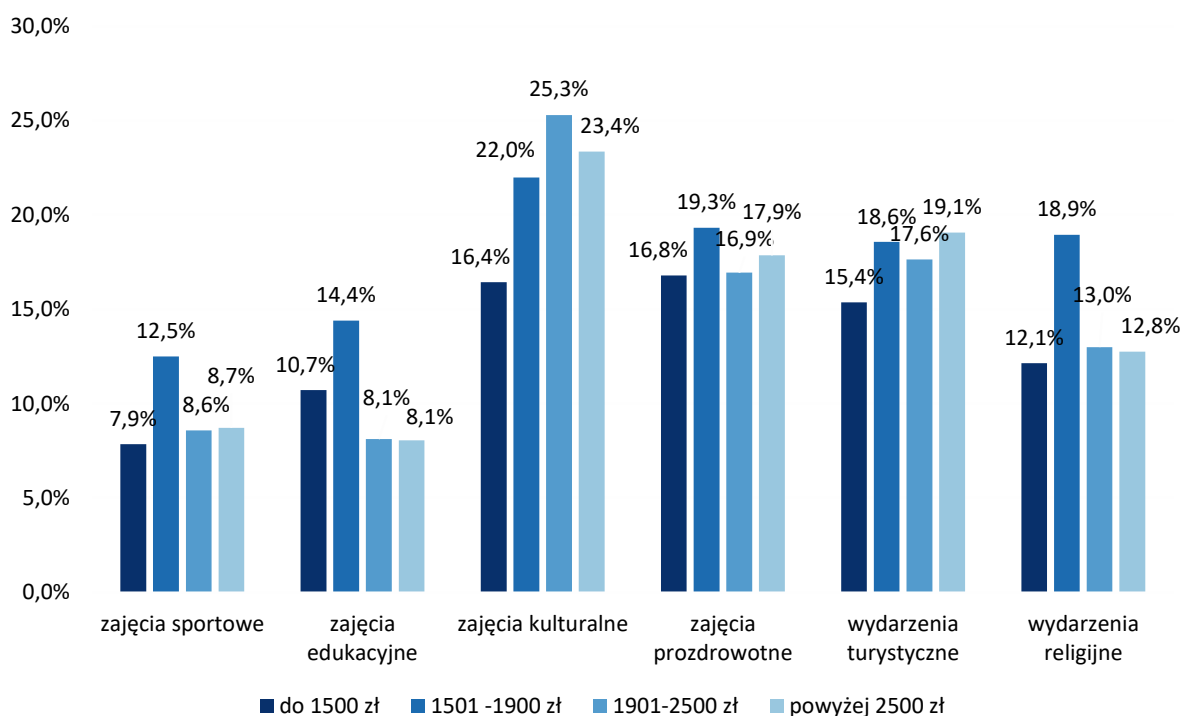

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

Kolejnym istotnym elementem badania było wskazanie preferowanego rodzaju zajęć ze względu na sytuację materialną badanych. Okazuje się, że **bez względu na dochody największą popularnością cieszą się zajęcia kulturalne, prozdrowotne i turystyczne**. Osoby pozostające w relatywnie

najtrudniejszej sytuacji (których dochód nie przekracza 1500 zł), wybierają przede wszystkim zajęcia prozdrowotne i kulturalne, na co wskazało odpowiednio 16,8% i 16,4% badanych. Osoby, których dochody oscylowały od 1501 zł do 1900 zł, wskazywały na zajęcia kulturalne (odpowiednio 22%), turystyczne (18,6%), religijne (18,9%) i prozdrowotne (19,3%). Badani pozostający w relatywnie najlepszej sytuacji materialnej wybierali zajęcia kulturalne (odpowiednio 25,3% odpowiedzi badanych, których dochody pozostają w przedziałach 1901–2500 zł i 23,4% odpowiedzi badanych, których dochody wynoszą powyżej 2500 zł) oraz zajęcia turystyczne (17,6% – od 1901 do 2500 zł, 19,1% – powyżej 2500 zł) (Wykres 14).

Wykres 14. Odsetek korzystających z aktywności w podziale na sytuację materialną badanych – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”

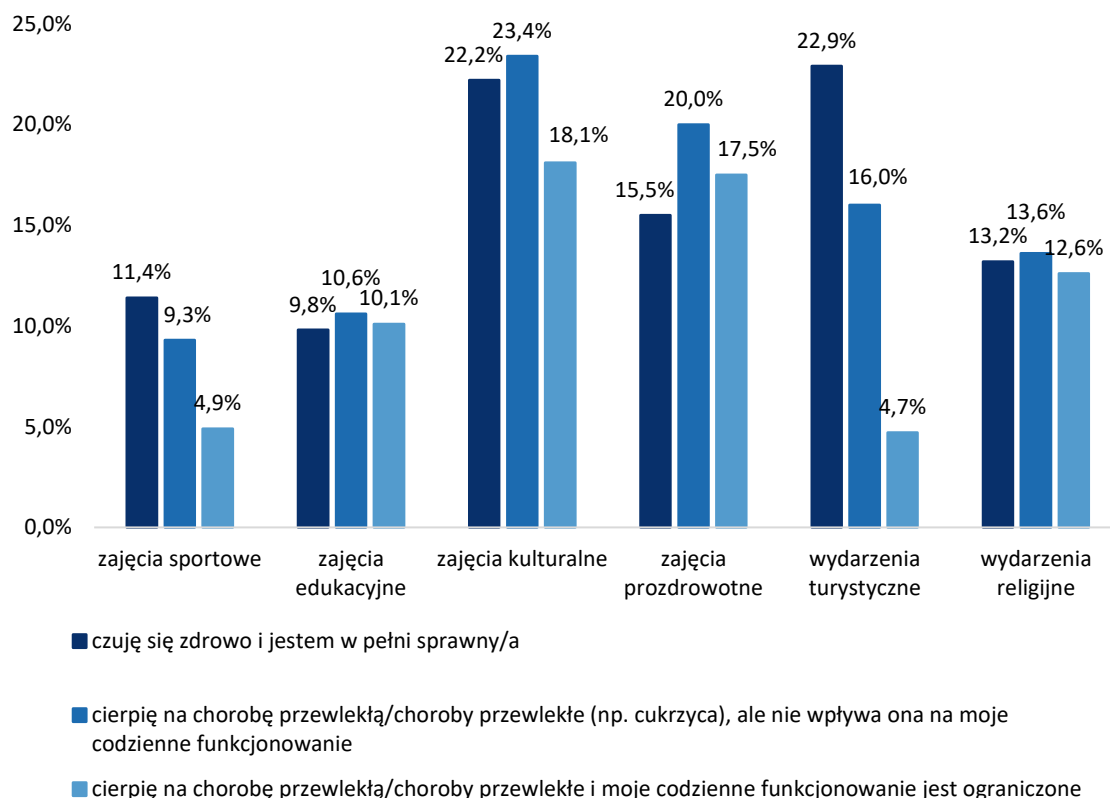

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

Na preferowany rodzaj aktywności może wpływać stan zdrowia umożliwiający lub nie uczestnictwo w zajęciach pewnego rodzaju (np. zajęciach turystycznych czy sportowych). Jednak okazuje się, że w świetle badania stan zdrowia tylko do pewnego stopnia ogranicza wybory seniorów w zakresie oferty do nich skierowanej. Przed okresem pandemii osoby sprawne i czujące się zdrowo w największym odsetku deklarowały korzystanie z wydarzeń turystycznych, a osoby z chorobami przewlekłymi – korzystanie z zajęć kulturalnych. Seniorzy cierpiący na choroby przewlekłe częściej niż zdrowi badani wskazywali na korzystanie z zajęć przybliżających im tematykę zdrowotną i profilaktykę w zakresie ochrony zdrowia. Z kolei zdrowi badani nieco częściej niż inni wskazywali na uczestnictwo w zajęciach sportowych. Należy przy tym podkreślić, że różnice w odpowiedziach badanych nie są duże, nie przekraczają kilku punktów procentowych.

Najmniejszą popularnością cieszyły się zajęcia sportowe – szczególnie rzadko wskazywali je badani, którym choroba przewlekła utrudnia lub uniemożliwia codzienne funkcjonowanie (Wykres 15).

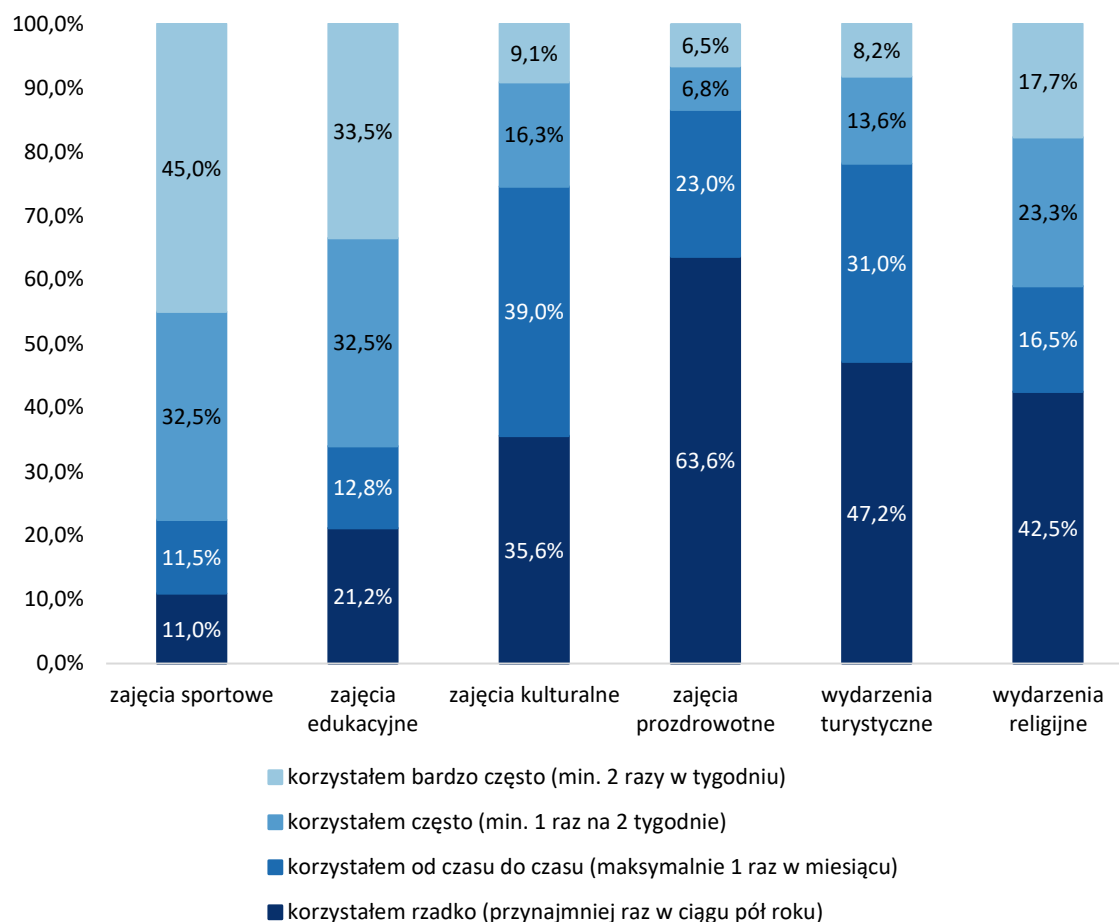
Wykres 15. Odsetek korzystających z aktywności w podziale na sytuację zdrowotną badanych – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

Badanych, którzy wskazali, że podejmują daną aktywność, zapytano jak często ją podejmują. Należy podkreślić, że **seniorzy, którzy podejmują aktywność sportową – robią to najbardziej regularnie – 45% minimum 2 razy w tygodniu** uczestniczy w zajęciach sportowych. Natomiast najrzadziej (raz w ciągu pół roku) badani uczestniczyli w zajęciach prozdrowotnych (Wykres 16).

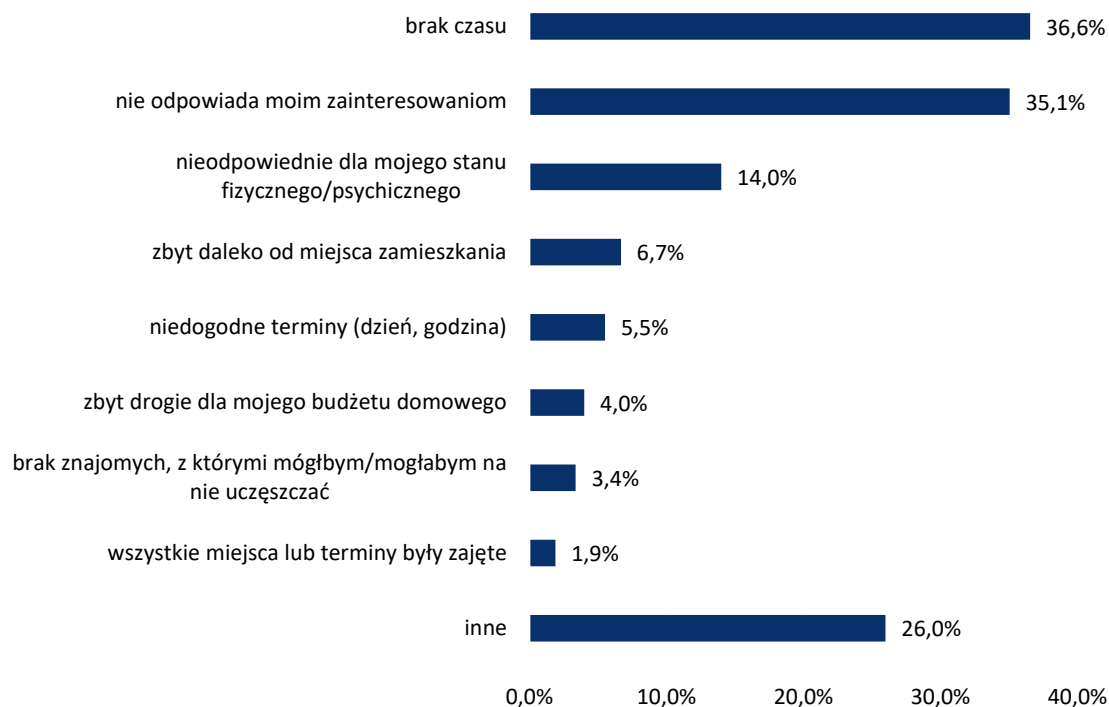
Wykres 16. Częstotliwość korzystania z aktywności w okresie przed pandemią COVID-19 – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

Ważnych informacji na temat przyszłego planowania oferty zajęć skierowanej do seniorów dostarczają odpowiedzi na pytanie o to, dlaczego badani nie korzystali z dostępnej oferty (przed pandemią). Okazuje się, że **podstawową przyczyną niekorzystania z dostępnej oferty zajęć dla seniorów był brak czasu**. Kolejną najczęściej wymienianą była odpowiedź: „nie odpowiada moim zainteresowaniom”. Pozostałe odpowiedzi były znacznie rzadziej deklarowane przez badanych. Wśród odpowiedzi z kategorii „inne” pojawiały się licznie wskazania dotyczące chęci indywidualnej organizacji czasu wolnego i bycie aktywnym zawodowo (**Wykres 17**).

Wykres 17. Główne powody niekorzystania z dostępnej oferty kierowanej do seniorów w okresie przed pandemią COVID-19 – odpowiedź na pytanie: „Dlaczego nie korzystał Pan/i z dostępnej oferty?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów

Należy zauważyć, że kobiety i mężczyźni wskazują na inne powody niekorzystania z oferty zajęć społeczno-kulturalnych (**Rysunek 5**).

Rysunek 5. Główne powody niekorzystania z dostępnej oferty kierowanej do seniorów w okresie przed pandemią COVID-19 w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Dlaczego nie korzystał Pan/i z dostępnej oferty?”

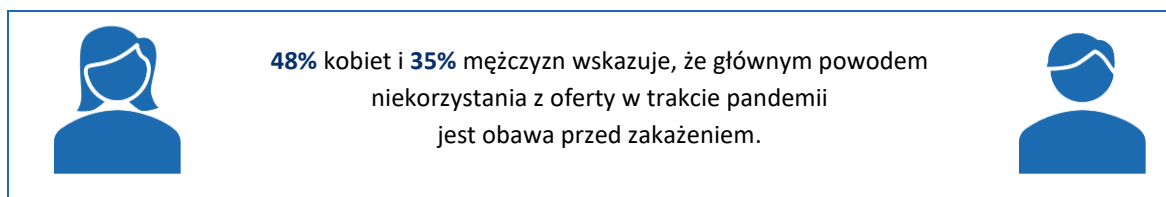
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

Badanych zapytano również o główne powody niekorzystania z oferty w okresie pandemii COVID-19 (

Rysunek 6).

48% kobiet i **35%** mężczyzn wskazuje, że głównym powodem niekorzystania z oferty w trakcie pandemii jest obawa przed zakażeniem.

Rysunek 6. Główne powody niekorzystania z oferty kierowanej do seniorów w okresie pandemii COVID-19 – odpowiedź na pytanie: „Dlaczego nie korzystał Pan/i z dostępnej oferty?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

Niemniej istotne było poznanie przyczyn, dla których badani korzystali z oferty zajęć skierowanych do seniorów w okresie przed pandemią. Najczęściej deklarowano, że uczestnictwo w zajęciach jest podyktowane tym, że odpowiadają one zainteresowaniom badanych. Po drugie wskazywano, że wybierano je ze względu na łatwą dostępność (odbywały się najbliżej miejsca zamieszkania). Po trzecie, o wyborze danych zajęć decydował fakt, że odbywały się one w dogodnym dla seniora terminie. W przypadku odpowiedzi „inne” najczęściej wyszczególniano m.in. potrzebę kontaktów społecznych, zalecenia lekarskie oraz w przypadku uczestnictwa w wydarzeniach religijnych – chęć wypełnienia kościelnych obowiązków (Wykres 18).

Wykres 18. Główne powody korzystania z oferty kierowanej do seniorów w okresie przed pandemią COVID-19 – odpowiedź na pytanie: „Proszę wskazać maksymalnie trzy główne powody, dla których korzystał Pan/i z oferty kierowanej do seniorów”

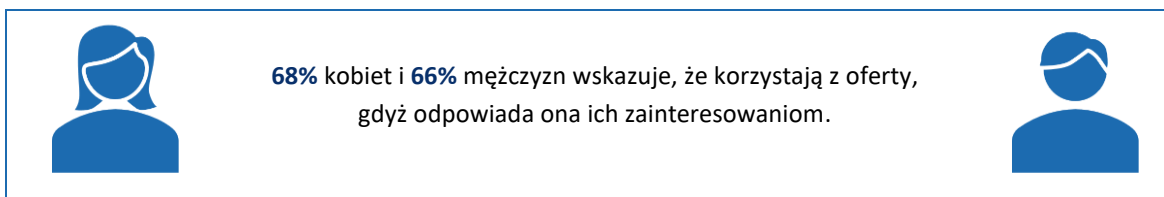
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=880).

Analiza danych pokazuje, że **zarówno kobiety, jak i mężczyźni jako główny powód korzystania z oferty kierowanej do seniorów wskazują, iż odpowiada ona ich zainteresowaniom** (

Rysunek 7).

Rysunek 7. Odsetek seniorów wskazujących na odpowiedź „odpowiadały moim zainteresowaniom” jako główny powód korzystania z oferty – w podziale na płeć (w okresie przed pandemią COVID-19)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=880).

W okresie pandemii deklarowane przyczyny korzystania z dostępnej oferty zainteresowań dla seniorów pozostały relatywnie podobne do tych wskazywanych przez badanych opisujących stan przed pandemią. Najczęściej wskazywano odpowiedzi „odpowiadały moim zainteresowaniom” oraz „odbywały się najbliżej miejsca zamieszkania”. Wśród odpowiedzi „inne” wskazywano najczęściej zalecenia lekarskie (**Wykres 19**).

Wykres 19. Główne powody korzystania z oferty kierowanej do seniorów w okresie pandemii COVID-19 (w podziale na płeć) – odpowiedź na pytanie: „Proszę wskazać maksymalnie trzy główne powody, dla których korzystał Pan/i z oferty kierowanej do seniorów?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=254).

Na uwagę zasługuje także profil seniorów uczestniczących w różnych formach aktywności. Z relacji badanych wynika, że są to przede wszystkim kobiety, co jest konsekwencją uwarunkowań

demograficznych – grupa najstarszych mieszkańców tak w Polsce, jak i w Małopolsce jest wyraźnie sfeminizowana. Należy także odnotować, że z obserwacji badanych wynika, iż w małżeństwach seniorów na ogół dochodzi do sytuacji, że to kobiety najpierw zaczynają uczestniczyć w spotkaniach czy działać w organizacjach senioralnych, a dopiero później dołączają ich mężowie czy partnerzy.

„czasami, jeśli organizujemy jakiegoś grilla albo jakieś Andrzejki czy potańcówkę, no to wtedy na chwilę znajdzie się ich więcej, bo przyjdą z żonami, ale tak to mało. W większości kobiety (...)”

(TDI, przedstawiciel klubu seniorów)

Wśród kobiet największym zainteresowaniem cieszą się zajęcia rekreacyjne i sportowe, jak np. gimnastyka, fitness, *nordic walking*. Mężczyźni preferują zajęcia stacjonarne, szczególnie te poprawiające pamięć, w zakresie aktywności mentalnej. Zarówno kobiety, jak i mężczyźni wykazują duże zainteresowanie wyjazdami turystycznymi i krajoznawczymi. Generalnie, jak zauważają badani, seniorzy poszukują oferty interesującej, oryginalnej, a przy tym stosunkowo taniej lub (często) bezpłatnej.

Organizacje senioralne zrzeszają osoby w wieku powyżej 55. roku życia, jednak – jak wskazują badani – przeważają osoby powyżej 60. roku życia, a szczególnie liczna jest grupa seniorów między 65. a 80. rokiem życia. Z przeprowadzonych wywiadów z przedstawicielami klubów seniora/CAS-ów wynika, że aktywność seniorów zmniejsza się w grupie osób powyżej 80. roku życia.

A osoby po 80. już sporadycznie, nawet nie podejmują próby, dochodząc do wniosku, że raz, raczej nie jest im to potrzebne, a dwa, że nie dadzą rady [przyp. o uczestnictwie w zajęciach komputerowych].

(TDI, przedstawiciel klubu seniorów)

Jak podkreślali rozmówcy w badaniu jakościowym, w okresie przed pandemią COVID-19 (do marca 2020 roku) główne potrzeby społeczne seniorów koncentrowały się na spędzaniu czasu wolnego w grupie rówieśniczej i wychodzeniu z domu dla przyjemności. Były to potrzeby w zakresie szeroko pojętej aktywności rekreacyjnej – badani wymieniali przede wszystkim:

- wyjazdy turystyczne i kulturalne;
- spacerowanie krajobrazowe;
- gimnastykę i zajęcia aktywności fizycznej;
- zajęcia językowe;
- gry towarzyskie (planszowe, zręcznościowe, pamięciowe).

Dla seniorów organizowano także wydarzenia o charakterze aktywizacyjno-edukacyjnym. W tym zakresie wymieniano liczne wykłady i pogadanki: o zdrowiu (fizycznym i psychicznym) i profilaktyce zdrowotnej, na tematy związane z bezpieczeństwem czy o tym, jak korzystać z nowoczesnych technologii komunikacyjnych.

Badani ofertę spędzania wolnego czasu przed pandemią oceniali bardzo pozytywnie – licznie podkreślając jej zdywersyfikowany charakter dostosowany do potrzeb różnych grup seniorów (w zależności od wieku, płci, miejsca zamieszkania, możliwości fizycznych). Podkreślano także, że **oferowane aktywności zmieniają się, często na skutek zgłaszanych potrzeb i oczekiwań seniorów**. Zdaniem badanych, kluczowym zadaniem podmiotów zrzeszających seniorów jest to, żeby pokazać osobom w wieku poprodukcyjnym sposoby na zagospodarowanie swojego wolnego czasu. Organizacje te **powinny być swego rodzaju drogowskazem po bogatej ofercie spotkań i wydarzeń, do których niektórym seniorom może być trudno trafić czy uzyskać o nich informacje**.

„coraz więcej jest tych ludzi po 65. (...) jeżeli zostawia się go samego, to jest jakaś kropla, to jest jakaś depresja, takie poczucie wyobcowania, samotności. Dlatego mówię, jak się im tylko pomoże zagospodarować ten czas, nawet pokaże, jak to zrobić, to już jest to dużo lepiej”

(TDI, przedstawiciel klubu seniora)

Aktywizacja ludzi starszych, kontakt z rówieśnikami i wypełnienie czasu wolnego oraz utrzymanie i podnoszenie sprawności fizycznej i psychicznej to główne cele podmiotów świadczących działalność skierowaną do osób w wieku poprodukcyjnym. Oferta dostępna w Małopolsce dla seniorów jest bogata, zróżnicowana tematycznie. Obserwacje rozmówców uczestniczących w badaniach telefonicznych wskazują, że aktywność seniorów w jednej dziedzinie (np. uczestnictwo w spotkaniach organizowanych przez klub seniora czy koła gospodyń wiejskich) inicjuje aktywność także w innych obszarach (np. w wykładach czy wydarzeniach uniwersytetu trzeciego wieku).

Mimo generalnie wysokiej oceny oferty aktywności dla seniorów w Małopolsce, przeprowadzone badania dostarczyły także informacji o istniejących niedoskonałościach – kwestiach, które mogą wymagać modyfikacji.

Niektórzy badani wskazywali, że być może nazbyt rozbudowana jest oferta szkoleniowa – kolejne kursy czy szkolenia są stosunkowo mało interesujące dla seniorów.

samo słuchanie niekoniecznie jest przyjmowane przez seniorów, wolą się uczyć przez działanie

(TDI, przedstawiciel NGO)

”

wielokrotnie próbowałam zorganizować naukę języka angielskiego albo warsztaty komputerowe, no trwało to bardzo krótko, najpierw było zainteresowanie bardzo duże, potem to wszystko wygasło, nie chcę powiedzieć, że niechęć do uczenia się, ale u nas w klubie na przykład wolą zabawy, wyjścia, gimnastykę, no u nas to jest takich i takie zainteresowanie, bo to jest coś nowego

(TDI, klub seniora/CAS)

Być może **wyjściem z tej sytuacji jest organizacja zajęć o charakterze warsztatowym, praktycznym**, w miejsce dotychczas powszechnie organizowanych szkoleń. Na sukces organizowanych wydarzeń może wpłynąć zmiana ich formuły.

Należy także zwrócić uwagę na to, że stosunkowo niewielka liczba osób starszych, które posługują się nowoczesnymi metodami komunikacji i wyszukiwania informacji za pośrednictwem Internetu powoduje, że istotną barierą w podejmowaniu i wdrażaniu nowych inicjatyw jest ograniczona możliwość docierania do potencjalnych zainteresowanych.

Warto zwrócić również uwagę na długość projektów dedykowanych seniorom realizowanych przez organizacje pozarządowe i inne podmioty prowadzące działalność senioralną. Badani wskazywali, że lepsze efekty, szczególnie w zakresie zajęć prozdrowotnych (kształtujących nowe nawyki, np. żywieniowe, związane z aktywnością senioralną) można zaobserwować w projektach dłuższych – około 2-letnich.

”

„projekty dwuletnie (...) wydaje się, że są takie optymalne. Bo te takie projekty półroczne, roczne, no to... też tam jakieś robiliśmy, ale to jeszcze ani ci ludzie się tak nie zgają. Jeżeli chce się wypracować coś z tych poszczególnych aktywności, to taki dwuletni program jest najlepszy. Różne rzeczy można sobie zaplanować, w jednym roku to, w drugim tamto, nawet jak coś nam nie wyjdzie, no to przesuniemy”

(TDI, organizacja prozdrowotna)

Od początku marca 2020 roku kryzys wywołany rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2 przekształcił się w globalną pandemię tzw. koronawirusa. W Polsce pierwsze obostrzenia spowodowane sytuacją epidemiologiczną wprowadzono w połowie marca. Ze względu na brak szczepionki i ograniczone możliwości medyczne w leczeniu tej choroby, interwencje niefarmaceutyczne są główną strategią powstrzymania pandemii – wśród nich można wymienić izolację w domu, zalecenia utrzymywania dystansu społecznego.

”

„Powieм, że seniorzy są przede wszystkim zezłoszczeni, załamani, nie czują się bezpiecznie, gdy są sami w domu. Tutaj jednak ta społeczność w klubie seniorów dawała poczucie bezpieczeństwa, do kogoś należeli i mogli się spotkać twarzą w twarz. Teraz przenieśliśmy

to do Internetu. (...) To jest tylko taki substytut. Coś, co nie daje pełni szczęścia. Jest wysoki poziom lęku, niepokoju, niepewność, co będzie”

(TDI, klub seniora/CAS)

Wprowadzone ograniczenia dotyczące kontaktów społecznych związane z pandemią COVID-19 znacząco wpływają na codzienne funkcjonowanie osób w wieku poprodukcyjnym. Wszyscy uczestnicy badań telefonicznych podkreślali, że ostatnie miesiące izolacji społecznej wymusiły ograniczenie działalności organizacji seniorskich do minimum. W większości przypadków podejmowane przez nich działania zostały zawieszane. Osłabły możliwości podejmowania aktywności ruchowej i mentalnej.

”

„Ta pandemia połączona z ubóstwem finansowym, które ich dotyka, spowodowała, że oni z powrotem wrócili do tych kapci, telewizorów, samotności na tym 3. czy 4. piętrze”

(TDI, przedstawicielka rady seniora)

Seniorzy działający w organizacjach ich aktywizujących włączyli się w walkę z pandemią poprzez m.in. uczestnictwo w akcjach szycia maseczek.

”

„(...) przy wsparciu dużym Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej i Wydziału Polityki Społecznej Miasta po prostu na dofinansowanie surowców, ludzie szyją nadal te maski, które rozdajemy właśnie (...). W tej chwili jesteśmy na etapie takim, że uszyliśmy 31 tysięcy, ponad, masek wielokrotnego użytku bawełnianych i nadal je rozdajemy”

(TDI, przedstawiciel klubu seniora)

Należy także podkreślić, że pandemia wpłynęła na zachowania i potrzeby seniorów. **Konieczność izolacji pokazała, jak istotny dla seniorów jest regularny kontakt z innymi seniorami.** Szczególnie biorąc pod uwagę fakt, że kontakty te oparte są na wzajemnej sympatii, podobnych zainteresowaniach i pasjach.

”

„na pewno ubolewają nad tym, że nie możemy się spotkać, bo spotkanie takie w grupach typowo twarzą w twarz, no to, to są najfajniejsze spotkania i dla nich, bo po pierwsze mogą wyjść z domu, tak, po drugie spotkać się”

(TDI, przedstawiciel klubu seniora)

„to jest tragiczne dla tych seniorów, którzy byli przyzwyczajeni właśnie do takiej aktywności kiedy ten klub będzie otwarty i ja tak tęsknię za wami”

(TDI, przedstawiciel klubu seniora)

Pewną alternatywę, wymuszoną przez pandemiczną rzeczywistość, stanowią spotkania i wydarzenia odbywające się on-line. Szczególnie cenione są tu media społecznościowe, które umożliwiają kontakt w rzeczywistym czasie, a ich charakter najbliższy jest spotkaniom bezpośrednim. Jednak, jak podkreślali badani, **kontakty wirtualne stanowią tylko namiastkę osobistych kontaktów i relacji.**

W badaniach jakościowych zwrócono uwagę, że obecna sytuacja seniorów – ich samotność, brak możliwości spotkań z innymi ludźmi – wpływa na ich stan psychofizyczny i może powodować zmianę potrzeb dostępnej oferty. Wskazuje się, że coraz większe znaczenie będą miały zajęcia, spotkania dotyczące zdrowia psychicznego – wsparcia w powrocie do równowagi psychicznej.

„Cały czas nam zależy na tym, żeby te projekty grantowe dotyczyły tych sfer tematycznych, które są ważne dla ludzi starszych: czyli profilaktyka zdrowia, tak samo zdrowie psychiczne, (...) po pandemii to będzie najważniejszy temat: warsztaty z psychologiem, konsultacje z psychologiem”.

(TDI, przedstawiciel klubu seniora)

12.3. Wolontariat

Zarówno w Małopolsce, jak i całej Polsce stosunkowo nową inicjatywą polityki społecznej skierowanej do seniorów jest wolontariat senioralny. Jego idea zakłada, że wolontariuszami są osoby w wieku poprodukcyjnym. Badania nad wolontariatem seniorów wyraźnie wskazują na korzystne jego związki ze stanem ich zdrowia⁸². Należy także podkreślić, że ten element polityki senioralnej pozwala seniorom zadbać o własną kondycję psychiczną i fizyczną, poczucie doceniania i bycia potrzebnym, a przy tym, poprzez nawiązywanie nowych znajomości, przyczynia się do aktywizacji i integracji seniorów.

O pozytywnym stosunku do działalności wolontaryjnej małopolskich seniorów świadczą przeprowadzone badania. Można je zobrazować opiniami seniorów:

„(...) u nas funkcjonuje taki wolontariat sąsiedzki, tak to nazywamy, bez wielkiego nagłaśniania, opowiadania, kto komu i co, po prostu osoby, które znają się z klubu,

⁸² W. Borczyk, *Wolontariat seniorów i dla seniorów – potrzeby, bariery, praktyka. Materiały pokonferencyjne*, Ogólnopolska Federacja Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku, Nowy Sącz 2017.

„pomagają sobie nawzajem w różnych sytuacjach. (...) zakupy czy pójście do lekarza, rejestracja, przewiezienie kogoś, takie drobne po prostu sąsiedzkie przysługi”

(TDI, klub seniora/CAS)

”

„(...) obserwujemy postęp w ciągu tych pięciu lat, bo powoli stopniowo pokazujemy, że można się angażować w różne rzeczy, tzn. np. pomagali nasi seniorzy w organizacji maratonów, rozdając tam np. posiłki w trakcie biegu czy na zapleczu przygotowując różne materiały, pomagali przy zbiórkach żywności, organizowanych przez bank żywności, pomagają również sobie nawzajem (...). Oczywiście też mamy osoby [seniorów], które udzielają się w hospicjach”

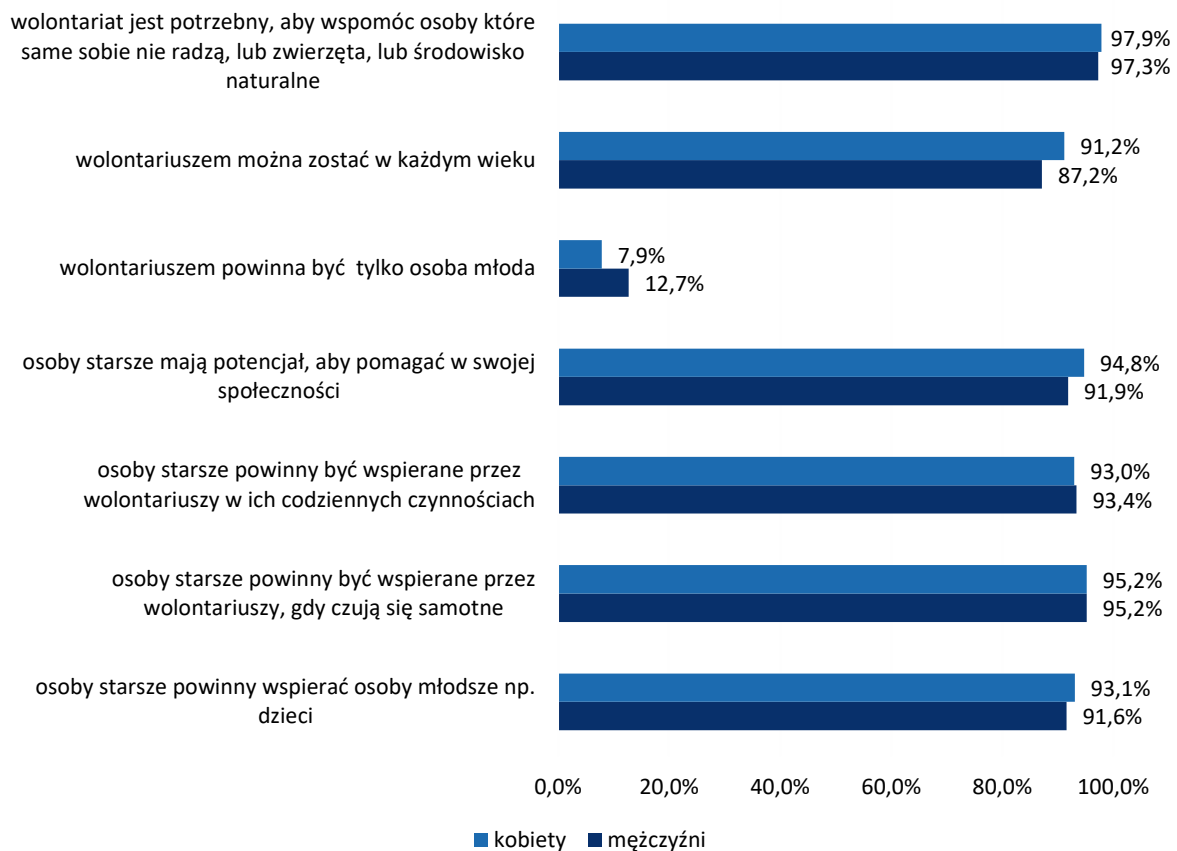
(TDI, klub seniora/CAS)

Także przeprowadzone badania ankietowe jednoznacznie wskazują, że **małopolscy seniorzy – bez względu na płeć – cenią ideę wolontariatu, dostrzegając jej liczne korzyści**. Należy odnotować fakt, że ankietowani seniorzy nie zgadzają się z twierdzeniem, że w działalność wolontaryjną mogą angażować się wyłącznie osoby młode – tak uważa jedynie 12,7% badanych mężczyzn i 7,9% kobiet (

Wykres 20).

Wykres 20. Stosunek do wolontariatu – odsetek twierdzących wskazań w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Które z poniższych stwierdzeń jest zgodne z Pan/i poglądami?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Z „Badania opinii mieszkańców Małopolski 2020” wynika, że przed pandemią zaangażowanie w działalność wolontaryjną spadało wraz ze wzrostem wieku ankietowanych – różnica pomiędzy respondentami w wieku 18–24 lata a seniorami wynosi w tym względzie niemal 27 p.⁸³

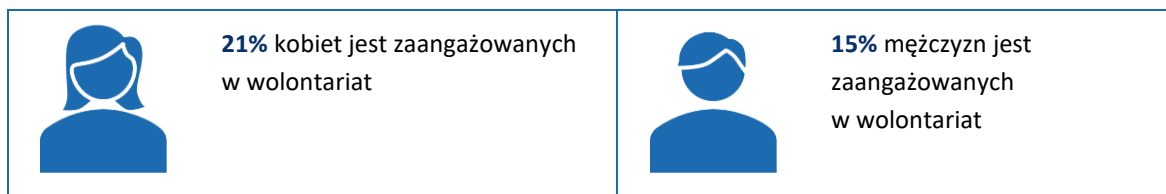
Potwierdza to rozkład odpowiedzi ankietowanych uczestniczących w badaniu CATI, z których wynika, że badani seniorzy w większości nie są zaangażowani w działalność wolontaryjną – na co wskazuje 79% odpowiedzi kobiet i 85% odpowiedzi mężczyzn. Jednak mimo to należy odnotować, że **co piąta badana deklaruje, że jest wolontariuszką**. Wśród badanych mężczyzn odsetek deklarujących uczestnictwo w wolontariacie był nieco niższy – 15%. Należy jednak zaznaczyć, że **wielu z nich angażuje się w wolontariat nieformalny i nie wskazywało konkretnej organizacji, w której podejmuje działania** (

⁸³ https://www.obserwatorium.malopolska.pl/wp-content/uploads/2020/10/BOM_COVID19_Raport-na-stron%C4%99_ost.pdf [data dostępu z dnia: 17.12.2020].

Rysunek 8).

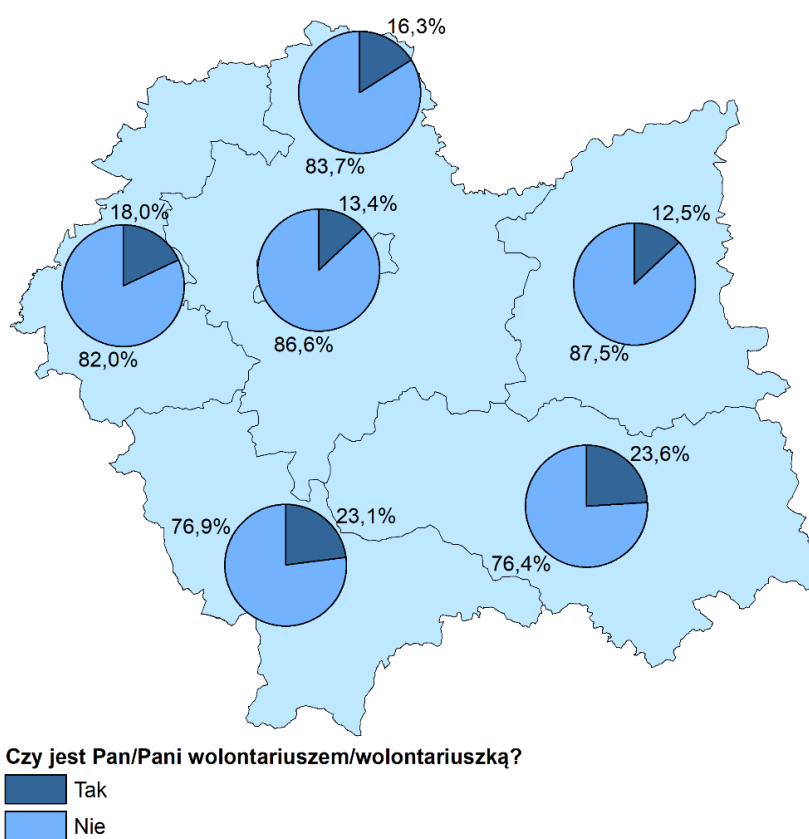
Rysunek 8. Zaangażowanie seniorów w działalność wolontaryjną w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Czy jest Pan/i wolontariuszem/ką?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Analiza wyników badania w poszczególnych podregionach wskazuje, iż **największy odsetek osób po 60. roku życia angażujących się w działalność wolontaryjną identyfikowany jest w podregionie nowosądeckim (24%) oraz nowotarskim (23%)** (Mapa 10).

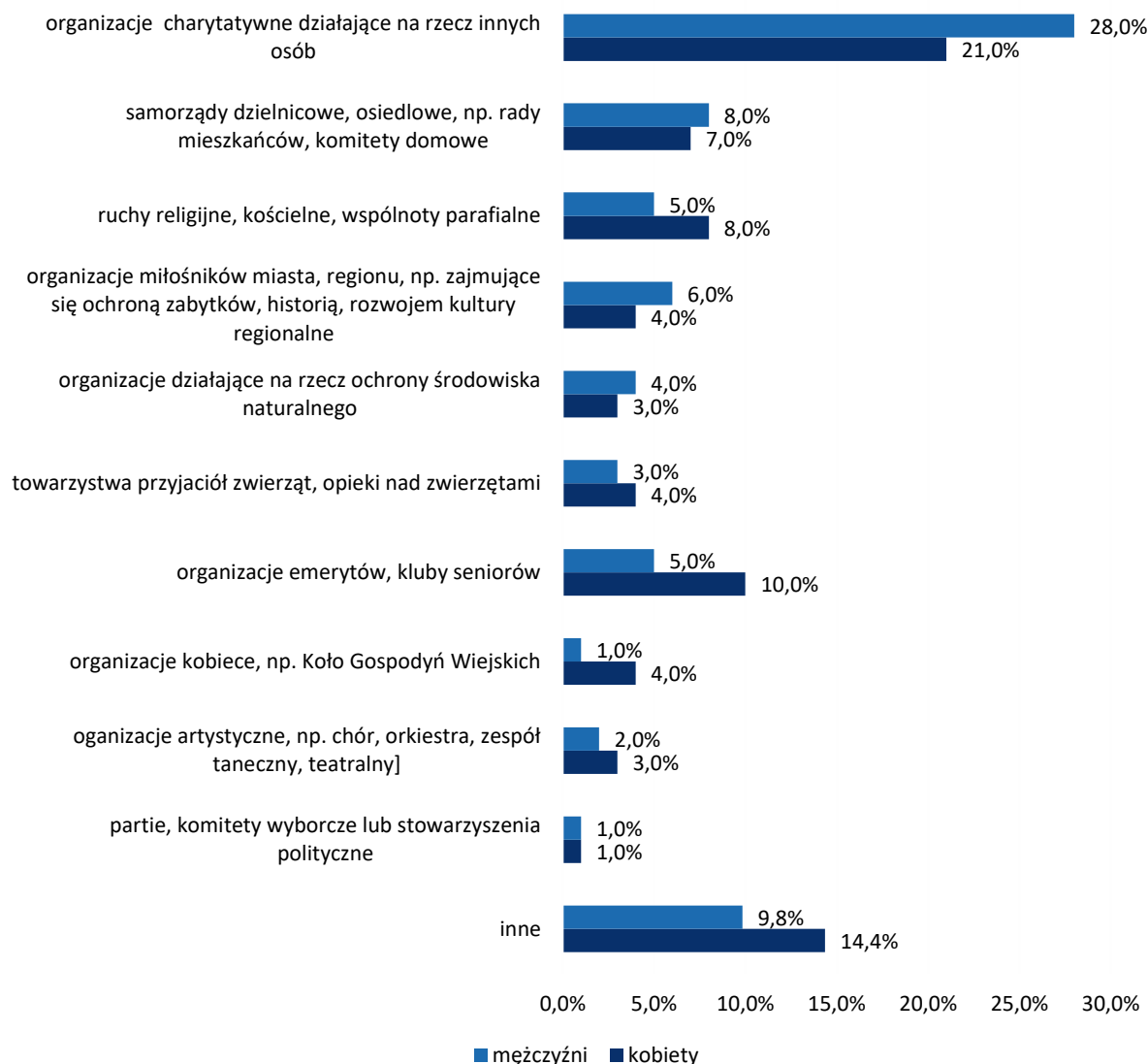
Mapa 10. Struktura odpowiedzi na pytanie: „Czy jest Pan/i wolontariuszem/wolontariuszką?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Tych, którzy angażują się w działalność wolontaryjną, poproszono o wskazanie, jakiego typu są to działania. Okazuje się, że **najwięcej ankietowanych seniorów-wolontariuszy wspiera organizacje charytatywne działające na rzecz innych osób – 21% kobiet oraz 28% mężczyzn**. Drugim typem organizacji najczęściej wskazanym przez kobiety były organizacje emerytów i kluby seniora – 10%. Mężczyźni natomiast wskazali samorządy dzielnicowe i osiedlowe. Należy jednak zaznaczyć, że wśród odpowiedzi „inne” dominowało wskazanie – własna inicjatywa/nieformalne działanie – co pokazuje dużą skalę wolontariatu nieformalnego (**Wykres 21**).

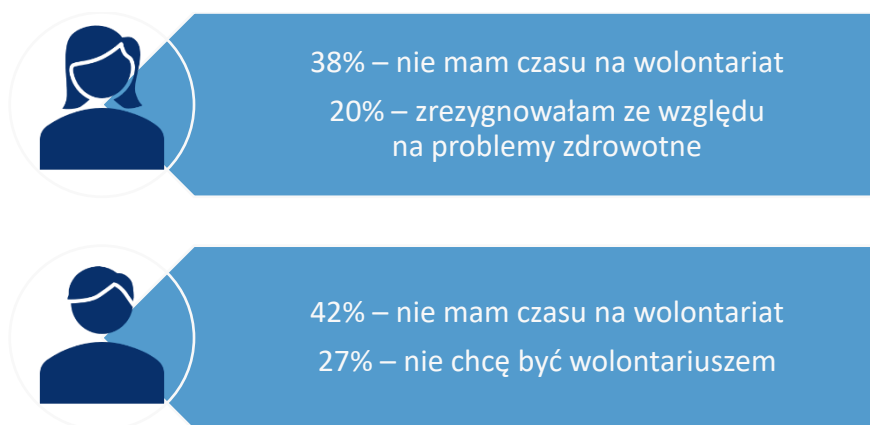
Wykres 21. Typy organizacji, w których najczęściej działają seniorzy w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Za pośrednictwem jakich organizacji lub instytucji angażuje się Pan/i w wolontariat?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

Osoby, które nie angażują się w wolontariat (82,4% uczestników badania), zapytane o główny powód braku aktywności w tej dziedzinie, wskazywały na brak czasu. Powód ten wybrało 38% ankieterowanych kobiet oraz 42% mężczyzn. Jako kolejny powód 20% kobiet wskazało problemy zdrowotne, natomiast 27% mężczyzn stwierdziło, że nie chce być wolontariuszem.

Rysunek 9. Przyczyny braku zaangażowania w wolontariat w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Czy jest Pan/i wolontariuszem?”

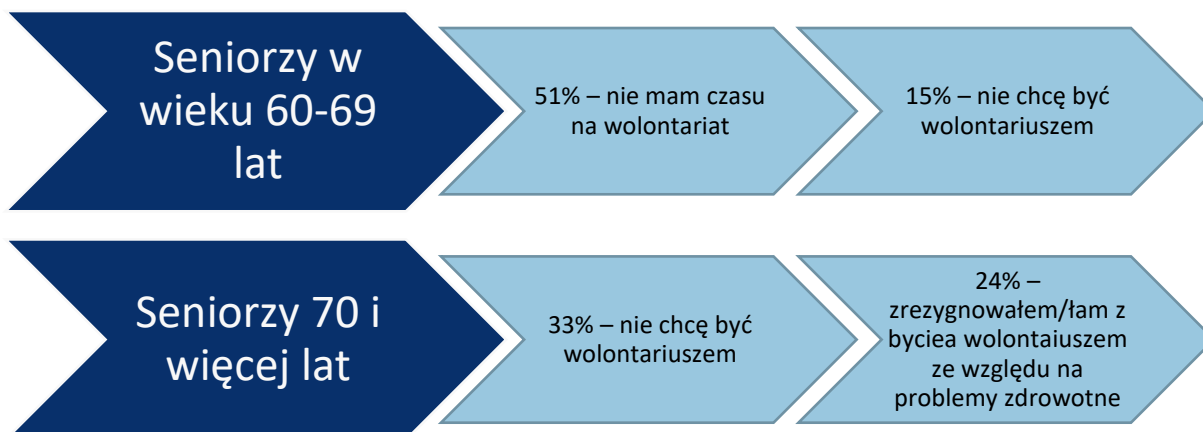

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=1648).

W podziale na grupy wiekowe ponad połowa ankietowanych seniorów w wieku 60–69 lat stwierdziła, iż nie ma czasu na wolontariat, a 15% nie chce być wolontariuszem. Powodem takiej odpowiedzi może być fakt, iż w grupie tej znajdują się osoby czynne zawodowo.

Jedna trzecia seniorów w wieku 70 lat i więcej odpowiedziała, że nie chce być wolontariuszem, natomiast jedna czwarta ankietowanych zrezygnowała z tego typu aktywności z powodu problemów zdrowotnych ([Rysunek 10](#)).

Rysunek 10. Przyczyny braku zaangażowania w wolontariat w podziale na wiek – odpowiedź na pytanie: „Czy jest Pan/i wolontariuszem?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=1648).

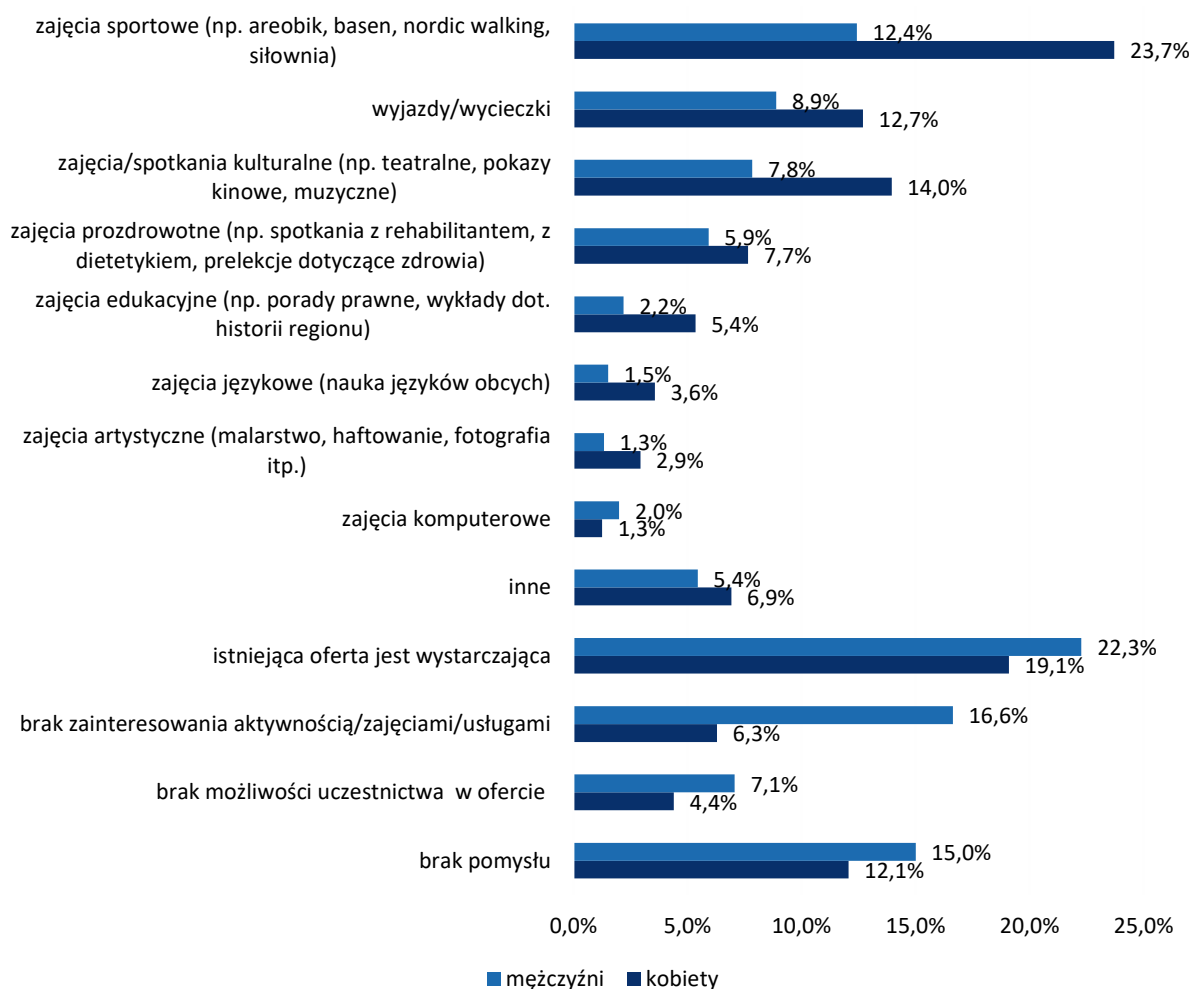
13. POTRZEBY SENIORÓW

13.1. Potrzeby i preferencje seniorów w zakresie aktywności

ZAJĘCIA/AKTYWNOŚCI W MIEJSCU ZAMIESZKANIA

Jednym z elementów badania było poznanie potrzeb seniorów w zakresie proponowanych zajęć, usług, aktywności, w których chętnie uczestniczyliby. Widać duże zróżnicowanie potrzeb w zależności od płci respondentów. Kobiety najczęściej postulowały o zwiększenie liczby zajęć sportowych (23,7%), zajęć kulturalnych (14,0%) oraz poszerzenie oferty wycieczek (12,7%). Mężczyźni najliczniej podkreślali, że istniejąca oferta jest wystarczająca (22,3%). 15% badanych wskazywało również na brak pomysłu na proponowane aktywności. Warto zaznaczyć, że 16,6% mężczyzn wskazywało, iż nie są zainteresowani jakąkolwiek aktywnością/zajęciami/usługami, podczas gdy tylko 6,3% kobiet odpowiedziało tak na to pytanie (Wykres 22).

Wykres 22. Potrzeby seniorów w zakresie proponowanych działań – odpowiedź na pytanie: „Z jakiego rodzaju zajęć, usług lub aktywności najchętniej by Pan/i skorzystał/a w Pana/i miejscu zamieszkania?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Warto zwrócić również uwagę, że w badaniach jakościowych rozmówcy zwracali uwagę na potrzeby seniorów w zakresie zwiększenia oferty w zakresie wydarzeń turystycznych – podkreślali, że bardzo często liczba chętnych do wzięcia udziału przewyższa możliwości organizacji danego wyjazdu.

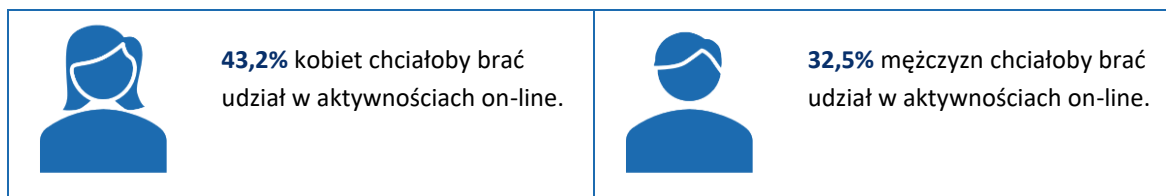
„Potrzeby seniorów największe z tego, co się zorientowałam, są w zakresie turystyki, oni by stale gdzieś jeździli, stale gdzieś chodzili, jest taka potrzeba wyjścia z domu, ale jakby tak powiedzieć, na szersze wody”

(TDI, klub seniora/CAS)

ZAJĘCIA/AKTYWNOŚCI ON-LINE

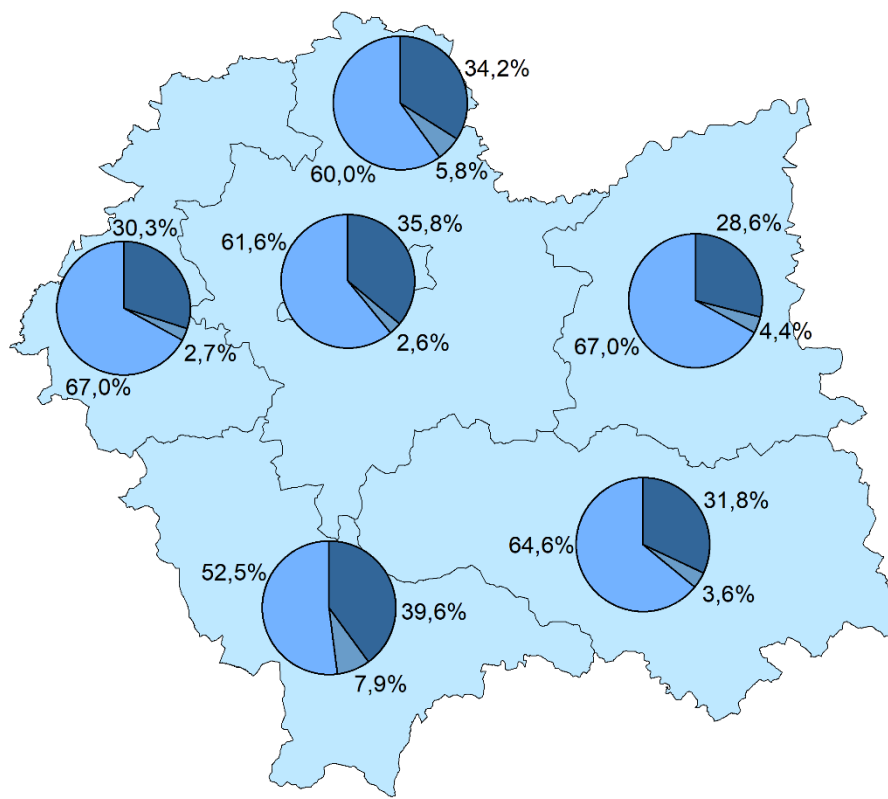
Pandemia COVID-19 spowodowała nową rzeczywistość, w której należy przestrzegać zasad narzuconych przez reżim sanitarny. Ze względu na konieczność utrzymywania dystansu społecznego rozwiązaniem stają się wydarzenia aktywizujące i integracyjne odbywające się on-line. Z tego względu na uwagę zasługuje pytanie o to, czy seniorzy chcieliby brać udział w zajęciach odbywających się za pośrednictwem Internetu (**Rysunek 11**).

Rysunek 11. Odsetek osób, które wskazują na chęć uczestnictwa w aktywnościach on-line w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Czy chciałby Pan/chciałaby Pani brać udział w zajęciach internetowych?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Okazuje się, że gros badanych (62,4%) – bez względu na miejsce zamieszkania – nie jest zainteresowana ofertą zajęć on-line. Odsetek tych badanych, którzy nie chcą w nich uczestniczyć najwyższy jest w podregionie oświęcimskim i tarnowskim. Z kolei najwięcej badanych (39,6%) z podregionu nowotarskiego wskazało, że chciałoby skorzystać z tego typu zajęć i ma warunki umożliwiające korzystanie z zajęć on-line. W tym podregionie odnotowano także największy odsetek badanych (7,9%), którzy deklarowali chęć uczestnictwa w tego typu zajęciach, ale nie posiadali do tego warunków (Mapa 11).

Mapa 11. Struktura odpowiedzi na pytanie: „Czy chciałby Pan/chciałaby Pani brać udział w zajęciach internetowych?”

Czy chciałby Pan/chciałaby Pani brać udział w zajęciach internetowych?

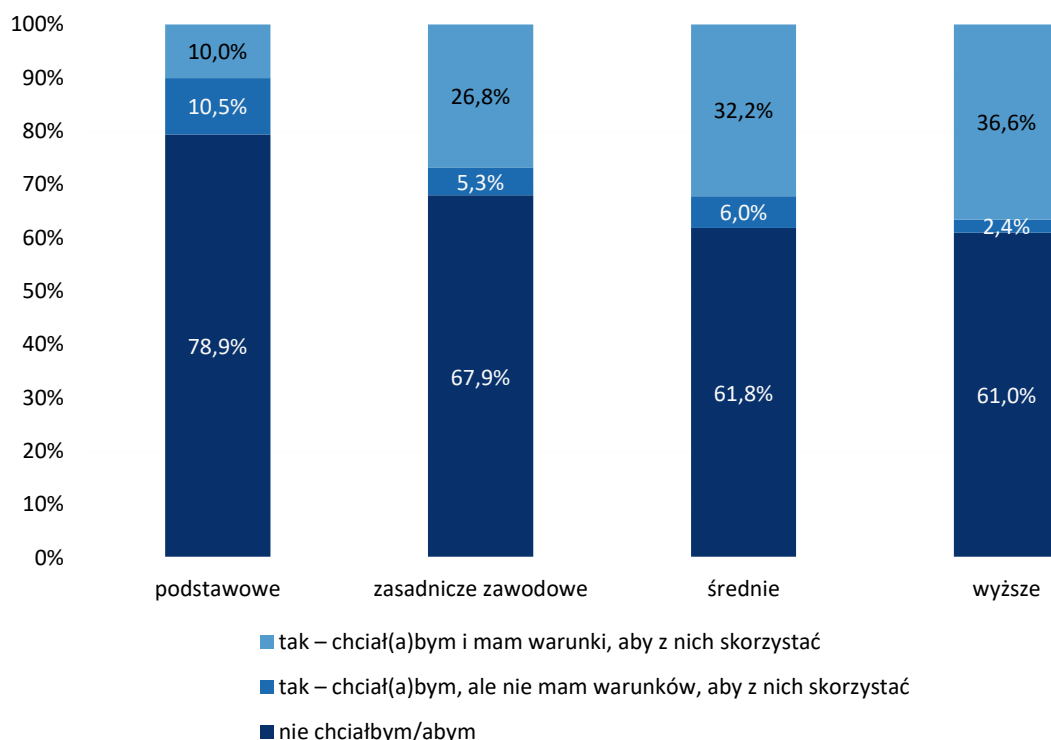
- Tak – chciał(a)bym i mam warunki, aby z nich skorzystać
- Tak – chciał(a)bym, ale nie mam warunków, aby z nich skorzystać.
- Nie chciałbym/abym

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Niechęć do korzystania z zajęć on-line może wynikać z braku kompetencji cyfrowych seniorów. **Chęć korzystania jest proporcjonalnie powiązana z poziomem wykształcenia**, na co do pewnego stopnia wskazują odpowiedzi badanych. Blisko 80% badanych z wykształceniem podstawowym nie chciałoby korzystać z zajęć on-line, podczas gdy odsetek ten wśród ankietowanych z wykształceniem wyższym wynosił 61,0%. Okazuje się więc, że **im wyższy poziom wykształcenia, tym większa chęć skorzystania z zajęć organizowanych przez Internet** (

Wykres 23).

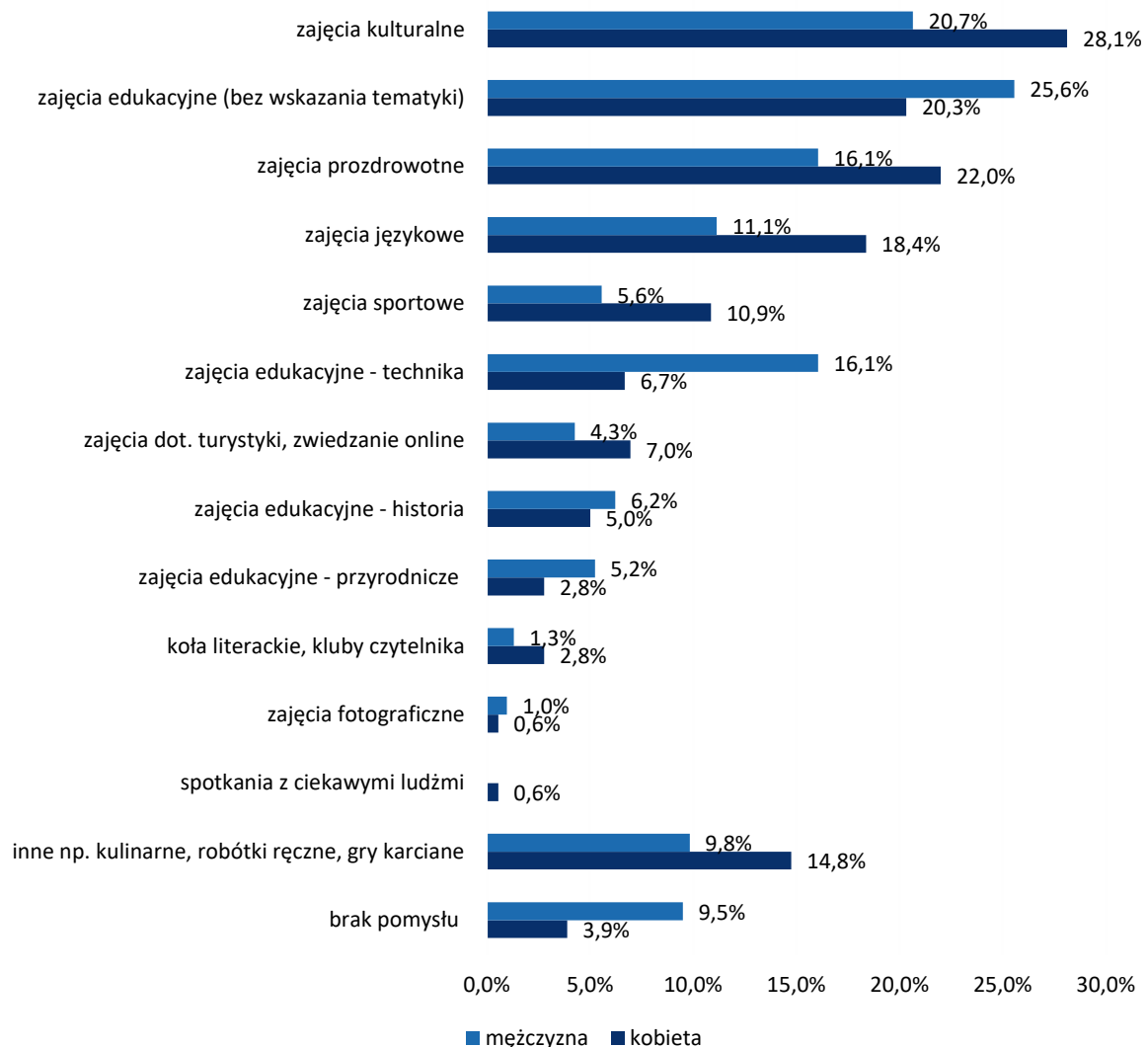
Wykres 23. Potencjalna aktywność on-line seniorów – odpowiedź na pytanie: „Czy chciał(a)by Pan/i brać udział w zajęciach internetowych?” w podziale na wykształcenie badanych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Badanych proszono o wyszczególnienie, jakie zajęcia on-line są dla nich potencjalnie najbardziej interesujące i chcieliby w nich uczestniczyć. Zarówno mężczyźni, jak i kobiety licznie wskazywali na zajęcia edukacyjne (bez wyszczególnionej tematyki), kulturalne i prozdrowotne. Poza wskazanymi typami zajęć dla mężczyzn najciekawsze były zajęcia edukacyjne techniczne, m.in. z obsługi komputera, programów graficznych, motoryzacyjnych (16,1% badanych mężczyzn), z kolei dla kobiet zajęcia językowe (18,4% badanych kobiet). Inne typy zajęć były wskazywane stosunkowo rzadziej (Wykres 24).

Wykres 24. Typy zajęć on-line, w których chcieliby uczestniczyć seniorzy – odpowiedź na pytanie „Z jakiego rodzaju zajęć, usług lub aktywności najchętniej by Pan/Pani skorzystał/skorzystała – jakiej oferty w okolicy Pana/i miejsca zamieszkania brakuje?”

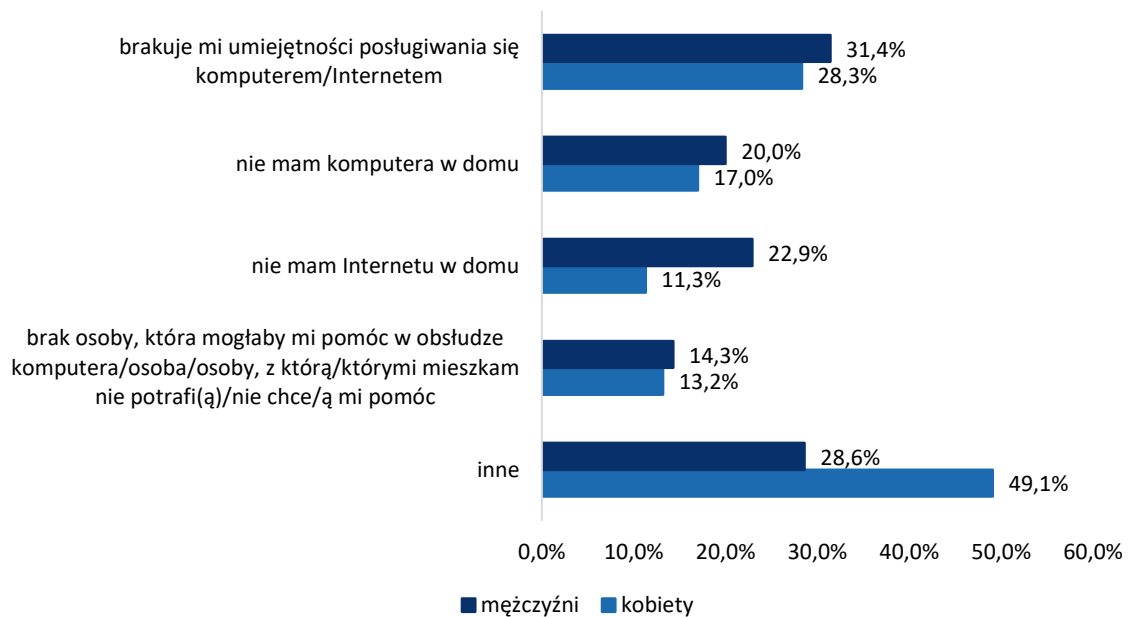

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

Z punktu widzenia podejmowanego tematu istotnym było poznanie głównych przyczyn niekorzystania z zajęć on-line mimo chęci uczestnictwa w tego typu zajęciach. Zapytano o to osoby, które wskazały, że chciałyby korzystać z zajęć, lecz nie mają takiej możliwości.

Podstawowym problemem zarówno dla badanych kobiet, jak i mężczyzn był brak umiejętności posługiwania się komputerem lub Internetem – wskazało na to 31% mężczyzn i 28% kobiet. Mężczyźni licznie (23%) wskazywali także to, że nie mają Internetu w domu, u kobiet odsetek tych odpowiedzi wyniósł 11%. Seniorzy (aż 49%) wskazywali często „inne” przyczyny (tu warto wskazać na dużą liczbę odpowiedzi związanych z brakiem czasu spowodowanym opieką nad wnukami czy innymi członkami rodziny oraz na przestarzały sprzęt komputerowy i problemy z zasięgiem Internetu) (**Wykres 25**).

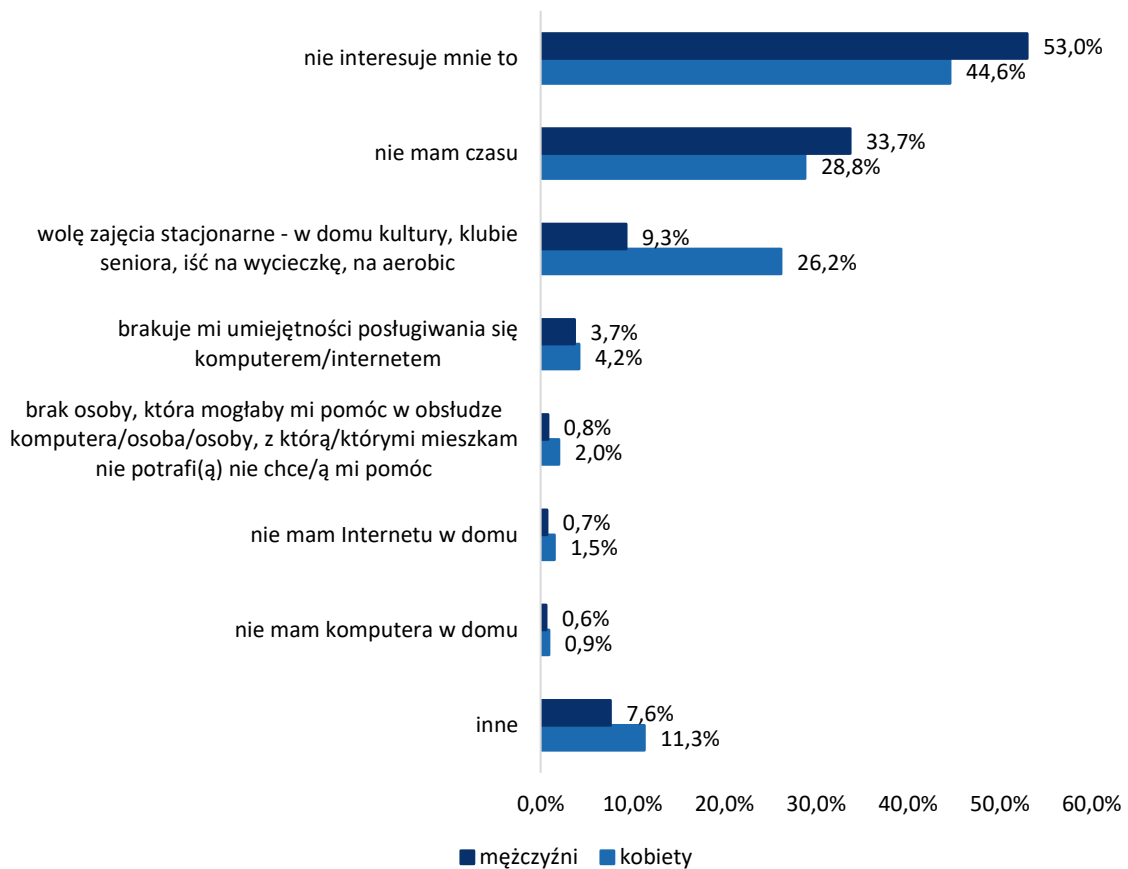
Wykres 25. Główne przyczyny braku możliwości korzystania z zajęć on-line mimo chęci – odpowiedź na pytanie: „Jakie bariery powodują, że nie może Pan/i skorzystać z zajęć on-line?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

Ci badani, którzy nie chcą korzystać z zajęć on-line wskazywali, że jest to spowodowane przede wszystkim tym, że nie są oni zainteresowani tego typu ofertą – tutaj odpowiedzi mężczyzn nieco przeważały nad odpowiedziami kobiet. Badani licznie wskazywali także, że nie mają na to czasu. Należy odnotować odpowiedzi kobiet – **niemal co czwarta badana wskazywała, że woli zajęcia stacjonarne, co wskazuje, że istotnym ich elementem jest osobisty kontakt z innymi ludźmi.** Osoby wskazujące na inne powody mówiły głównie o problemach zdrowotnych, np. ze wzrokiem oraz o chęci indywidualnego kreowania sposobu spędzania czasu wolnego (Wykres 26).

Wykres 26. Główne przyczyny niechęci do korzystania z zajęć on-line w podziale na płeć badanych – odpowiedź na pytanie „Dlaczego nie chciałby Pan/nie chciałaby Pani korzystać z zajęć on-line?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów.

POTRZEBY SPOŁECZNE SENIORÓW

Potrzeby seniorów różnią się od potrzeb ludzi młodszych. Różnice wynikają ze stanu posiadania (doświadczenia i dóbr materialnych) osób starszych, ale także z ich sprawności. Potrzeby u osób starszych są bardzo zróżnicowane – najczęściej wynikają z wcześniejszych faz życia, z pozycji społecznej i rodzinnej, wykonywanego zawodu i zainteresowań.

Wśród potrzeb wskazywanych przez badanych w wywiadach telefonicznych można wskazać:

- **potrzebę przynależności** – głównym motywem powstawania klubów, stowarzyszeń i innych podmiotów działających na rzecz seniorów jest potrzeba zagospodarowania ich czasu wolnego oraz zachęcenie do „wyjścia z domu”. Uczestnictwo w zajęciach organizowanych przez wskazane podmioty, nawiązywanie znajomości i relacji skutkuje współuczestnictwem w życiu (mniej lub bardziej sformalizowanej) grupy, co pozwala realizować potrzebę przynależności.

”

„klub został założony właśnie po to, żeby to było miejsce spotkań, głównie spotkań. To jest niezwykle ważne, ponieważ seniorzy cierpią dużo, mniej więcej (...) trzy na cztery osoby przychodzące do klubu to są osoby samotne, takie że mieszkają same i to że one wyjdą do klubu spotkać się z kimś, wypiją kawę i porozmawiają”

(TDI, przedstawiciel klubu seniora)

Seniorzy angażujący się w działalność różnych podmiotów przezwyciężają poczucie osamotnienia i obcości. Mają możliwość spotkania się z osobami podobnymi do nich, nawiązania relacji, utrzymywania kontaktów z osobami spoza rodziny.

- **potrzeby poznawcze** – na ogół realizowane są poprzez rozwój pasji i zainteresowań seniorów. Z pewnością potrzeby te urzeczywistniane są przez uczestnictwo w wykładach, pogadankach, spotkaniach, ale także poprzez kursy językowe i komputerowe.

”

„mamy kilka kółek zainteresowań (...) więc tam większość z nich, udziela się w inny sposób. My mamy z kolei też koło teatralne”

(TDI, przedstawiciel rady seniorów)

Z potrzebami poznawczymi wyraźnie powiązane są potrzeby samorealizacji, które można określić jako ciągłe dążenie do wyznaczonego przez siebie celu, realizacja posiadanego potencjału oraz praca nad posiadanymi talentami. Przy czym, jak pokazują badania, **w przypadku seniorów sam proces dążenia do postawionego celu jest bardzo ważny, może przynieść wiele satysfakcji i zadowolenia.**

- **potrzeby poczucia bycia przydatnym**, potrzeby uznania i szacunku. Badani podkreślali, że seniorzy na ogół angażują się w więcej niż jeden rodzaj aktywności, co wskazuje, że potrzeba przydatności jest u nich silnie eksponowana.

”

„ktoś się do nas zwracał z rady w celu opinii, jakiejś tam założymy uchwały miasta a mamy w składzie magistrów inżynierów i budownictwa, i ekonomii, i tak dalej, i moglibyśmy zwrócić uwagę”

(TDI, przedstawiciel rady seniorów)

Z przeprowadzonych badań wynika, że stosunkowo niewielkie zainteresowanie internetową aktywnością jest rezultatem braku kompetencji cyfrowych lub ich niskim poziomem.

„niektóre starsze osoby nie potrafią sobie poradzić z komputerem, nawet komputera nie mają, no więc jeśli to trafiło do 1/3, to wszystko”

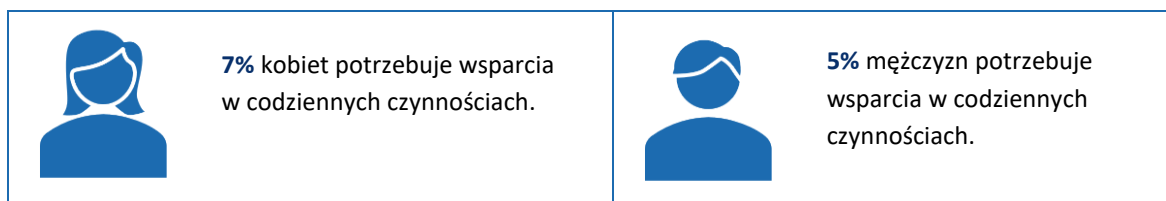
(TDI, przedstawiciel klubu seniora)

Na ogół badani wskazywali, że seniorzy korzystają z komputera i Internetu u dzieci lub wnuków, niektórzy mają własny sprzęt w domach, choć nie jest to powszechne. Badani wskazywali, że w wielu gminach możliwe jest także nieodpłatne korzystanie z komputerów w domach kultury czy świetlicach. **Jak wynika z badania, tylko nieliczne kluby seniora dysponują własnymi komputerami.** W kontekście nowoczesnych technologii badani pozytywnie oceniali programy, których celem była poprawa kompetencji cyfrowych seniorów – niekiedy uczestniczące w nich osoby po odbytych kursie na własność otrzymywały tablety.

13.2. Potrzeby seniorów dotyczące wsparcia

Poznanie potrzeb seniorów musi także obejmować identyfikację ich stanu fizycznego – pośrednio opisują to odpowiedzi na pytanie o to, czy senior w codziennych czynnościach potrzebuje wsparcia. Gros badanych, aż 93% kobiet i 95% mężczyzn, to osoby samodzielne, niepotrzebujące tego typu pomocy. Tylko 7% badanych kobiet i 5% badanych mężczyzn wskazało, że potrzebuje wsparcia w codziennych czynnościach. Jednak biorąc pod uwagę postępowanie procesu starzenia się społeczeństwa (i zjawisko podwójnej starości), odsetek tych osób będzie rósł (**Rysunek 12**).

Rysunek 12. Potrzeba wsparcia seniorów w codziennych czynnościach – w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Czy potrzebuje Pan/i wsparcia w codziennych czynnościach?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Osoby potrzebujące wsparcia na ogół otrzymują je od członka rodziny – wskazało tak 52,9% kobiet i 74,0% mężczyzn. Mniej licznie wskazywaną, ale wartą odnotowania, jest pomoc sąsiadzka – 15,7% kobiet i 8,0% mężczyzn wskazuje, że w niektórych codziennych czynnościach pomoc otrzymuje od sąsiada. Wśród odpowiedzi dotyczących otrzymywania innego niż wymienione rodzaje wsparcia/opieki, seniorzy wskazywali na pomoc znajomych, wizyty przedstawicieli służby zdrowia czy wolontariuszy.

Tabela 19. Sytuacja osób potrzebujących wsparcia w codziennych czynnościach w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Proszę wskazać pasujące do Pana/i sytuacji odpowiedzi”

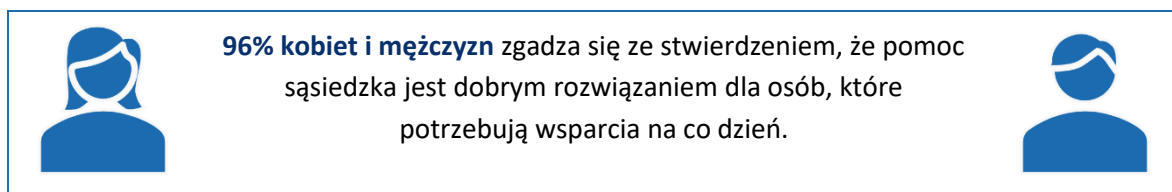
	Kobieta	Mężczyzna
Opiekun/ka z gminy lub projektu odwiedza mnie kilka razy w tygodniu	12,9%	6,0%

	Kobieta	Mężczyzna
Członek rodziny opiekuje się mną na co dzień	52,9%	74,0%
Sąsiad/ka pomaga mi w niektórych czynnościach	15,7%	8,0%
Odpłatny opiekun/ka opiekuje się mną na co dzień	2,9%	6,0%
Odwiedza mnie pielęgniarz/ka środowiskowa	5,7%	4,0%
Potrzebuję codziennej pomocy/wsparcia, lecz jej nie otrzymuję	12,9%	8,0%
Potrzebuję okresowej opieki/wsparcia, lecz jej nie otrzymuję	4,3%	0,0%
Otrzymuję inny rodzaj wsparcia/opieki	10,0%	20,7%
Żadne z powyższych	7,1%	4,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=120).

Warto zwrócić uwagę, że zdecydowana większość badanych docenia zalety pomocy sąsiedzkiej (Rysunek 13).

Rysunek 13. Odsetek osób zgadzających się ze stwierdzeniem, że pomoc sąsiedzka jest dobrym rozwiązaniem dla osób, które potrzebują codziennego wsparcia – odpowiedź na pytanie: „Czy uważa Pan/i, że pomoc sąsiedzka jest dobrym rozwiązaniem dla osób, które potrzebują wsparcia na co dzień (np. osoby starsze lub niesamodzielne)?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Badanych proszono także o wskazanie czynności, przy których mogliby otrzymywać wsparcie sąsiadów. Zarówno kobiety (63,6%), jak i mężczyźni (57,5%) potencjalnie chcieliby otrzymywać pomoc w codziennych czynnościach domowych. Blisko co czwarta kobieta i co piąty mężczyzna wskazał, że chciałby otrzymywać pomoc w wykonywaniu prac porządkowych w gospodarstwie domowym. Istotnym dla seniorów jest także wsparcie sąsiadów w postaci informowania rodziny lub służb w sytuacjach kryzysowych – wskazało tak 22,8% kobiet i 14,6% mężczyzn (Tabela 20).

Tabela 20. Oczekiwane potencjalne wsparcie ze strony sąsiadów – odpowiedź na pytanie: „Czy gdyby miał/a Pan/i otrzymywać pomoc ze strony sąsiadów, jakie usługi by to mogły być?”

	Kobieta	Mężczyzna
Pomoc w codziennych czynnościach domowych. tj.: zakupy podstawowych artykułów, pomoc	63,6%	57,5%

	Kobieta	Mężczyzna
w przygotowywaniu i podawaniu posiłków		
Pomoc w wykonywaniu prac porządkowych w gospodarstwie domowym	24,2%	20,6%
Pomoc w praniu	5,2%	5,5%
Pomoc w uiszczaniu opłat	6,0%	5,5%
Pomoc w dotarciu do lekarzy, placówek i urzędów	18,7%	13,0%
Kontaktowanie się w sprawach urzędowych w Pana/i imieniu	6,8%	6,0%
Towarzyszenie na spacerach	14,7%	9,3%
Informowanie rodziny lub właściwych służb o pogorszeniu stanu zdrowia lub sytuacjach kryzysowych	22,8%	14,6%
Odwiedziny w szpitalu	11,9%	8,6%

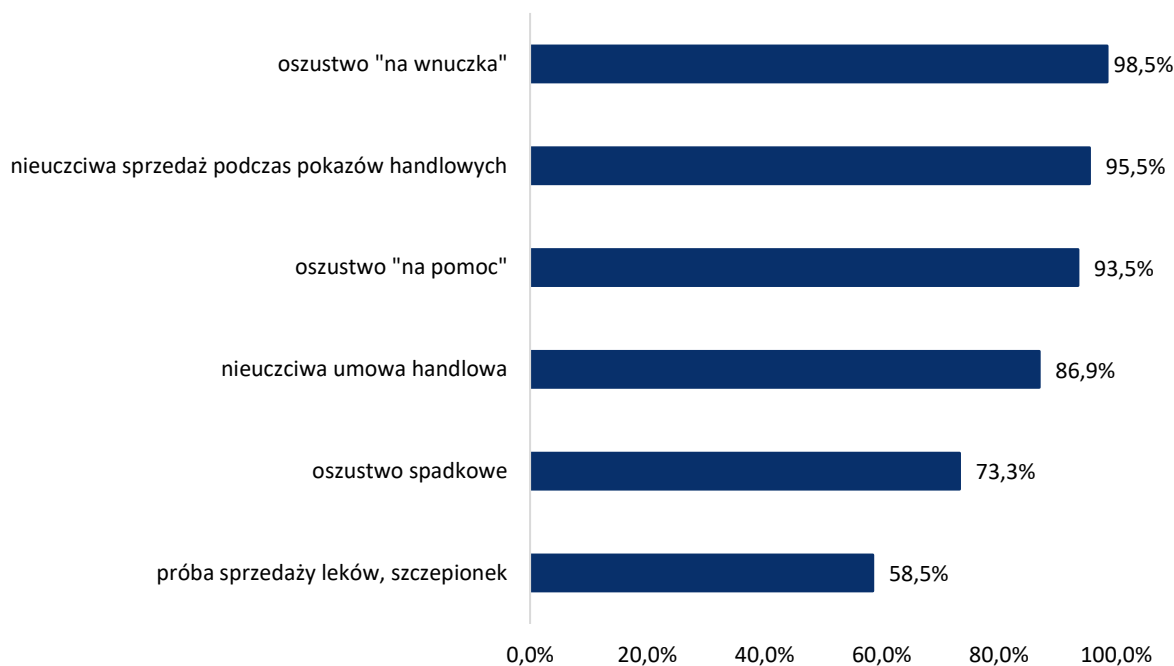
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=1964).

14. ŚWIADOMOŚĆ SENIORÓW Z ZAKRESU OSZUSTW HANDLOWYCH I FINANSOWYCH

14.1. Świadomość i wiedza seniorów na temat oszustw handlowych i finansowych

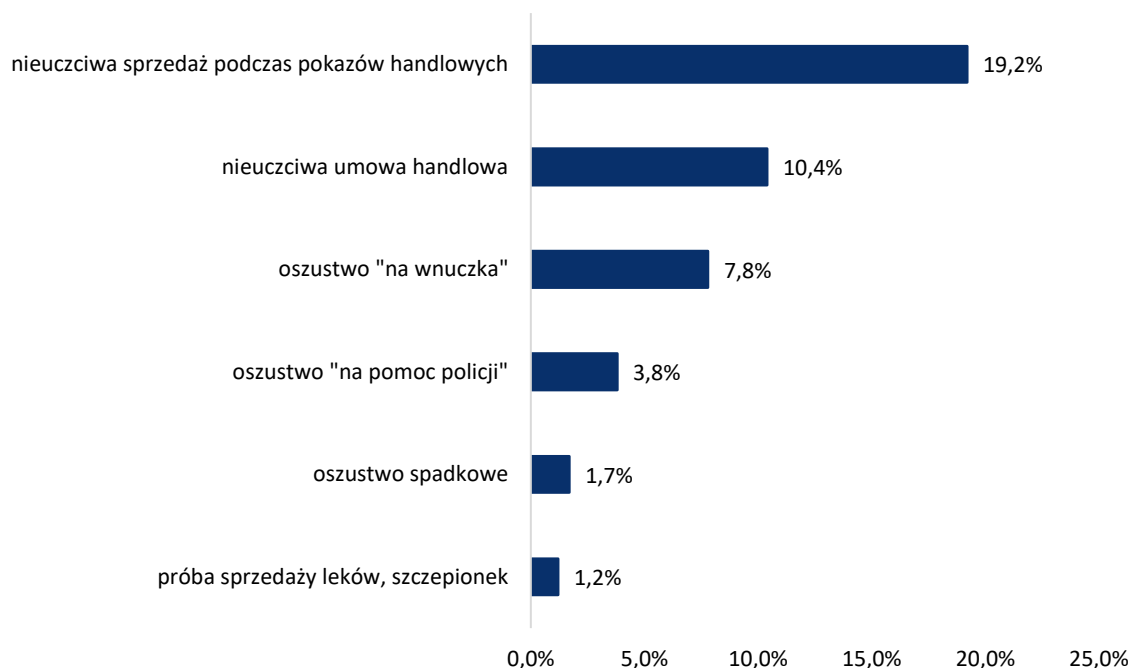
Jak wskazuje rozkład odpowiedzi badanych, są oni dobrze poinformowani na temat poszczególnych rodzajów oszustw, których ofiarami padają często osoby starsze. **Najwięcej seniorów słyszało o tzw. oszustwach „na wnuczka” (98,5%), „na pomoc policji” (93,5%)** oraz tych dokonywanych w czasie pokazów handlowych (95,5%). Mniej licznie wskazywano na nieuczciwe przedstawianie oferty handlowej (np. poprzez zawyżanie ceny, sprzedawanie produktu niezgodnego z opisem) i na oszusta spadkowe. Nowym typem oszustw, ale już znanym ponad połowie badanych, jest oszustwo polegające na próbie sprzedaży środków przeciwdziałających wirusowi SARS-CoV-2 (**Wykres 27**).

Wykres 27. Świadomość seniorów na temat istnienia danych typów oszustw – odpowiedź na pytanie „ Czy słyszał Pan/i o następujących rodzajach oszustw?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Badanych proszono także o wskazanie, czy oni sami, bądź ktoś z ich bliskiego otoczenia, padli ofiarą konkretnych przestępstw. Okazuje się, że **najliczniej wskazanym przez ankietowanych oszustwem była nieuczciwa sprzedaż podczas pokazów handlowych – styczność z nią miało 19,2% badanych**, stosunkowo licznie wymieniano również nieuczciwą umowę handlową (Wykres 28).

Wykres 28. Seniorzy jako ofiary oszustw – odpowiedź na pytanie: „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Pomiędzy kobietami a mężczyznami występują niewielkie – od 1 do 4 p.p. różnice dotyczące deklarowania świadomości na temat istnienia danych przestępstw – oszustwo „na wnuczka” jest najbardziej rozpowszechnione w świadomości przedstawicieli obu płci.

Z kolei najczęściej wskazywanym przez ankietowanych oszustwem była nieuczciwa sprzedaż podczas pokazów handlowych –bezpośrednio bądź pośrednio do czynienia z nią miała co piąta kobieta i 17% mężczyzn. Dość licznie badani wymieniali także nieuczciwą umowę handlową. W tym przypadku zetknięto się z tym zjawiskiem 12% kobiet i 9% mężczyzn. Inne typy przestępstw były sporadycznie wskazywane jako te, które miały miejsce w otoczeniu badanego ([Tabela 21](#)).

Tabela 21. Odsetek kobiet i mężczyzn, którzy słyszeli o danym typie oszustwa, oraz odsetek seniorów, którzy zostali oszukani lub ktoś w ich otoczeniu padł ofiarą konkretnego oszustwa – odpowiedzi na pytania: „Czy słyszał Pan/i o następujących rodzajach oszustw?” oraz „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”

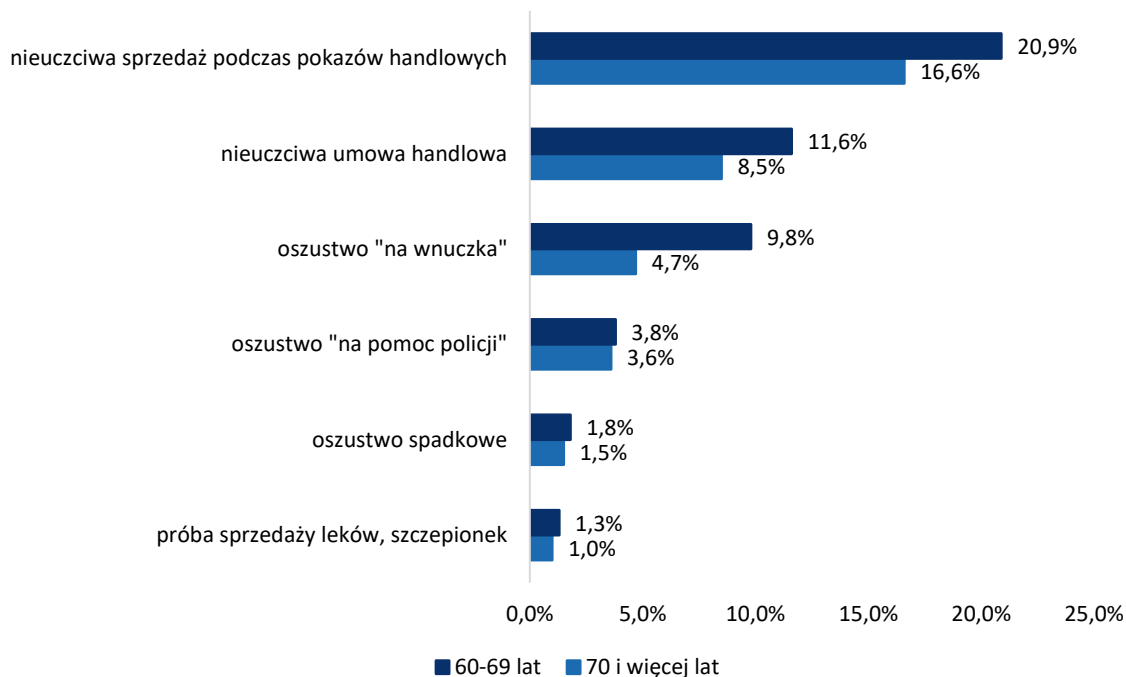
	Typ oszustwa	Świadomość na temat istnienia oszustw	Seniorzy jako ofiary oszustw
	Oszustwo „na wnuczka”	99% kobiet i 98% mężczyzn słyszało o tym typie oszustwa.	9% kobiet i 7% mężczyzn padło ofiarą bądź w ich otoczeniu ktoś padł ofiarą tego oszustwa.

	Typ oszustwa	Świadomość na temat istnienia oszustw	Seniorzy jako ofiary oszustw
	Oszustwo „na pomoc policji”	93% kobiet i 94% mężczyzn słyszało o tym typie oszustwa.	5% kobiet i 3% mężczyzn padło ofiarą bądź w ich otoczeniu ktoś padł ofiarą tego oszustwa.
	Nieuczciwa sprzedaż podczas pokazów handlowych	97% kobiet i 94% mężczyzn słyszało o tym typie oszustwa.	21% kobiet i 17% mężczyzn padło ofiarą bądź w ich otoczeniu ktoś padł ofiarą tego oszustwa.
	Oszustwo spadkowe (przepisanie nieruchomości/majątku np. na obcą osobę)	71% kobiet i 75% mężczyzn słyszało o tym typie oszustwa.	1% kobiet i 2% mężczyzn padło ofiarą bądź w ich otoczeniu ktoś padł ofiarą tego oszustwa.
	Nieuczciwa umowa handlowa (wyższa cena niż obiecywana/produkt nieodpowiadający zamówieniu)	86% kobiet i 87% mężczyzn słyszało o tym typie oszustwa.	12% kobiet i 9% mężczyzn padło ofiarą bądź w ich otoczeniu ktoś padł ofiarą tego oszustwa.
	Próba sprzedaży leków, szczepionek lub ubezpieczenia na „koronawirusa”	59% kobiet i 58% mężczyzn słyszało o tym typie oszustwa.	1% kobiet i 1% mężczyzn padło ofiarą bądź w ich otoczeniu ktoś padł ofiarą tego oszustwa.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Okazuje się, że wiek badanych, którzy zetknęli się z oszustwami (osobiście lub pośrednio – w swoim otoczeniu) jest czynnikiem różnicującym odpowiedzi. **Zwykle młodszy badani (20,9%) częściej niż starsi (16,6%) wskazywali, że mieli do czynienia z różnego rodzaju zagrożeniami.** Może to wynikać z często większej liczby kontaktów społecznych, w których uczestniczą osoby w wieku 60–69 lat, z których część jest nadal aktywna zawodowo (Wykres 29).

Wykres 29. Odsetek osób w poszczególnych grupach wiekowych, którzy zostali oszukani lub ktoś w ich otoczeniu padł ofiarą konkretnego oszustwa – odpowiedź na pytanie: „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Stosunkowo mało różnicującym odpowiedzi badanych czynnikiem jest wykształcenie. Odnotowywane różnice w odpowiedziach badanych o różnym poziomie wykształcenia są relatywnie niewielkie. Seniorzy z niskim poziomem wykształcenia najczęściej mieli do czynienia z oszustwami „na wnuczka” oraz z nieuczciwymi umowami handlowych. Osoby z wykształceniem średnim i wyższym najczęściej wskazywały na bezpośrednią bądź pośrednią styczność z oszustwami dokonywanymi w czasie pokazów handlowych oraz nieuczciwą umowę handlową (

Rysunek 14).

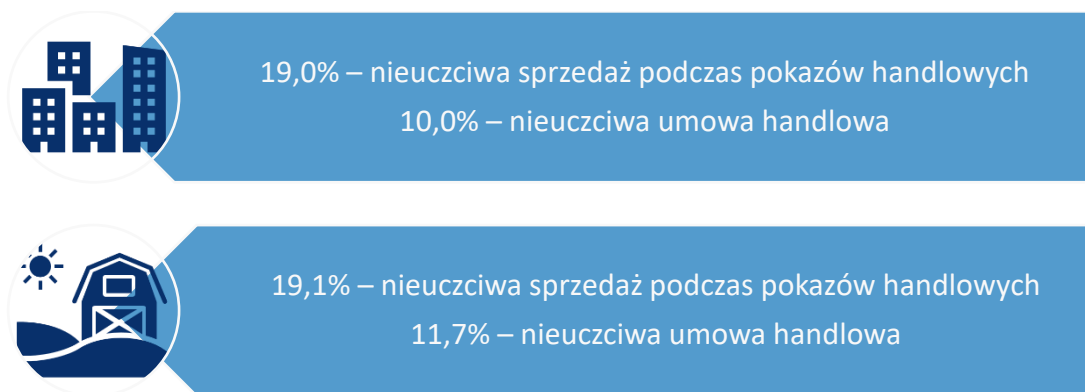
Rysunek 14. Typy oszustw, których ofiarą padają seniorzy lub osoby z ich otoczenia – w podziale na poziom wykształcenia – odpowiedź na pytanie: „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Oszustwa podczas pokazów handlowych i te polegające na przedstawieniu nieuczciwej umowy handlowej to najczęstsze typy zagrożeń, z którymi bezpośrednio bądź pośrednio zetknęli się zarówno seniorzy mieszkający w mieście, jak i na wsi (**Rysunek 15**).

Rysunek 15. Typy oszustw, których ofiarą padają seniorzy lub osoby z ich otoczenia – w podziale na miejsce zamieszkania (miasto/wieś) – odpowiedź na pytanie: „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Analizując odpowiedzi badanych w podziale na wielkość zamieszkiwanej miejscowości, zauważyć można, że największy odsetek wskazań dotyczących nieuczciwej sprzedaży podczas pokazów handlowych (23,7%), nieuczciwych umów handlowych (14,4%) oraz próby sprzedaży leków, szczepionek na „koronawirusa” odnotowano w miastach o wielkości 50–100 tys. mieszkańców (**Tabela 22**).

Tabela 22. Typy oszustw, których ofiarą padają seniorzy lub osoby z ich otoczenia – w podziale na miejsce zamieszkania – odpowiedź na pytanie – „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”

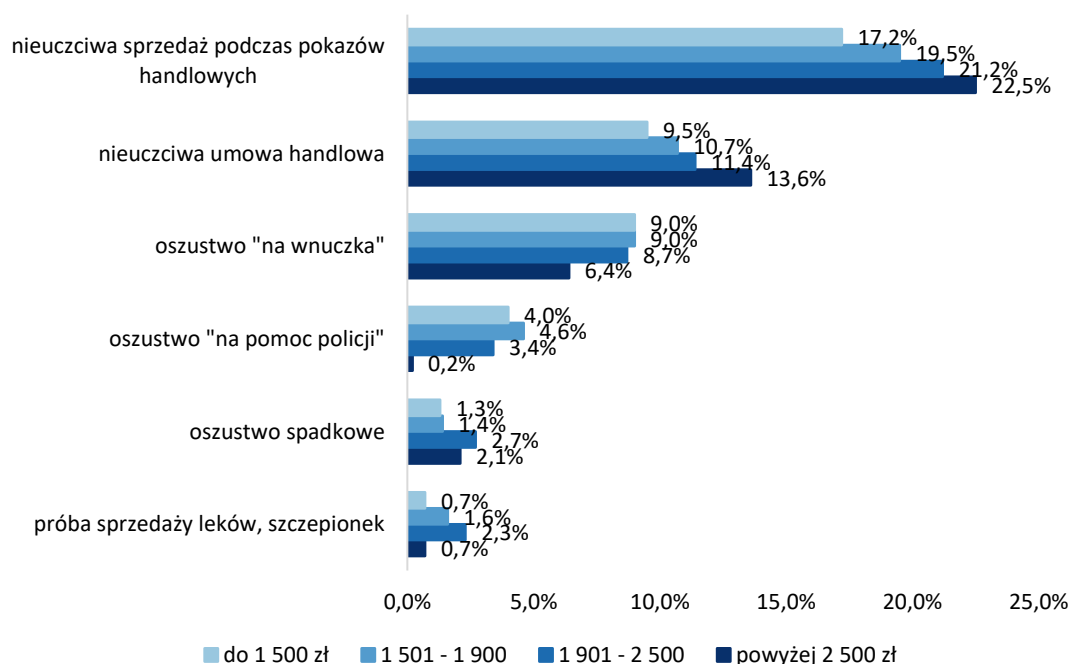
	Wieś	Miasto poniżej 50 tys. mieszkańców	Miasto 50–100 tys. mieszkańców	Miasto 100–500 tys. mieszkańców	Miasto pow. 500 tys. mieszkańców

Oszustwo „na wnuczka”	7,9%	8,4%	6,2%	3,5%	7,9%
Oszustwo „na pomoc policji”	4,4%	2,6%	5,2%	1,2%	5,2%
Nieuczciwa sprzedaż podczas pokazów handlowych	19,1%	18,7%	23,7%	11,8%	20,7%
Oszustwo spadkowe	2,9%	0,8%	1,0%	1,2%	1,2%
Nieuczciwa umowa handlowa	11,7%	10,0%	14,4%	7,1%	8,2%
Próba sprzedaży leków, szczepionek na „koronawirusa”	1,1%	0,7%	2,1%	1,2%	2,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Wielkość miesięcznych dochodów nie jest czynnikiem wyraźnie różnicującym odpowiedzi badanych. Zarówno najbiedniejsi, jak i najbardziej majątni najczęściej mieli do czynienia z oszustwami w czasie pokazów handlowych. Należy odnotować także, że w tzw. oszustwach „na wnuczka” im wyższe dochody, tym więcej badanych wskazywało, że proceder jest im bezpośrednio bądź pośrednio znany (Wykres 30).

Wykres 30. Odsetek osób w podziale na wielkość miesięcznych dochodów, którzy zostali oszukani lub ktoś w ich otoczeniu padł ofiarą konkretnego oszustwa w podziale na wielkość dochodu – odpowiedź na pytanie: „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Kolejnym czynnikiem nieznacznie wpływającym na rozkład odpowiedzi badanych jest wielkość gospodarstwa domowego seniora. Okazuje się, że odpowiedzi samotnie mieszkających seniorów dotyczące bycia ofiarą oszustwa bądź znajomości z osobami, których dotknęło dane zjawisko, tylko nieznacznie przewyższają odpowiedzi badanych, których gospodarstwa liczą co najmniej dwie osoby (Tabela 23).

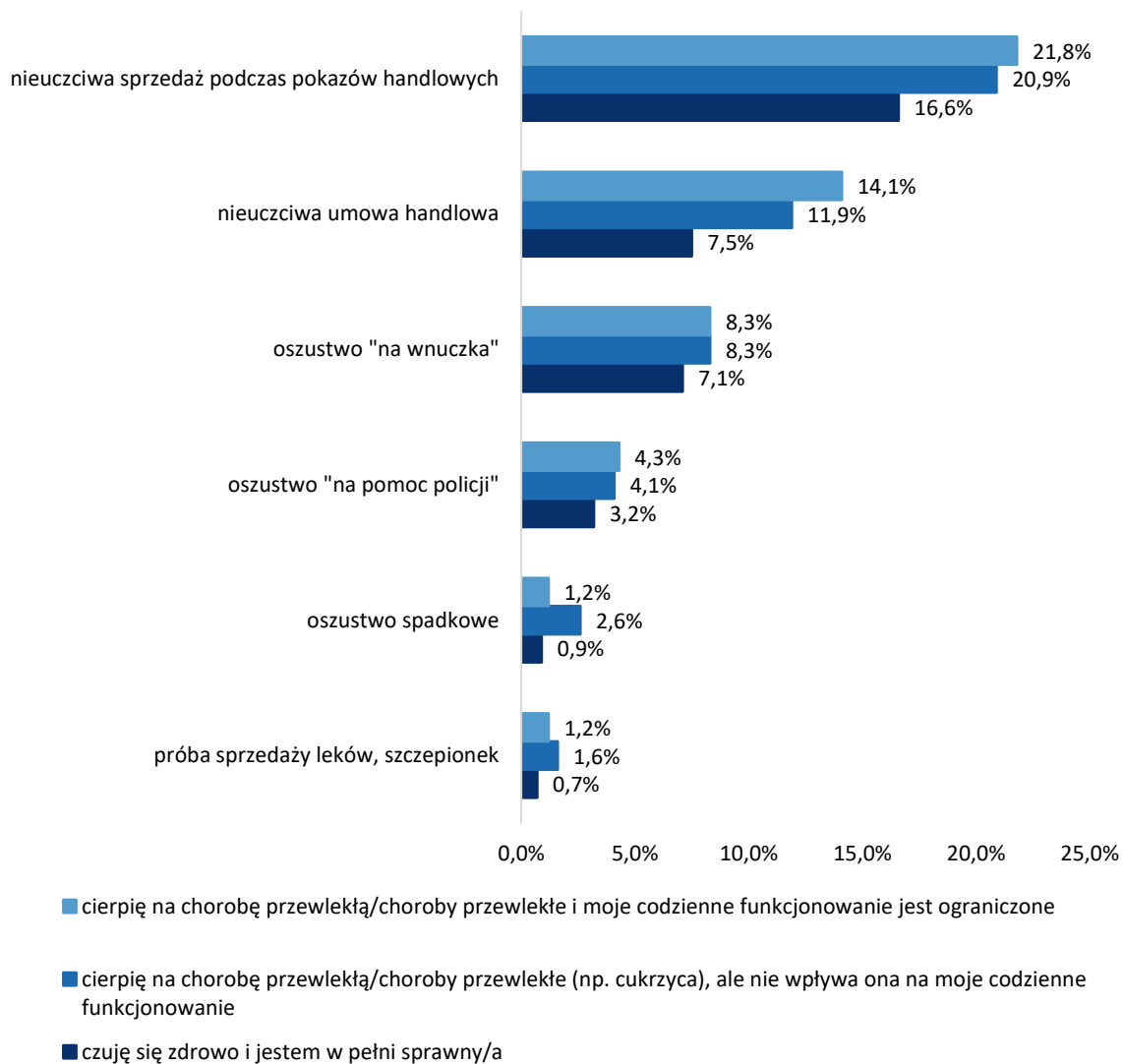
Tabela 23. Odsetek osób w podziale na wielkość zamieszkiwanego gospodarstwa domowego, którzy zostali oszukani lub ktoś w ich otoczeniu padł ofiarą konkretnego oszustwa w podziale na liczbę osób w gospodarstwie domowym – odpowiedź na pytanie: „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”

	1 (senior/ka mieszka sam/a)	2	3	4 i więcej
Nieuczciwa sprzedaż podczas pokazów handlowych	20,3%	19,2%	17,8%	17,8%
Nieuczciwa umowa handlowa	12,7%	9,8%	10,4%	7,9%
Oszustwo „na wnuczka”	7,6%	7,7%	8,3%	8,4%
Oszustwo „na pomoc policji”	4,9%	3,3%	3,0%	4,5%
Oszustwo spadkowe	2,3%	1,5%	0,9%	2,0%
Próba sprzedaży leków, szczepionek	2,3%	1,0%	0,0%	0,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Okazuje się, że cierpiący na choroby przewlekłe częściej niż inni badani sami padali ofiarą oszustw bądź znają osoby, które zostały oszukane (Wykres 31.).

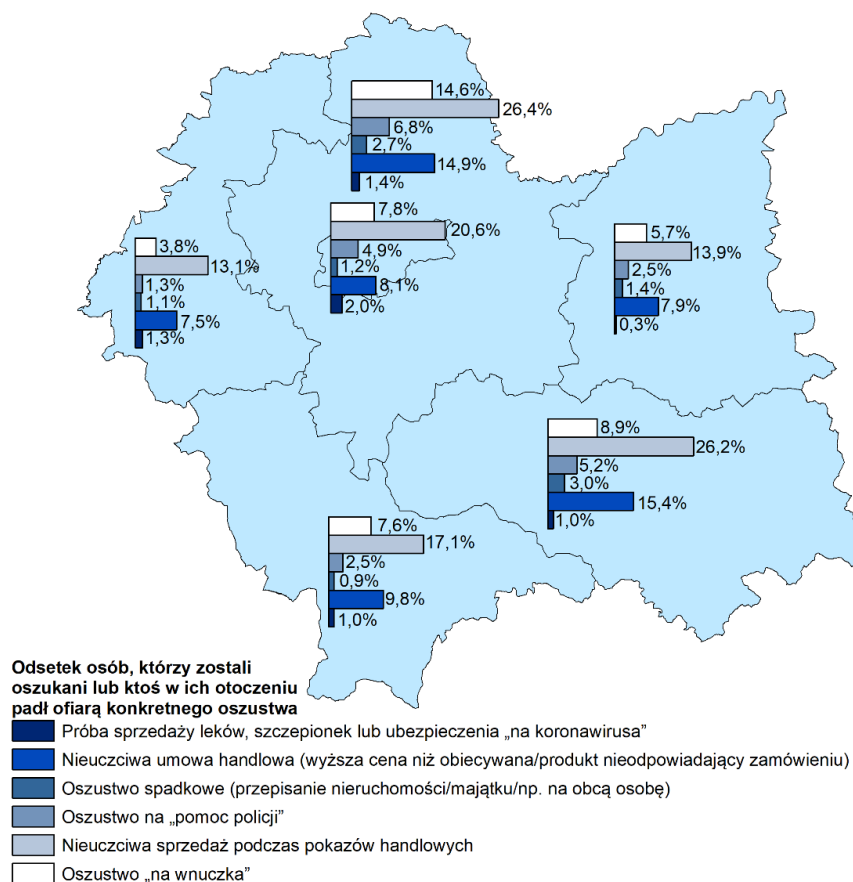
Wykres 31. Odsetek osób w podziale na występowanie i intensywność schorzeń, którzy zostali oszukani lub ktoś w ich otoczeniu padł ofiarą konkretnego oszustwa – odpowiedź na pytanie: „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Seniorzy z podregionów: krakowskiego, m. Krakowa i nowosądeckiego częściej niż inni wskazywali, że sami padli lub znają kogoś, kto padł ofiarą oszustwa – najczęściej nieuczciwej sprzedaży podczas pokazów handlowych. W innych podregionach odpowiedzi badanych były stosunkowo mniej liczne (Mapa 12).

Mapa 12. Odsetek osób w podziale na zamieszkiwany podregion, którzy zostali oszukani lub ktoś w ich otoczeniu padł ofiarą konkretnego oszustwa – odpowiedź na pytanie: „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Wyniki badań jakościowych wskazują, że duża grupa seniorów posiada informacje na temat tego, w jaki sposób uchronić się przed zagrożeniami. UTW, kluby seniora, CAS-y prowadzą liczne zajęcia, szkolenia, prelekcje na temat niebezpiecznych zjawisk. Bardzo często do uczestnictwa w różnego rodzaju spotkaniach zapraszani są przedstawiciele policji, miejscy bądź powiatowi rzecznicy konsumpcy.

„mieliśmy spotkanie, jeżeli chodzi o edukację, o takich działaniach uświadamiających i ostrzegających, jeżeli chodzi o wyłudzenia na wnuczka. Pan policjant, bardzo aktywny, który nam tutaj dopomagał. W każdym ośrodku zrobił taki wykład na temat uświadomienia sobie wyłudzeń na wnuczka”

(TDI, przedstawiciel klubu seniora/CAS)

Badani przedstawiciele organizacji i podmiotów wspierających seniorów w większych ośrodkach miejskich zwracają jednak uwagę na istniejący problem umiejętności manipulowania ludźmi przez osoby organizujące pokazy handlowe. Mimo podejmowanych stałych działań informacyjnych mających przestrzec seniorów przed niebezpieczeństwem dochodzi do oszustw z tym związanych.

”

„po takim kursie, gdzie tłumaczy im policjant i policjantka, i wszyscy wokół, po tych warsztatach potrafią iść na pokaz kupić garnki. Albo obok jest taki salon do masażu, gdzie robią im darmowe masaże, a potem wtykają im maty do ogrzewania za sześć tysięcy. I oni idą i kupują te maty za sześć tysięcy, i jeszcze tłumaczą, że to jest zupełnie coś innego, bo to jest wyrób medyczny, to nie są żadne garnki, a poza tym dostaną jeszcze zwrot sto złotych. (...) Kupują sobie kolejną przyjemność bycia w centrum uwagi, to że ktoś ich doceni, zainteresuje się nimi”

(TDI, przedstawiciel klubu seniora/CAS)

W mniejszych miastach i na obszarach wiejskich rozmówcy najczęściej wskazywali, że problem oszustw jest niewielki w ich gminie.

”

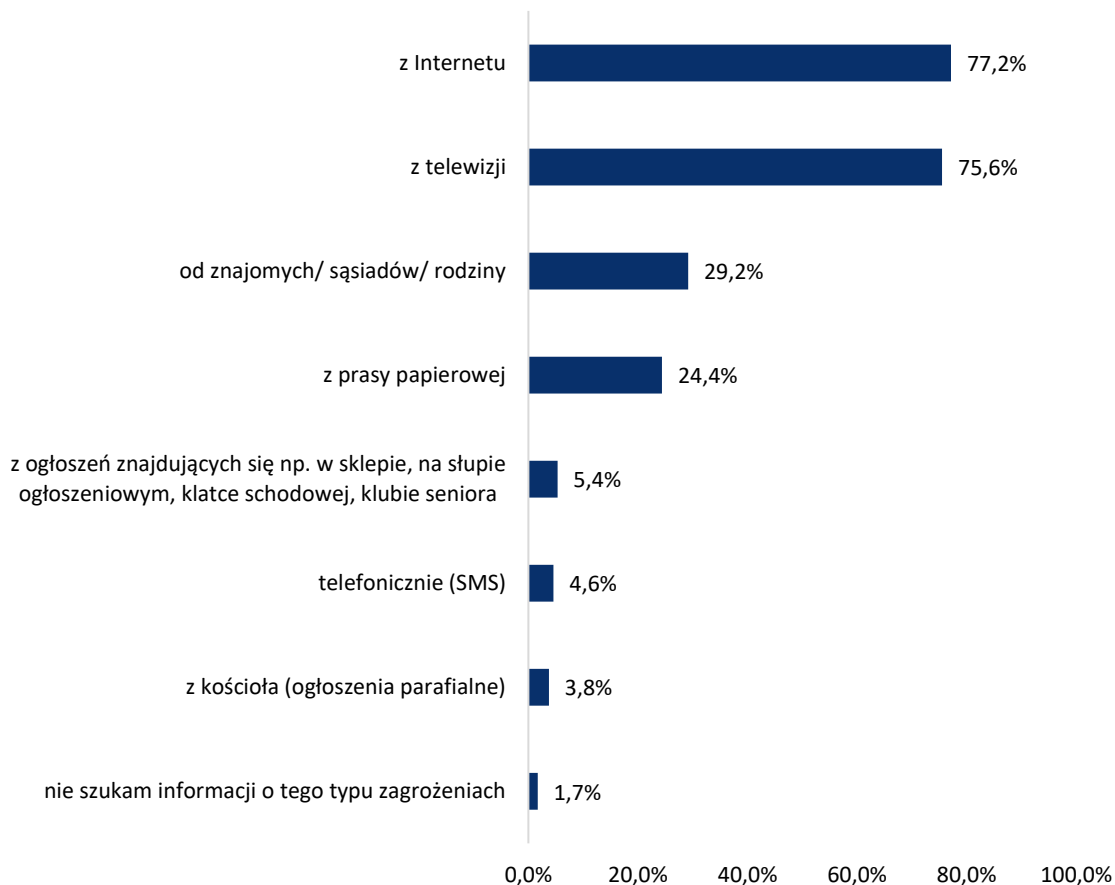
„u nas nie było takiej sytuacji, ani takiego poszkodowanego, być może, że to właśnie wynikało z tego, że seniorzy dużo na ten temat wiedzieli”

(TDI, przedstawiciel klubu seniora/CAS)

14.2. Dostęp do informacji na temat zagrożeń

Podstawowym źródłem informacji o zagrożeniach dla badanych jest Internet (77,2%) oraz telewizja (75,6%) (Wykres 32).

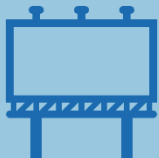

Wykres 32. Źródła informacji, z których seniorzy czerpią wiedzę na temat zagrożeń – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/Pani informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Rozkład odpowiedzi dotyczących źródeł informacji, z których seniorzy czerpią wiedzę na temat zagrożeń jest podobny – niezależnie od płci. Najczęściej wskazywano na Internet i telewizję. Mniej licznie seniorzy wskazywali na kontakty osobiste (informacje przekazane przez znajomych i sąsiadów) oraz na prasę papierową jako źródło informacji. Pozostałe odpowiedzi były marginalne (Tabela 24).

Tabela 24. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na płeć) czerpią wiedzę na temat ww. zagrożeń – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”

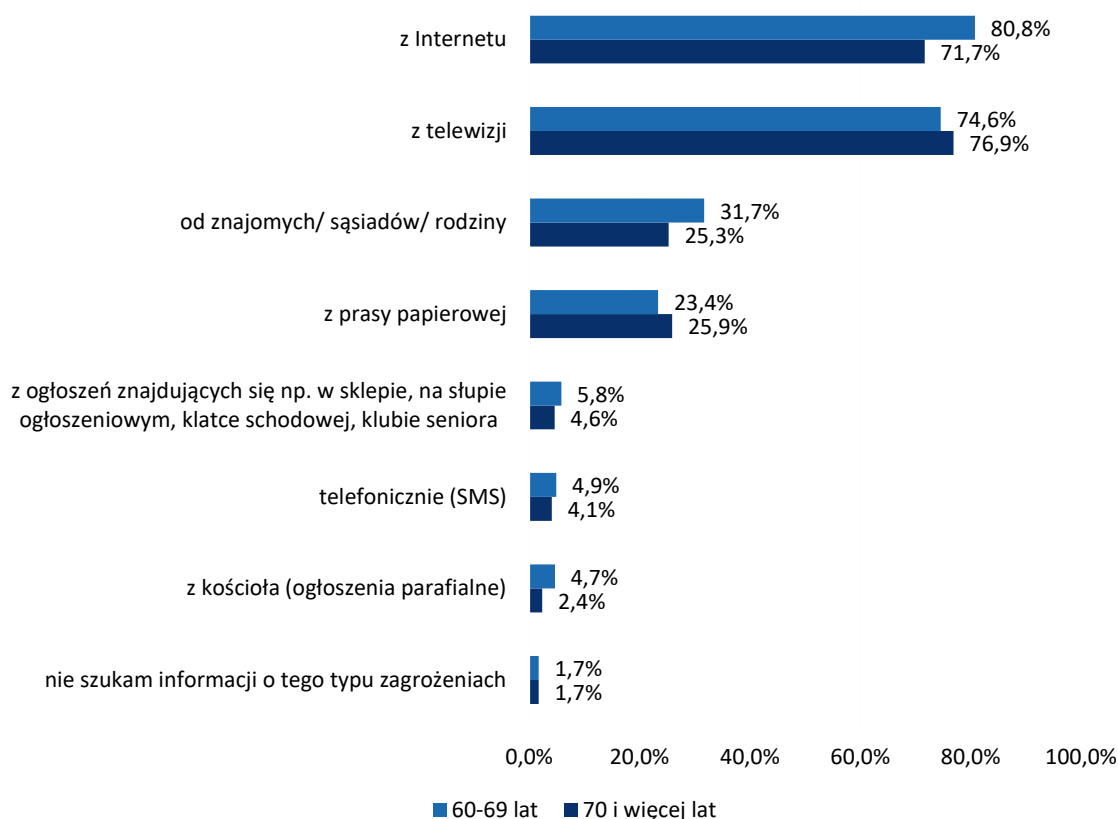
Źródła informacji o zagrożeniach		Kobiety	Mężczyźni
	Od znajomych/sąsiadów/rodziny	32% kobiet pozyskuje informacje z tego źródła.	27% mężczyzn pozyskuje informacje z tego źródła.
	Z telewizji	75% kobiet pozyskuje informacje z tego źródła.	76% mężczyzn pozyskuje informacje z tego źródła.
	Z prasy papierowej	24% kobiet pozyskuje informacje z tego źródła.	25% mężczyzn pozyskuje informacje z tego źródła.
	Z ogłoszeń znajdujących się np. w sklepie, na słupie ogłoszeniowym, klatce schodowej, w klubie seniora	6% kobiet pozyskuje informacje z tego źródła.	5% mężczyzn pozyskuje informacje z tego źródła.
	Z kościoła (ogłoszenia parafialne)	5% kobiet pozyskuje informacje z tego źródła.	3% mężczyzn pozyskuje informacje z tego źródła.
	Z Internetu	77% kobiet pozyskuje informacje z tego źródła.	77% mężczyzn pozyskuje informacje z tego źródła.
	Telefonicznie (np. poprzez sms-y)	6% kobiet pozyskuje informacje z tego źródła.	3% mężczyzn pozyskuje informacje z tego źródła.
	Nie szukam informacji	1% kobiet nie szuka informacji.	2% mężczyzn nie szuka informacji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Podobnie jak w przypadku płci, tak i wiek nie jest czynnikiem silnie różnicującym odpowiedzi badanych. Seniorzy w wieku 60–69 lat wiedzę o zagrożeniach czerpią przede wszystkim z Internetu,

natomiast seniorzy powyżej 70. roku życia z telewizji, nieco rzadziej od sąsiadów i znajomych oraz z prasy (Wykres 33).

Wykres 33. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na grupy wiekowe) czerpią wiedzę na temat ww. zagrożeń – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Sposób pozyskiwania informacji jest zróżnicowany, jeśli pod uwagę zostanie wzięte wykształcenie badanych. Im wyższy poziom wykształcenia, tym więcej badanych czerpie wiedzę o zagrożeniu z Internetu, telewizji i prasy drukowanej. Osoby z niższym poziomem wykształcenia preferują telewizję (Tabela 25).

Tabela 25. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na poziom wykształcenia) czerpią wiedzę na temat ww. zagrożeń – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”

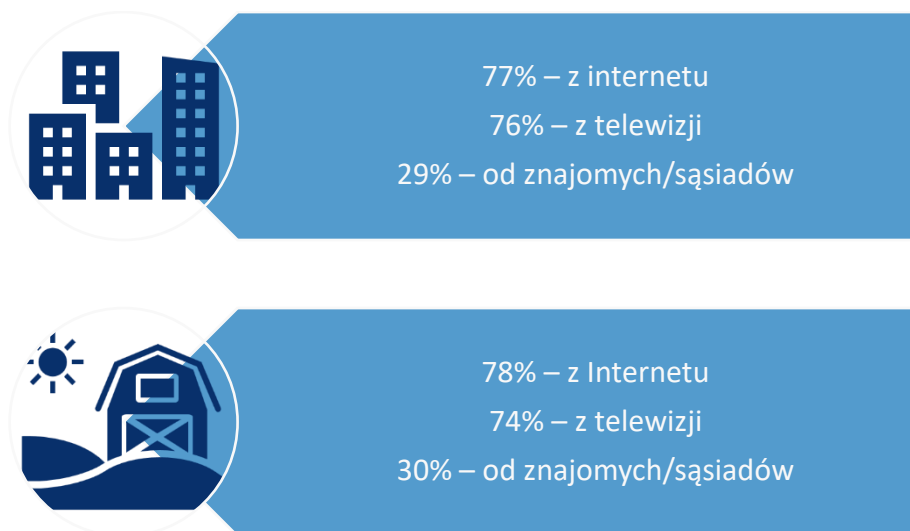
	Podstawowe	Średnie	Zasadnicze zawodowe	Wyższe
Z telewizji	73,7%	76,7%	77,0%	74,2%
Z Internetu	39,5%	77,8%	71,3%	79,5%
Od znajomych/sąsiadów/rodziny	26,3%	29,7%	32,5%	27,9%
Z prasy papierowej	10,5%	23,2%	17,2%	27,8%
Z ogłoszeń znajdujących się np. w sklepie, na słupie ogłoszeniowym, klatce schodowej, klubie seniora	7,9%	5,3%	6,7%	5,0%

	Podstawowe	Średnie	Zasadnicze zawodowe	Wyższe
Z kościoła (ogłoszenia parafialne)	5,3%	3,5%	6,2%	3,3%
Telefonicznie (sms)	0,0%	4,9%	3,8%	4,7%
Nie szukam informacji o tego typu zagrożeniach	10,5%	1,9%	1,9%	1,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Miejsce zamieszkania badanych nie jest czynnikiem różnicującym ich odpowiedzi dotyczące źródeł pozyskiwania informacji na temat potencjalnych zagrożeń. Blisko 80% ankietowanych zarówno w miastach, jak i na obszarach wiejskich odpowiedziało, że źródłem wiedzy na ten temat jest Internet. Kolejnymi wymienianymi źródłami okazała się być telewizja oraz sąsiedzi czy znajomi (Rysunek 16).

Rysunek 16. Główne źródła pozyskiwania informacji na temat potencjalnych zagrożeń w podziale na miejsce zamieszkania (miasto/wieś) – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Analiza odpowiedzi dotyczących głównych źródeł pozyskiwania informacji na temat potencjalnych zagrożeń pokazuje, że seniorzy z Krakowa częściej niż inni czerpią informacje z telewizji (78,4%) oraz prasy papierowej (28,0%) (Tabela 26).

Tabela 26. Główne źródła pozyskiwania informacji na temat potencjalnych zagrożeń w podziale na miejsce zamieszkania – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”

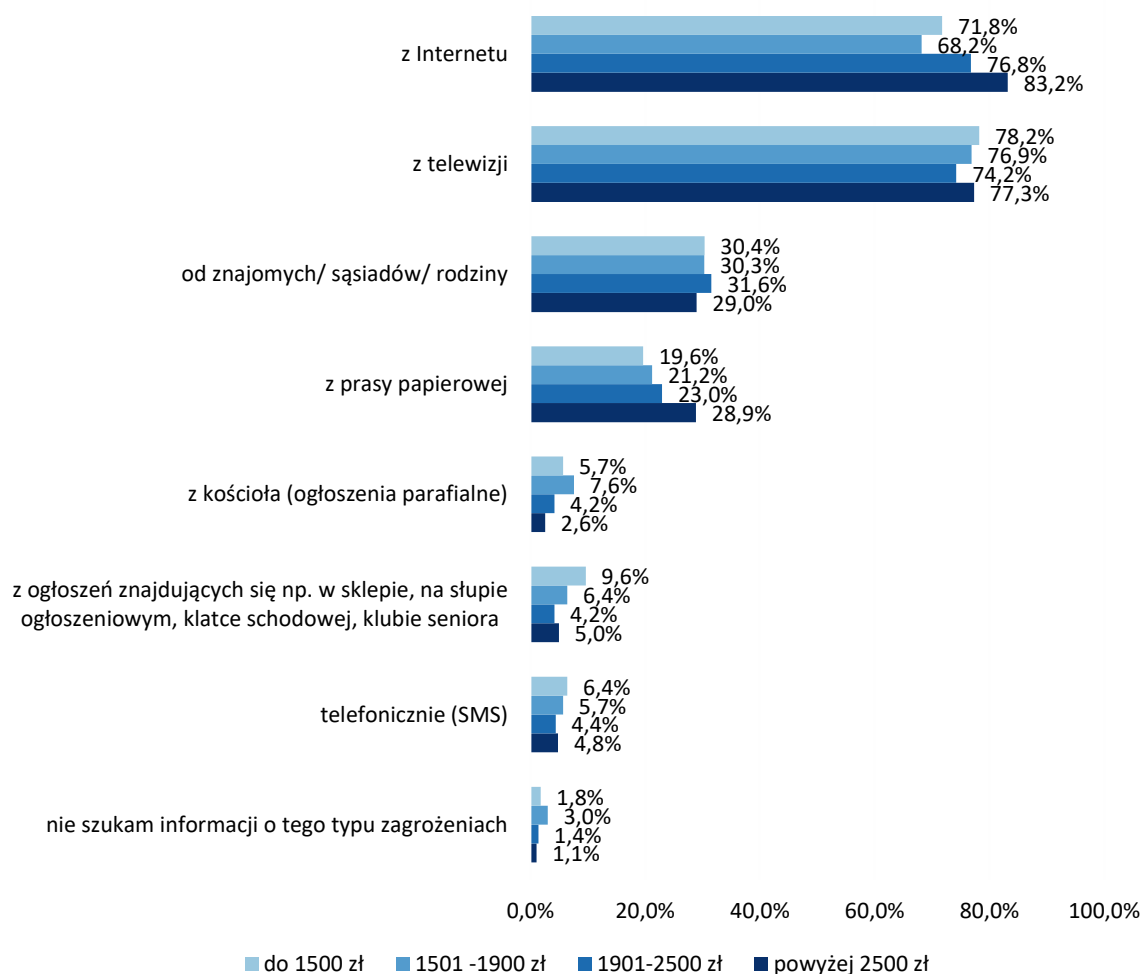
	Wieś	Miasto poniżej 50 tys. mieszkańców	Miasto 50–100 tys. mieszkańców	Miasto 100–500 tys. mieszkańców	Miasto pow. 500 tys. mieszkańców
Od znajomych/sąsiadów/rodziny	30,1%	31,8%	24,7%	20,0%	24,8%
Z telewizji	73,9%	76,8%	70,1%	72,9%	78,4%
Z prasy papierowej	21,6%	26,0%	22,7%	21,2%	28,0%
Z ogłoszeń znajdujących się np. w sklepie, na słupie	5,8%	6,6%	7,2%	2,4%	2,0%

	Wieś	Miasto poniżej 50 tys. mieszkańców	Miasto 50–100 tys. mieszkańców	Miasto 100–500 tys. mieszkańców	Miasto pow. 500 tys. mieszkańców
ogłoszeniowym, klatce schodowej, klubie seniora					
Z kościoła (ogłoszenia parafialne)	3,1%	5,8%	3,1%	3,5%	0,9%
Z Internetu	77,5%	77,1%	78,4%	74,1%	77,0%
Telefonicznie (SMS)	2,9%	7,3%	8,2%	0,0%	2,0%
Nie szukam informacji o tego typu zagrożeniach	1,3%	2,6%	2,1%	1,2%	0,6%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Zamożność nie jest kluczowym czynnikiem różnicującym rozkład odpowiedzi badanych. Jednak można wskazać, że im większymi środkami dysponuje senior, tym większe znaczenie jako źródła wiedzy mają Internet, telewizja i prasa papierowa (Wykres 34).

Wykres 34. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na wielkość dochodów) czerpią wiedzę na temat ww. zagrożeń – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Rozkład odpowiedzi ze względu na liczbę osób w gospodarstwie domowym nie różnicuje uzyskanych wyników badań. Nie można jednoznacznie określić, że samotni seniorzy bardziej niż inni preferują dany sposób przekazywania informacji (Tabela 27).

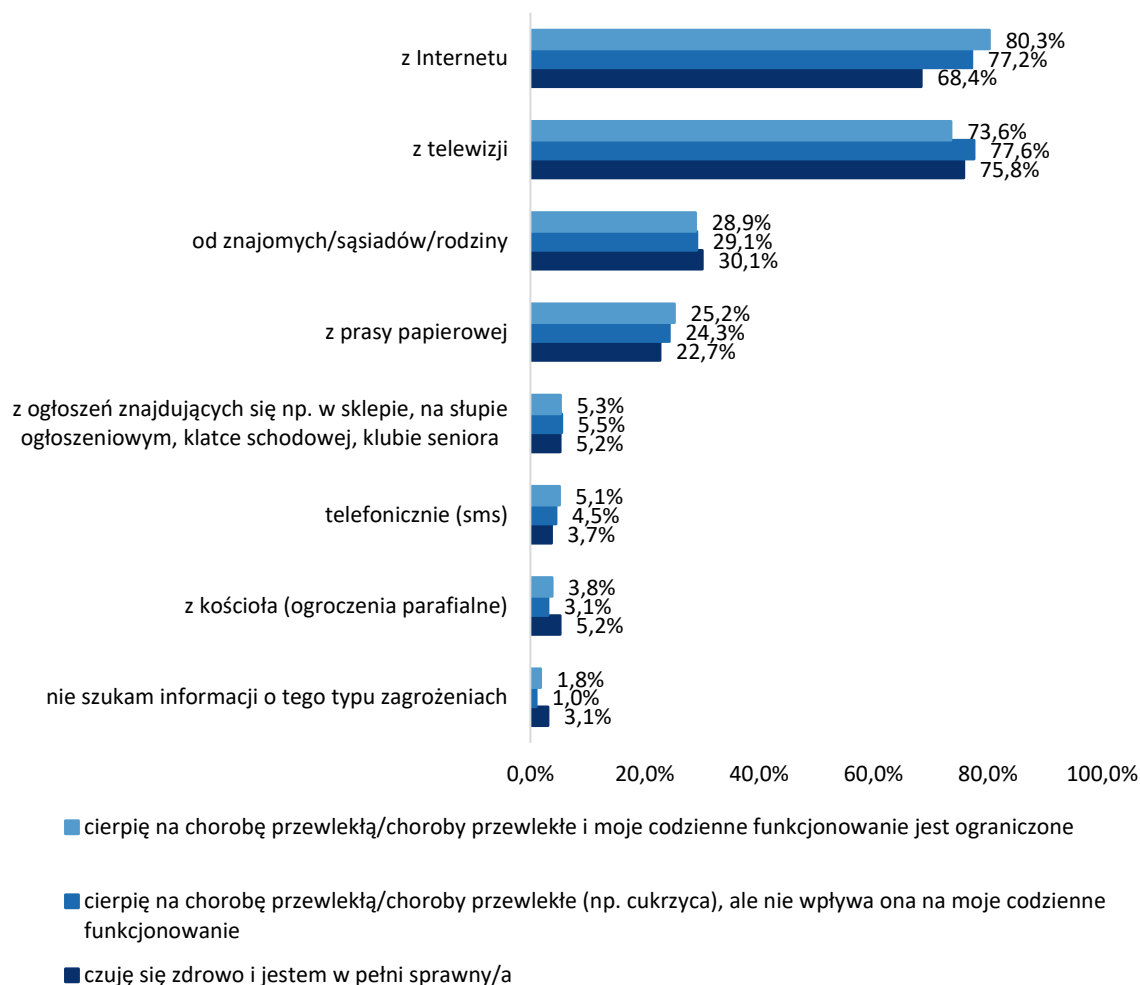
Tabela 27. Źródła informacji na temat zagrożeń w podziale na liczbę osób w gospodarstwie domowym – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”

	1 (senior/ka mieszka sam/sama)	2	3	4 i więcej
Z telewizji	75,5%	77,4%	77,0%	79,7%
Z Internetu	75,7%	76,8%	69,1%	75,7%
Od znajomych/sąsiadów/rodziny	27,4%	28,8%	30,0%	34,2%
Z prasy papierowej	23,2%	23,1%	30,9%	26,7%
Z ogłoszeń znajdujących się np. w sklepie, na śłupie ogłoszeniowym, klatce schodowej, klubie seniora	4,9%	4,5%	8,3%	7,9%
Z kościoła (ogłoszenia parafialne)	3,8%	2,8%	4,3%	7,9%
Telefonicznie (sms)	4,4%	4,1%	7,4%	4,5%
Nie szukam informacji o tego typu zagrożeniach	1,5%	1,6%	1,7%	3,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Analiza uzyskanych wyników pokazuje, że zarówno dla osób zdrowych, jak i schorowanych głównym źródłem informacji na temat zagrożeń jest Internet oraz telewizja (Wykres 35).

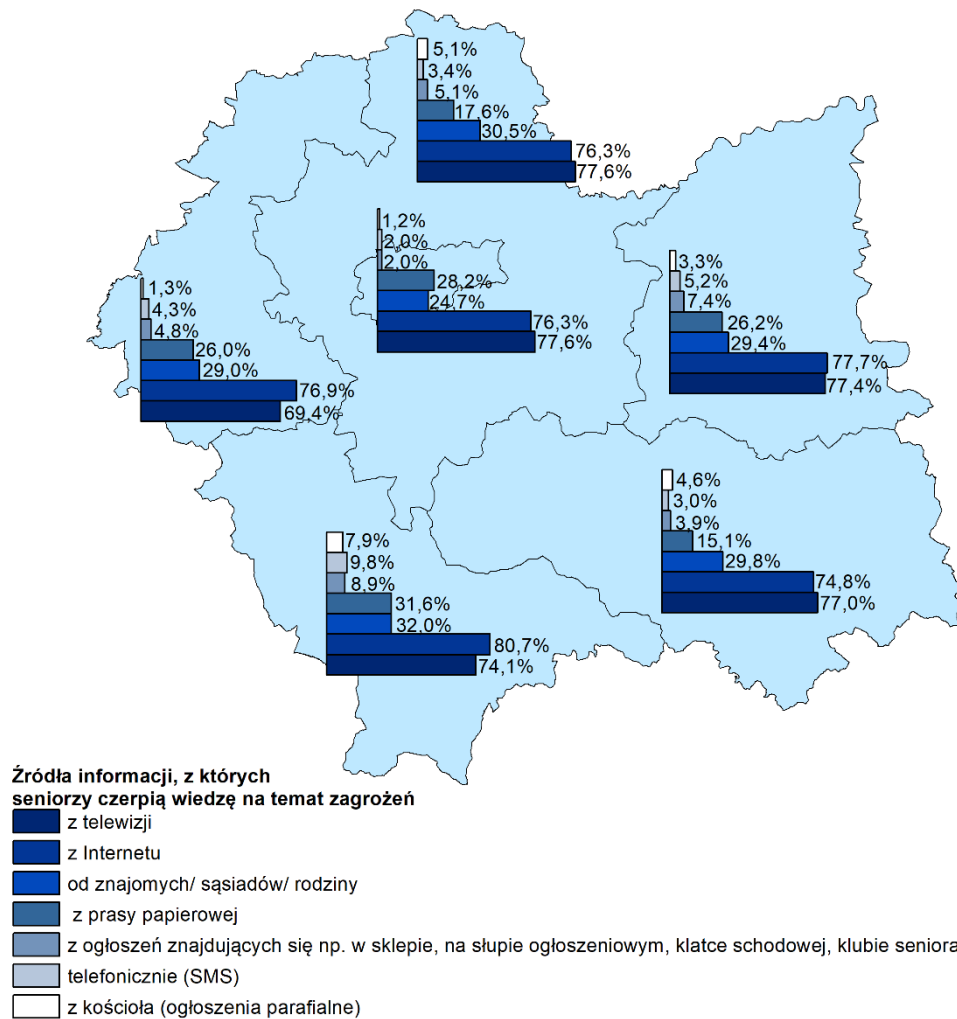
Wykres 35. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na stan zdrowia) czerpią wiedzę na temat ww. zagrożeń – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Podregion będący miejscem zamieszkania nie determinuje rozkładu odpowiedzi badanych. Dla ankietowanych ze wszystkich podregionów podstawowymi źródłami informacji o zagrożeniach są telewizja i Internet (Mapa 13).

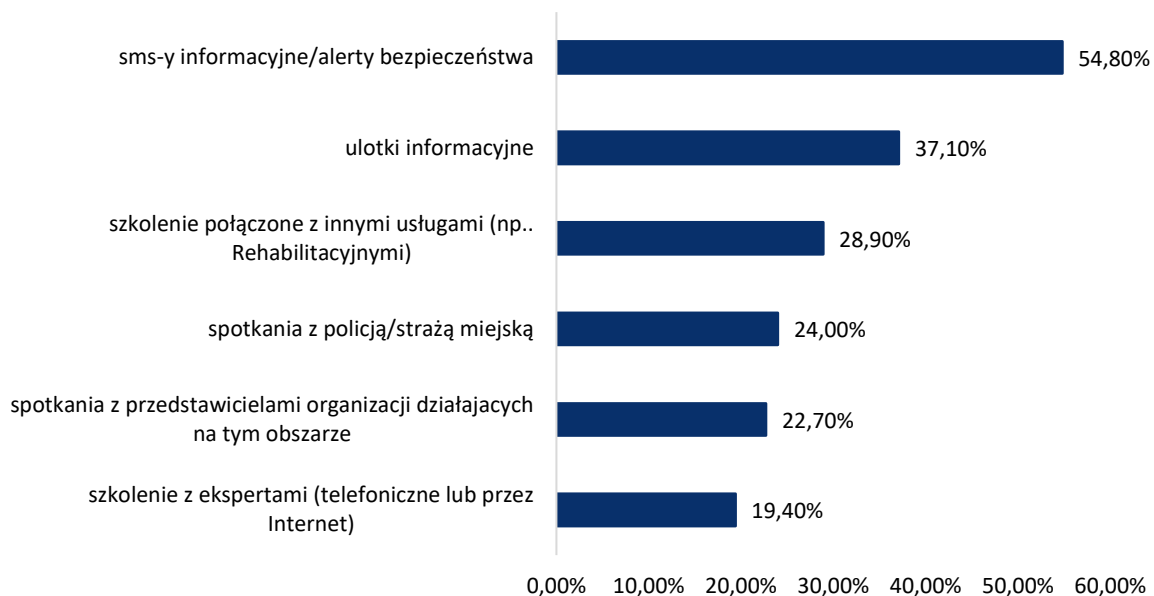
Mapa 13. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na zamieszkiwane podregiony) czerpią wiedzę na temat ww. zagrożeń – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i informację na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Ankietowanych seniorów proszono także o wskazanie źródeł informacji, z których seniorzy chcieliby czerpać wiedzę na temat zagrożeń. **Najliczniej wskazywano na sms-y informacyjne/alerty bezpieczeństwa (54,8%)** (Wykres 36).

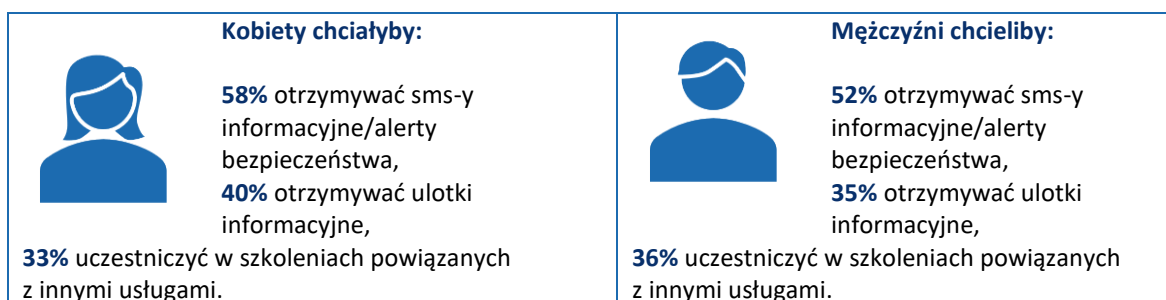
Wykres 36. Źródła informacji, z których seniorzy chcieliby czerpać wiedzę na temat ww. zagrożeń

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

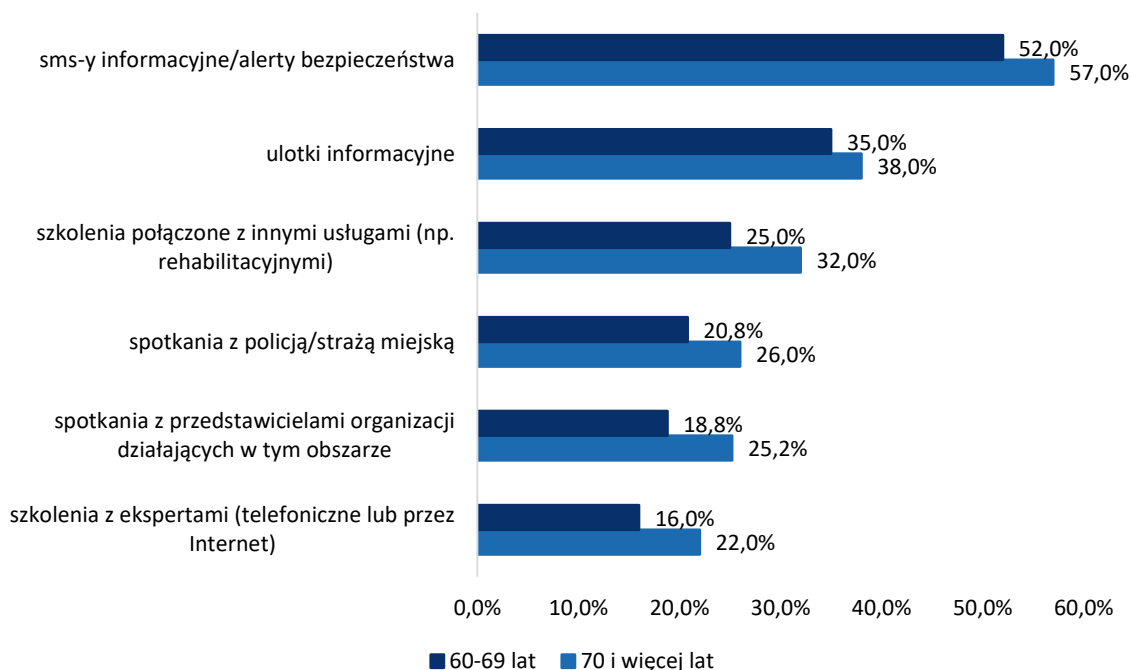
Najbardziej preferowanym źródłem, zarówno przez kobiety, jak i mężczyzn były sms-y informacyjne/alerty bezpieczeństwa oraz ulotki informacyjne. Seniorzy wskazywali również, że wśród innych źródeł, z których chcieliby pozyskiwać informacje, są w szczególności: informacja mailingowa, ogłoszenia przekazywane przez Urząd Miasta, reklamy wielkoformatowe, a także rozmowy z poszkodowanymi (**Rysunek 17**).

Rysunek 17. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na płeć) chcieliby czerpać wiedzę na temat ww. zagrożeń

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Analiza odpowiedzi według wieku respondentów wskazuje, że wiek nie jest czynnikiem różnicującym odpowiedzi badanych. W każdej z grup wiekowych najczęściej odpowiadano, iż źródłem informacji, z którego chciano by czerpać wiedzę na temat zagrożeń są sms-y informacyjne (Wykres 37).

Wykres 37. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na grupy wiekowe) chcieliby czerpać wiedzę na temat ww. zagrożeń

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Istotne dysproporcje między badanymi możliwe są do zidentyfikowania, jeśli pod uwagę zostanie wzięty poziom wykształcenia respondentów. Zasadniczo badani legitymujący się zarówno niskim, jak i wysokim poziomem wykształcenia najczęściej wskazywali, że najlepszym źródłem informacji o zagrożeniach są alerty bezpieczeństwa oraz ulotki informacyjne. Respondenci o niskim poziomie wykształcenia najrzadziej spośród wszystkich badanych wskazywali szkolenia połączone z innymi usługami jako źródło informacji o zagrożeniach (Tabela 28). Należy zauważyć także, że wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia zwiększa się odsetek osób, które chciałyby czerpać wiedzę na temat zagrożeń z poszczególnych źródeł.

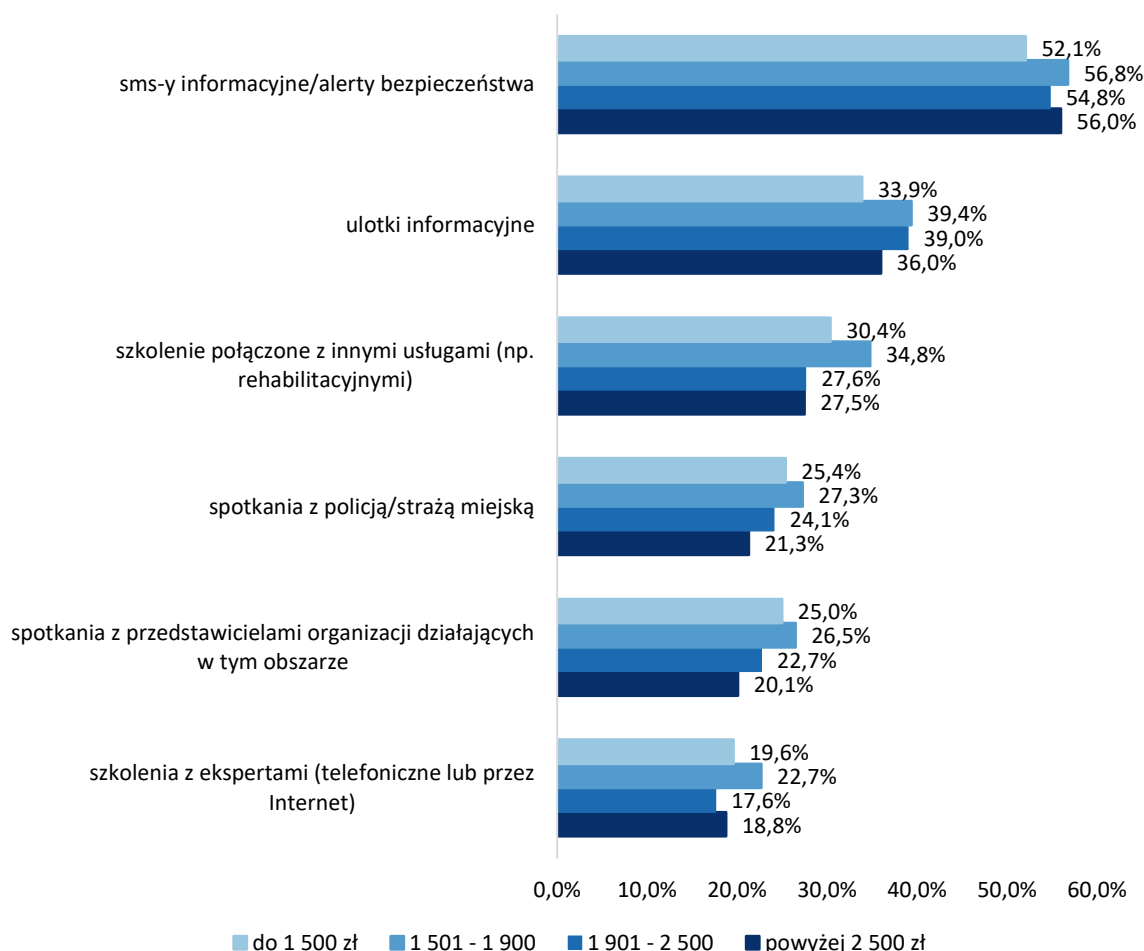
Tabela 28. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na poziom wykształcenia) chcieliby czerpać wiedzę na temat ww. zagrożeń

	Podstawowe	Średnie	Wyższe	Zasadnicze zawodowe
Spotkania z policją/strażą miejską	15,8%	23,5%	24,0%	26,8%
Spotkania z przedstawicielami organizacji działających w tym obszarze	15,8%	23,9%	21,2%	24,9%
Ulotki informacyjne	23,7%	35,8%	38,6%	38,3%
Szkolenia z ekspertami (telefoniczne lub przez Internet)	10,5%	20,0%	18,6%	21,5%
Szkolenia połączone z innymi usługami (np. rehabilitacyjnymi)	5,3%	30,2%	28,6%	29,2%
Sms-y informacyjne/alerty bezpieczeństwa	42,1%	56,0%	55,5%	49,3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Badani mieszkający w miastach porównywalnie często do ankietowanych z obszarów wiejskich wskazywali, że chcieliby być informowani o zagrożeniach poprzez alerty bezpieczeństwa oraz ulotki informacyjne. Dla obu grup ankietowanych trzecim licznie wskazywanym źródłem informacji były szkolenia połączone z usługami. Dochody badanych nie są czynnikiem istotnie różnicującym wskazywane przez nich odpowiedzi.

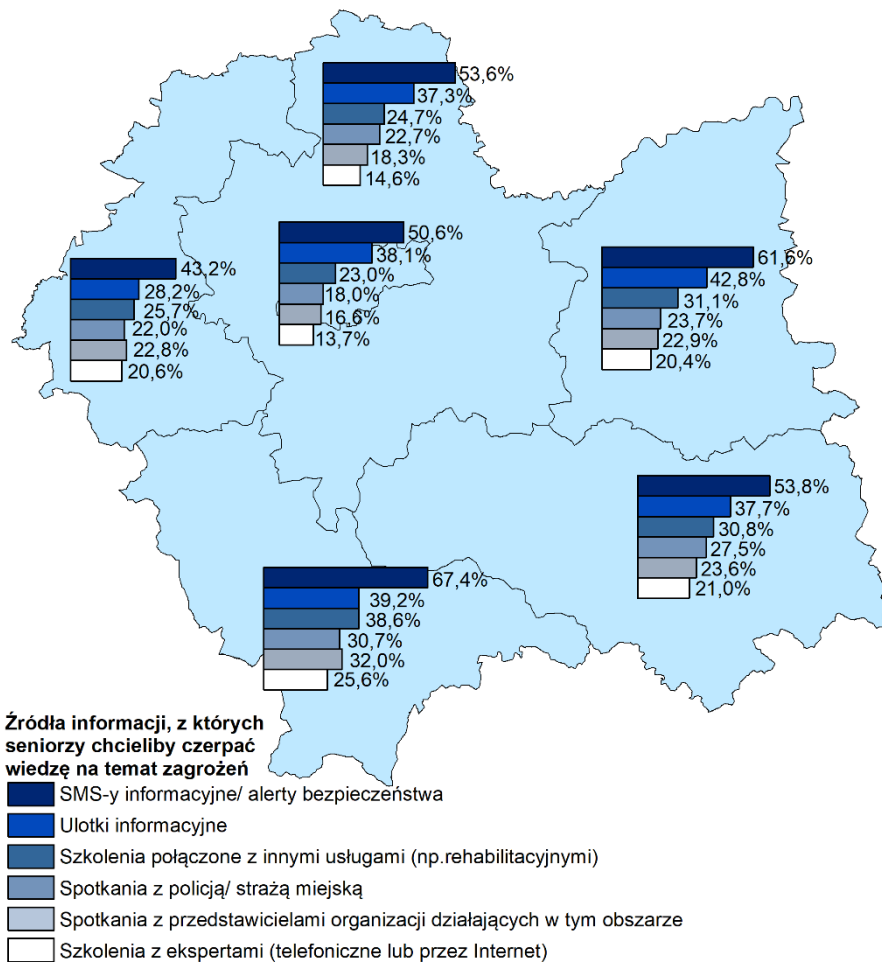
Wykres 38. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na wielkość dochodów) chcieliby czerpać wiedzę na temat ww. zagrożeń

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

Podregion będący miejscem zamieszkania nie determinuje znacząco rozkładu odpowiedzi badanych. **Ankietowani ze wszystkich podregionów chcieliby skorzystać głównie z sms-ów informacyjnych oraz ulotek.** Badani z podregionu tarnowskiego nieco częściej niż inni deklarują chęć korzystania z materiałów informacyjnych w formie papierowej. Z kolei badani z podregionów nowotarskiego oraz nowosądeckiego bardziej niż inni cenią sobie spotkania z przedstawicielami straży miejskiej/policji oraz z przedstawicielami organizacji działających na rzecz podnoszenia świadomości seniorów (**Mapa 14**).

Mapa 14. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na zamieszkwane podregiony) chcieliby czerpać wiedzę na temat ww. zagrożeń

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród seniorów (N=2000).

BIBLIOGRAFIA

1. *Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce* (edycje 2017–2019), Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
2. *Informacja o sytuacji osób starszych w Małopolsce* (edycje 2017–2019), Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie.
3. *Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
4. *Sprawozdania z realizacji Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020 – za rok 2017, 2018 i 2019*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
5. *Wieloletni program współpracy Województwa Małopolskiego z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na lata 2018–2022*, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego.
6. *Program współpracy województwa małopolskiego z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2018, 2019, 2020*, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego.
7. *Sprawozdania z realizacji programu współpracy województwa małopolskiego z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego w 2018, 2019 roku*.
8. *Uchwały ogłaszające i rozstrzygające otwarte konkursy ofert na realizację zadań publicznych WM w obszarze działań na rzecz seniorów za lata 2016–2019*.
9. *Sprawozdania z realizacji zadań w ramach w/w otwartych konkursów ofert 2016–2019 /ROPS i ZR/*.
10. *Sprawozdanie z realizacji programu wieloletniego „Senior +” na lata 2015–2020*, Edycja 2019, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
11. *Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2019*, ROPS, 2020.
12. *Raporty z „Badania opinii mieszkańców Małopolski”* (edycje 1–9)⁸⁴, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego.
13. *Fundacja Miejsc i Ludzi Aktywnych, Gminne rady seniorów w Małopolsce. Raport*, Kraków 2019.

⁸⁴ Dostępne pod: <https://www.obserwatorium.malopolska.pl/biblioteka/> [dostęp 17.12.2020].

14. *Atlas statystyczny województwa małopolskiego*, Urząd Statystyczny w Krakowie MOBR, 2019.
15. Rzecznik Praw Obywatelskich, *Złota Księga Dobrych Praktyk na Rzecz Społecznego Uczestnictwa Osób Starszych*, Edycje I–III, Warszawa 2018.
16. *Gotowość do podjęcia aktywności kulturalnej po zniesieniu ograniczeń epidemicznych*, NCK 2020.
17. *Seniorzy w akcji*, Towarzystwo Inicjatyw Twórczych Ę, Warszawa 2017.
18. *Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich. Komunikat z badań*, CBOS 2018.
19. *Sposoby spędzania czasu przez seniorów. Raport*, CBOS 2016.
20. *Aktywność turystyczna osób starszych. Raport*, <https://www.gov.pl/web/rozwoj/aktywnosc-turystyczna-osob-starszych>, [dostęp 25.09.2020].
21. *Rola Uniwersytetów Trzeciego Wieku w procesie aktywizacji kulturalnej seniorów. Raport z badania*, ProVision Solutions, Kraków 2016.
22. *Sprawozdania z Gminnego Programu Aktywności Społecznej i Integracji Osób Starszych na lata 2015–2020, z lat 2015–2019*, Kraków.
23. Krajowa mapa przestępstw:
<https://policja.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=b5fc08aaa8a54296b418383584313263>; [dostęp 25.09.2020].
24. „Ekonomiczne Problemy Turystyki 34/2016 r.”, *Aktywność turystyczna seniorów w Polsce, Aktywność turystyczna słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku, na przykładzie wybranych placówek w Wielkopolsce, Charakterystyka aktywności turystycznej seniorów w Polsce*.
25. *Jakość życia osób starszych w Polsce*, GUS 2017.
26. *Zoom na UTW. Raport z badania*, Warszawa 2012.
27. GUS, *Uniwersytety trzeciego wieku w Polsce w 2019 roku*, Warszawa 2020.
28. *Lokalne centra kultury widziane przez pryzmat raportów badawczych, Działania a diagnozy*, Kraków 2016.
29. A. Bilnicka, A. Cioch, B. Kazior, *Rady seniorów, (Milowy) krok po kroku*, Fundacja Miejsc i Ludzi Aktywnych, Kraków 2018.
30. W. Borczyk, *Wolontariat seniorów i dla seniorów – potrzeby, bariery, praktyka. Materiały pokonferencyjne*, Ogólnopolska Federacja Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku, Nowy Sącz 2017.
31. J. Czapiński, P. Błędowski, *Aktywność społeczna osób starszych w kontekście percepcji osób starszych. Diagnoza społeczna 2013. Raport tematyczny*, 2014.

32. O. Dawidowicz-Chymkowska, *Czy biblioteka gminna jest atrakcyjna dla młodego czytelnika?* Komunikat z badań dotyczących współpracy gimnazjalistów wiejskich z biblioteką publiczną. Seria III: ePublikacje Instytutu INiB UJ. Red. M. Kocójowa, 2008; GUS, *Biblioteki publiczne w 2018 roku*, Warszawa 2019.
33. A. Fiedotow, *ABC Rad Seniorów*, „Polityka Senioralna”, 2016.
34. A. Grzanka-Tykwińska, M. Chudzińska, M. Podhorecka i in., *Uniwersytety Trzeciego Wieku wczoraj, dziś i jutro*, „Gerontologia Polska” 2015, 4, s. 165–169.
35. K. Grzeszkiewicz-Radulska, *Jednostki niedostępne w sondażach CBOS*, [w:] P. Daniłowicz, Z. Gostkowski, *Sondaże opinii społecznej: samowiedza współczesnych społeczeństw*, „Analizy i próby technik badawczych w socjologii”, t. X, IFiS PAN, Warszawa 2001.
36. J. Halicki, *Edukacja w starości jako działanie poprawiające jakość życia seniorów*. „Chowanna”, 2009; 33: 203–212.
37. E. Kryńska, P. Szukalski (red.), *Rozwiązania sprzyjające aktywnemu starzeniu się w wybranych krajach Unii Europejskiej. Raport*, r. II: *Koncepcja aktywnego starzenia się – o próbach UE jej wdrażania*, r. XVIII: *Działania sprzyjające aktywnemu starzeniu się w krajach Unii Europejskiej – poziom mezo i mikro*, r. XIX: *Rekomendacje dla Polski wynikające z rozwiązań systemowych stosowanych w krajach Unii Europejskiej*.
38. E. Lewicka-Kalka, *Funkcjonowanie rad seniorów w Polsce oraz inne raporty dotyczące tematyki funkcjonowania rad seniorów w Polsce i Małopolsce*, 2019.
39. M. Okólski, *Demografia zmiany społecznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004, s. 39.
40. J. Perek-Białas, J. Zwierzchowski (red.), *Wskaźnik aktywnego starzenia w ujęciu regionalnym – 2015*, Warszawa 2016.
41. K. Pędziwiatr, *Aktywizacja społeczna osób starszych w Polsce*, „Space-Society-Economy”, 14/2015.
42. S. Słowinska, *O „gettoizacji” aktywności kulturalnej seniorów*, „Rocznik Andragogiczny” 2014, 21, s. 274.
43. B. Szatur-Jaworska, P. Szukalski (red.), *Aktywne starzenie się. Przeciwdziałanie barierom*, Łódź 2014; R. II: *Aktywność osób starszych w sferze publicznej*, R. IV: *Osoby starsze na rynku dóbr i usług. Bariery realizacji praw konsumenckich*.
44. A. Szczurek-Boruta, B. Chojnacka-Synaszko, *Człowiek w przestrzeni lokalnej – dobre praktyki wspierania rozwoju, aktywizacji i integracji społecznej osób starszych*, Toruń 2014.
45. A. Walker, *The Emergence and Application of Active Aging in Europe*, [w:] G. Naeyele, *Soziale Lebenslaufpolitik*, Verl. für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2010, s. 589–590.
46. *Prognoza demograficzna na lata 2014–2050 dla województwa małopolskiego*, GUS, 2015.

47. *Prognoza ludności na lata 2014–2050*, GUS, 2014.
48. M. Dobrowolska, *Seniorzy w bibliotekach publicznych. Poradnik*, Warszawa 2012.
49. B. Pytlos, *Seniorzy – specjalna kategoria czytelników: na przykładzie działalności Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Gustawa Daniłowskiego w Sosnowcu*, [w:] T. Wilkoń (red.), *O etosie książki: studia z dziejów bibliotek i kultury czytelniczej*, s. 425–433, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2017.

SPIS TABEL, WYKRESÓW, MAP, RYSUNKÓW

Spis tabel

Tabela 1. Struktura badanej próby w badaniu CATI w podziale na podregiony	27
Tabela 2. Liczba uczestników badania TDI w podziale na podregiony	27
Tabela 3. Prognoza odsetka osób w wieku poprodukcyjnym (60 lat+) w Polsce i w Małopolsce (w miastach, na wsi)	31
Tabela 4. Ludność wg ekonomicznych grup wieku w województwie małopolskim w podziale na podregiony i powiaty w latach 2010 i 2019	35
Tabela 5. Liczba ludności w wieku 60 lat i powyżej wg grup wieku w podziale na podregiony i powiaty w województwie małopolskim w 2019 roku	38
Tabela 6. Zestawienie kwot konkursów organizowanych w ramach otwartych konkursów ofert skierowanych do organizacji pozarządowych w latach 2017–2019	49
Tabela 7. Instytucje pomocy społecznej dla seniorów w Małopolsce w 2019 roku	53
Tabela 8. Usługi opiekuńcze dla seniorów w Małopolsce w 2019 roku	54
Tabela 9. Czytelnicy bibliotek w Polsce i Małopolsce w roku 2019	66
Tabela 10. Słuchacze UTW w Polsce i Małopolsce w roku akademickim 2017/2018	67
Tabela 11. Źródła informacji na temat dostępnej oferty w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i wiedzę o ofercie zajęć i aktywności skierowanej do osób w Pana/i wieku?”	72
Tabela 12. Główne źródła informacji o dostępnej ofercie w podziale na miejsce zamieszkania – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i wiedzę o ofercie zajęć i aktywności skierowanej do osób w Pana/i wieku?”	73
Tabela 13. Główne źródła informacji o dostępnej ofercie w podziale na wiek – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i wiedzę o ofercie zajęć i aktywności skierowanej do osób w Pana/i wieku?”	74
Tabela 14. Aktywność seniorów w okresie przed i w trakcie pandemii COVID-19 – odpowiedzi na pytania: „Czy w ciągu ostatnich 30 dni podejmował Pan/i daną aktywność” oraz „Jak zmieniła się Pana/i aktywność w tym zakresie w porównaniu do przedniego roku?”	76
Tabela 15. Aktywność seniorów w ciągu ostatnich 30 dni w podziale na podregiony – odpowiedzi na pytania: „Czy w ciągu ostatnich 30 dni podejmował Pan/i daną aktywność?”	78
Tabela 16. Uczestnictwo w zajęciach i wydarzeniach w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy w okresie przed pandemią COVID-19 oraz w okresie pandemii COVID-19?”	80
Tabela 17. Odsetek osób korzystających ze skierowanej do seniorów oferty (w okresie przed pandemią) – odpowiedź na pytanie „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”	81
Tabela 18. Główne aktywności, z których korzystają seniorzy w podziale na miejsce zamieszkania – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”	84
Tabela 19. Sytuacja osób potrzebujących wsparcia w codziennych czynnościach w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Proszę wskazać pasujące do Pana/i sytuacji odpowiedzi”	112
Tabela 20. Oczekiwane potencjalne wsparcie ze strony sąsiadów – odpowiedź na pytanie: „Czy gdyby miał/a Pan/i otrzymywać pomoc ze strony sąsiadów, jakie usługi by to mogły być?”	113

Tabela 21. Odsetek kobiet i mężczyzn, którzy słyszeli o danym typie oszustwa oraz odsetek seniorów, którzy zostali oszukani lub ktoś w ich otoczeniu padł ofiarą konkretnego oszustwa – odpowiedzi na pytania: „Czy słyszał Pan/i o następujących rodzajach oszustw?” oraz „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”	116
Tabela 22. Typy oszustw, których ofiarą padają seniorzy lub osoby z ich otoczenia – w podziale na miejsce zamieszkania – odpowiedź na pytanie: „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”	120
Tabela 23. Odsetek osób w podziale na wielkość zamieszkiwanego gospodarstwa domowego, którzy zostali oszukani lub ktoś w ich otoczeniu padł ofiarą konkretnego oszustwa – w podziale na liczbę osób w gospodarstwie domowym – odpowiedź na pytanie: „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”	122
Tabela 24. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na płeć) czerpią wiedzę na temat ww. zagrożeń – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”	127
Tabela 25. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na poziom wykształcenia) czerpią wiedzę na temat ww. zagrożeń – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”	128
Tabela 26. Główne źródła pozyskiwania informacji na temat potencjalnych zagrożeń w podziale na miejsce zamieszkania – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”	129
Tabela 27. Źródła informacji na temat zagrożeń w podziale na liczbę osób w gospodarstwie domowym – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”	131
Tabela 28. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na poziom wykształcenia) chcieliby czerpać wiedzę na temat ww. zagrożeń.....	135
Tabela 29. Rozkład liczebności seniorów w podziale na podregiony.....	148
Tabela 31. Struktura wieku, płci i miejsca zamieszkania w poszczególnych podregionach.....	149
Tabela 31. Struktura próby, płci i miejsca zamieszkania w poszczególnych podregionach – początkowa.....	149
Tabela 32. Struktura próby – badanie CATI z seniorami (założenie).....	151
Tabela 33. Struktura próby – badanie CATI z seniorami (zrealizowana).....	151

Spis wykresów

Wykres 1. Wskaźnik zatrudnienia wśród osób w wieku 50 lat i więcej w Polsce oraz Małopolsce w latach 2010 i 2019	42
Wykres 2. Liczba przestępstw popełnionych w 2017 roku wobec osób w wieku 65+ w podziale na województwa	56
Wykres 3. Liczba przestępstw z poszczególnych grup popełnionych na szkodę seniorów (osoby w wieku 65 lat i więcej) w Polsce	57

Wykres 4. Liczba przestępstw popełnionych metodami „na wnuczka” i „na policjanta” w Polsce w latach 2006–2015	57
Wykres 5. Liczba oszustw metodą „na wnuczka” i „na policjanta” w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w okresie od początku stycznia do końca września 2020 roku w podziale na województwa	58
Wykres 6. Świadomość seniorów na temat dostępnej oferty – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”	69
Wykres 7. Odsetek osób, które słyszały o dostępnej ofercie w podziale na grupy wieku – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”	71
Wykres 8. Źródła informacji na temat dostępnej oferty w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i wiedzę o ofercie zajęć i aktywności skierowanej do osób w Pana/i wieku?”	71
Wykres 9. Aktywność seniorów w okresie ostatnich 30 dni – odpowiedzi na pytania: „Czy w ciągu ostatnich 30 dni podejmował Pan/i daną aktywność?”	75
Wykres 10. Częstotliwość podejmowanych aktywności – odpowiedź na pytanie: „Czy w ciągu ostatnich 30 dni podejmował Pan/i daną aktywność?”	79
Wykres 11. Uczestnictwo w zajęciach i wydarzeniach w okresie przed pandemią COVID-19 i w jej trakcie – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy w okresie przed pandemią COVID-19 oraz w okresie pandemii COVID-19?”	80
Wykres 12. Odsetek badanych korzystających z aktywności w podziale na wiek badanych (w okresie przed pandemią COVID-19) – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”	83
Wykres 13. Odsetek badanych korzystających z aktywności w powiązaniu z liczbą osób w gospodarstwie domowym – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”	84
Wykres 14. Odsetek korzystających z aktywności w podziale na sytuację materialną badanych – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”	85
Wykres 15. Odsetek korzystających z aktywności w podziale na sytuację zdrowotną badanych – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”	86
Wykres 16. Częstotliwość korzystania z aktywności w okresie przed pandemią COVID-19 – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”	87
Wykres 17. Główne powody niekorzystania z dostępnej oferty kierowanej do seniorów – w okresie przed pandemią COVID-19 – odpowiedź na pytanie „Dlaczego nie korzystał Pan/i z dostępnej oferty?”	88
Wykres 18. Główne powody korzystania z oferty kierowanej do seniorów – w okresie przed pandemią COVID-19 – odpowiedź na pytanie: „Proszę wskazać maksymalnie trzy główne powody, dla których korzystał Pan/i z oferty kierowanej do seniorów”	89
Wykres 19. Główne powody korzystania z oferty kierowanej do seniorów – w okresie pandemii COVID-19 (w podziale na płeć) – odpowiedź na pytanie: „Proszę wskazać maksymalnie trzy główne powody, dla których korzystał Pan/i z oferty kierowanej do seniorów”	91
Wykres 20. Stosunek do wolontariatu – odsetek twierdzących wskazań w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Które z poniższych stwierdzeń jest zgodne z Pan/i poglądami?”	99
Wykres 21. Typy organizacji, w których najczęściej działają seniorzy w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Za pośrednictwem jakich organizacji lub instytucji angażuje się Pan/i w wolontariat?” 102	

Wykres 22. Potrzeby seniorów w zakresie proponowanych działań – odpowiedź na pytanie: „Z jakiego rodzaju zajęć, usług lub aktywności najchętniej by Pan/i skorzystał/a w Pana/i miejscu zamieszkania?”	104
Wykres 23. Potencjalna aktywność on-line seniorów – odpowiedź na pytanie: „Czy chciał(a)by Pan/i brać udział w zajęciach internetowych?” w podziale na wykształcenie badanych.....	106
Wykres 24. Typy zajęć on-line, w których chcieliby uczestniczyć seniorzy – odpowiedź na pytanie: „Z jakiego rodzaju zajęć, usług lub aktywności najchętniej by Pan/Pani skorzystał/skorzystała – jakiej oferty w okolicy Pana/i miejsca zamieszkania brakuje?”	108
Wykres 25. Główne przyczyny braku możliwości korzystania z zajęć on-line mimo chęci – odpowiedź na pytanie: „Jakie bariery powodują, że nie może Pan/i skorzystać z zajęć on-line?”	109
Wykres 26. Główne przyczyny niechęci do korzystania z zajęć on-line w podziale na płeć badanych – odpowiedź na pytanie „Dlaczego nie chciałby Pan/nie chciałaby Pani korzystać z zajęć on-line?” ...	110
Wykres 27. Świadomość seniorów na temat istnienia danych typów oszustw – odpowiedź na pytanie: „Czy słyszał Pan/i o następujących rodzajach oszustw?”	115
Wykres 28. Seniorzy jako ofiary oszustw – odpowiedź na pytanie: „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”	116
Wykres 29. Odsetek osób w poszczególnych grupach wiekowych, którzy zostali oszukani lub ktoś w ich otoczeniu padł ofiarą konkretnego oszustwa – odpowiedź na pytanie: „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”	118
Wykres 30. Odsetek osób w podziale na wielkość miesięcznych dochodów, którzy zostali oszukani lub ktoś w ich otoczeniu padł ofiarą konkretnego oszustwa w podziale na wielkość dochodu – odpowiedź na pytanie: „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”	121
Wykres 31. Odsetek osób w podziale na występowanie i intensywność schorzeń, którzy zostali oszukani lub ktoś w ich otoczeniu padł ofiarą konkretnego oszustwa – odpowiedź na pytanie: „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”	123
Wykres 32. Źródła informacji, z których seniorzy czerpią wiedzę na temat zagrożeń – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/Pani informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”	126
Wykres 33. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na grupy wiekowe) czerpią wiedzę na temat ww. zagrożeń – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”	128
Wykres 34. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na wielkość dochodów) czerpią wiedzę na temat ww. zagrożeń – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”	130
Wykres 35. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na stan zdrowia) czerpią wiedzę na temat ww. zagrożeń– odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”	132
Wykres 36. Źródła informacji, z których seniorzy chcieliby czerpać wiedzę na temat ww. zagrożeń	134
Wykres 37. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na grupy wiekowe) chcieliby czerpać wiedzę na temat ww. zagrożeń.....	135
Wykres 39. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na wielkość dochodów) chcieliby czerpać wiedzę na temat ww. zagrożeń.....	136
Wykres 40. Płeć respondentów biorących udział w badaniu	153
Wykres 41. Wiek respondentów biorących udział w badaniu	153
Wykres 42. Wykształcenie seniorów biorących udział w badaniu	154
Wykres 43. Miejsce zamieszkania uczestników badania [%]	154

Wykres 44. Liczba osób w gospodarstwie domowym badanych	155
Wykres 45. Średni dochód „na rękę” badanych.....	155

Spis map

Mapa 1. Podregiony województwa małopolskiego objęte badaniem	26
Mapa 2. Zmiana liczby ludności w Małopolsce w podziale na podregiony i powiaty w latach 2010–2019.....	33
Mapa 3. Współczynnik feminizacji – ludność w wieku 65+.....	41
Mapa 4. Występowanie rad seniorów w gminach lub miastach na prawach powiatu w Małopolsce w 2018 roku.....	62
Mapa 5. Liczba bibliotek w poszczególnych gminach województwa małopolskiego w 2019 roku	65
Mapa 6. Gminy posiadające na swoim terenie Klub Seniora + w 2019 roku	68
Mapa 7. Odsetek osób, które słyszały o dostępnej ofercie w podziale na podregiony – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”	70
Mapa 8. Odsetek osób wskazujących uczestnictwo w nabożeństwach/spotkaniach religijnych jako cykliczną aktywność w podziale na podregiony – odpowiedź na pytanie: „Czy w ciągu ostatnich 30 dni podejmował Pan/i daną aktywność?”	77
Mapa 9. Główne aktywności seniorów w podziale na podregiony – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”	82
Mapa 10. Struktura odpowiedzi na pytanie: „Czy jest Pan/i wolontariuszem/wolontariuszką?”	101
Mapa 11. Struktura odpowiedzi na pytanie: „Czy chciałby Pan/chciałaby Pani brać udział w zajęciach internetowych?”	106
Mapa 12. Odsetek osób w podziale na zamieszkiwany podregion, którzy zostali oszukani lub ktoś w ich otoczeniu padł ofiarą konkretnego oszustwa – odpowiedź na pytanie: „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”	124
Mapa 13. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na zamieszkiwane podregiony) czerpią wiedzę na temat ww. zagrożeń – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”	133
Mapa 14. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na zamieszkiwane podregiony) chcieliby czerpać wiedzę na temat ww. zagrożeń.....	137

Spis rysunków

Rysunek 1. Konsekwencje zmian starzenia się społeczności.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Rysunek 2. Świadomość seniorów na temat dostępnej oferty wg płci – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”	70
Rysunek 3. Główne źródła informacji o dostępnej ofercie w podziale na miejsce zamieszkania (miasto/wieś) – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i wiedzę o ofercie zajęć i aktywności skierowanej do osób w Pana/i wieku?”	73

Rysunek 4. Główne aktywności, z których korzystają seniorzy w podziale na miejsce zamieszkania (miasto/wieś) – odpowiedź na pytanie: „Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?”	83
Rysunek 5. Główne powody niekorzystania z dostępnej oferty kierowanej do seniorów – w okresie przed pandemią COVID-19 w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Dlaczego nie korzystał Pan/i z dostępnej oferty?”	88
Rysunek 6. Główne powody niekorzystania z oferty kierowanej do seniorów w okresie pandemii COVID-19 – odpowiedź na pytanie: „Dlaczego nie korzystał Pan/i z dostępnej oferty?”	89
Rysunek 7. Odsetek seniorów wskazujących na odpowiedź „odpowiadały moim zainteresowaniom” jako główny powód korzystania z oferty – w podziale na płeć (w okresie przed pandemią COVID-19)	91
Rysunek 8. Zaangażowanie seniorów w działalność wolontaryjną w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Czy jest Pan/i wolontariuszem/ką?”	101
Rysunek 9. Przyczyny braku zaangażowania w wolontariat w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Czy jest Pan/i wolontariuszem?”	103
Rysunek 10. Przyczyny braku zaangażowania w wolontariat w podziale na wiek – odpowiedź na pytanie: „Czy jest Pan/i wolontariuszem?”	103
Rysunek 11. Odsetek osób, które wskazują na chęć uczestnictwa w aktywnościach on-line w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Czy chciałby Pan/chciałaby Pani brać udział w zajęciach internetowych?”	105
Rysunek 12. Potrzeba wsparcia seniorów w codziennych czynnościach – w podziale na płeć – odpowiedź na pytanie: „Czy potrzebuje Pan/i wsparcia w codziennych czynnościach?”	112
Rysunek 13. Odsetek osób zgadzających się ze stwierdzeniem, że pomoc sąsiedzka jest dobrym rozwiązaniem dla osób, które potrzebują codziennego wsparcia – odpowiedź na pytanie: „Czy uważa Pan/i, że pomoc sąsiedzka jest dobrym rozwiązaniem dla osób, które potrzebują wsparcia na co dzień (np. osoby starsze lub niesamodzielne)?”	113
Rysunek 14. Typy oszustw, których ofiarą padają seniorzy lub osoby z ich otoczenia – w podziale na poziom wykształcenia – odpowiedź na pytanie: „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”	120
Rysunek 15. Typy oszustw, których ofiarą padają seniorzy lub osoby z ich otoczenia – w podziale na miejsce zamieszkania (miasto/wieś) – odpowiedź na pytanie: „Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa?”	120
Rysunek 16. Główne źródła pozyskiwania informacji na temat potencjalnych zagrożeń w podziale na miejsce zamieszkania (miasto/wieś) – odpowiedź na pytanie: „Skąd czerpie Pan/i informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?”	129
Rysunek 17. Źródła informacji, z których seniorzy (w podziale na płeć) chcieliby czerpać wiedzę na temat ww. zagrożeń	134

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik 1. Szczegółowa metodologia badania

Dobór próby i stopień jej realizacji

Badaną populację stanowią osoby zamieszkałe na terenie województwa małopolskiego, które ukończyły 60 lat. Zakładana liczba wywiadów zrealizowanych wynosiła 2000.

Próba została wylosowana z operatu danych o numerach telefonu, zawierającego informacje o płci, wieku, miejscu zamieszkania (wieś/miasto) i podregionie. Z uwagi na fakt, że część numerów mogła być nieaktywna, a część potencjalnych respondentów mogła odmówić uczestnictwa w badaniu, liczba rekordów losowych była 3-krotnie większa niż docelowa liczebność próby. Próba rezerwowa wynosiła 4000 rekordów.

Próba wylosowana z założenia miała mieć skład maksymalnie zbliżony do składu populacji: struktura była zgodna z rozkładem płci i wieku mieszkańców województwa małopolskiego w podziale na obszar miejski i wiejski.

Konstrukcja próby przebiegała w następujący sposób. W pierwszej kolejności oszacowana została liczba ludności zamieszkująca sześć ww. obszarów terytorialnych.

Tabela 29. Rozkład liczebności seniorów w podziale na podregiony

Podregion	Podregion m. Kraków	Podregion krakowski	Podregion nowosądecki	Podregion nowotarski	Podregion oświęcimski	Podregion tarnowski
Liczba seniorów	206 744	286 471	110 360	74 838	140 495	89 789
Odsetek seniorów w ogóle w populacji w podregionie	26%	22%	20%	22%	26%	23%
Liczebność próby	340	330	330	330	340	330

Źródło: opracowanie własne.

Kolejnym krokiem było przygotowanie zestawienia konkretnych cech demograficznych w podziale na podregiony. Przedstawione dane zostały pozyskane z Banku Danych Lokalnych GUS i pokazują stan na 31.12.2019 roku.

Tabela 30. Struktura wieku, płci i miejsca zamieszkania w poszczególnych podregionach

	Miejsce zamieszkania	60–69		70–79		80 i więcej lat	
		Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety
PODREGION KRAKOWSKI	obszar miejski	9704	11 987	5078	7274	2173	4667
	obszar wiejski	32 522	33 707	14 467	18 774	6856	14 628
PODREGION MIASTO KRAKÓW	obszar miejski	43 757	57 703	25 710	38 393	13 628	27 553
PODREGION NOWOSĄDECKI	obszar miejski	10 709	13 115	5284	7928	2581	5445
	obszar wiejski	17 265	16 531	7884	10 533	4224	8861
PODREGION OŚWIĘCIMSKI	obszar miejski	17 371	21 550	8593	12 578	4001	8509
	obszar wiejski	17 439	18 515	7912	10 956	4223	8851
PODREGION TARNOWSKI	obszar miejski	10 387	13 150	5596	8234	2806	5761
	obszar wiejski	15 568	15 464	7129	10 072	4125	8695
PODREGION NOWOTARSKI	obszar miejski	5935	7324	3037	4719	1451	3588
	obszar wiejski	12 568	12 561	6085	8163	2979	6426

Źródło: opracowanie własne.

Pozyskane dane pozwoliły na oszacowanie struktury badanej populacji ze względu na wszystkie wartości, które przyjmują wyżej wymienione kategorie (wiek, płeć, obszar zamieszkania, podregion). W ten sposób został stworzony dobór próby do badania, który został zaprezentowany poniżej.

Tabela 31. Struktura próby, płci i miejsca zamieszkania w poszczególnych podregionach – początkowa

	Miejsce zamieszkania	60–69		70–79		80 i więcej lat	
		Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety
PODREGION KRAKOWSKI	obszar miejski	20	24	10	15	4	10
	obszar wiejski	66	69	29	38	14	30
PODREGION MIASTO KRAKÓW	obszar miejski	72	95	42	63	22	45
PODREGION NOWOSĄDECKI	obszar miejski	32	39	16	24	8	16
	obszar wiejski	52	49	24	31	13	26

	Miejsce zamieszkania	60–69		70–79		80 i więcej lat	
		Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety
PODREGION OŚWIĘCIMSKI	obszar miejski	42	52	21	30	10	21
	obszar wiejski	42	45	19	27	10	21
PODREGION TARNOWSKI	obszar miejski	32	41	17	25	9	18
	obszar wiejski	48	48	22	31	13	27
PODREGION NOWOTARSKI	obszar miejski	26	32	13	21	6	16
	obszar wiejski	55	55	27	36	13	28

Źródło: opracowanie własne.

W trakcie realizacji badania zidentyfikowano jednak problem z dotarciem do najstarszej grupy Małopolan (80 i więcej lat). Obecna sytuacja pandemiczna spowodowana COVID-19 wpływała negatywnie na stosunek potencjalnych badanych do uczestnictwa w rozmowie i wypełnienie ankiety. Wśród potencjalnych badanych panowało zdenerwowanie, napięcie, które przekładało się na wyższą niż zazwyczaj w prowadzonych badaniach liczbę odmów.

Wiele telefonów było również nieaktywnych.

Zdecydowano się więc na ponowne oszacowanie struktury badanej populacji ze względu na wszystkie wartości, które przyjmują wyżej wymienione kategorie (tj. wiek, płeć, obszar zamieszkania, podregion) w podziale na 2 podkategorie wieku.

Tabela 32. Struktura próby – badanie CATI z seniorami (założenie)

		60–69		70 i więcej lat	
		Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety
PODREGION KRAKOWSKI	obszar miejski	20	24	15	25
	obszar wiejski	66	69	43	68
PODREGION MIASTO KRAKÓW	obszar miejski	72	95	65	108
PODREGION NOWOSĄDECKI	obszar miejski	32	39	24	40
	obszar wiejski	52	49	36	58
PODREGION OŚWIĘCIMSKI	obszar miejski	42	52	30	51
	obszar wiejski	42	45	30	48
PODREGION TARNOWSKI	obszar miejski	32	41	26	43
	obszar wiejski	48	48	35	58
PODREGION NOWOTARSKI	obszar miejski	26	32	20	37
	obszar wiejski	55	55	40	64

Źródło: opracowanie własne.

Mechanizm losowy nie gwarantuje idealnej zgodności składu wylosowanej próby ze składem populacji ze względu na wszystkie zmienne istotne dla trafności i precyzji oszacowań wykonywanych na podstawie próby. Poziom realizacji próby nigdy nie osiąga 100% i taka sytuacja wystąpiła również w niniejszym badaniu.

Tabela 33. Struktura próby – badanie CATI z seniorami (zrealizowana)

		60–69		70 i więcej lat	
Miejsce zamieszkania		Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety
PODREGION KRAKOWSKI	obszar miejski	18	36	24	23
	obszar wiejski	62	71	43	18
PODREGION MIASTO KRAKÓW	obszar miejski	94	31	119	100
PODREGION NOWOSĄDECKI	obszar miejski	41	55	48	37
	obszar wiejski	47	57	14	6
PODREGION OŚWIĘCIMSKI	obszar miejski	86	78	53	42
	obszar wiejski	34	31	25	24
PODREGION TARNOWSKI	obszar miejski	64	93	42	27

		60–69		70 i więcej lat		
		Miejsce zamieszkania	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety
PODREGION NOWOTARSKI	obszar wiejski		61	25	25	30
	obszar miejski		38	70	42	27
	obszar wiejski		41	65	25	8

Źródło: opracowanie własne.

W zrealizowanej próbie odnotowano nadreprezentację mężczyzn i niedoreprezentowanie kobiet – szczególnie kobiet w wieku powyżej 70 lat. Jest to zbieżne z częścią obserwacji badaczy podejmujących tematykę metodologicznych problemów zjawiska niedostępności respondentów w badaniach – okazuje się, że to kobiety częściej niż mężczyźni odmawiają udziału w badaniach⁸⁵.

W tym miejscu powtórnie należy podkreślić, że takie sytuacje mają miejsce mimo tego, że próba badawcza została wylosowana zgodnie z rozkładem cech obserwowanych w województwie.

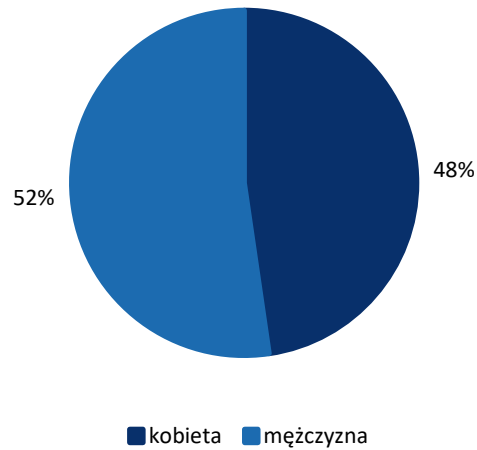
Łączna liczba zrealizowanych ankiet z osobami znajdującymi się przedziale wiekowym (80 i więcej lat) stanowi 8,5% całej przebadanej próby – co uniemożliwiło przygotowanie rzetelnej analizy dotyczącej potrzeb i oczekiwań wskazanej grupy.

⁸⁵ K. Grzeszkiewicz-Radulska, *Jednostki niedostępne w sondażach CBOS*, [w:] P. Daniłowicz, Z. Gostkowski, *Sondaże opinii społecznej: samowiedza współczesnych społeczeństw. Analizy i próby technik badawczych w socjologii*, t. X, IFiS PAN, Warszawa 2001.

Charakterystyka respondentów

W podziale na płeć, kobiety stanowiły 48%, natomiast mężczyźni 52% badanych.

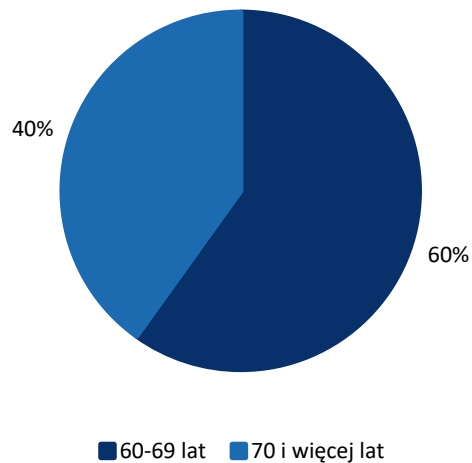
Wykres 39. Płeć respondentów biorących udział w badaniu

Źródło: opracowanie własne.

Dominującą grupą badanych byli seniorzy między 60. a 69. rokiem życia (60%).

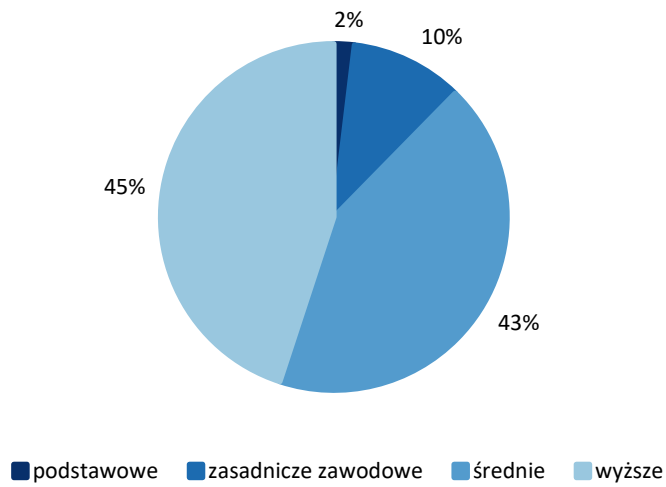
Wykres 40. Wiek respondentów biorących udział w badaniu

Źródło: opracowanie własne.

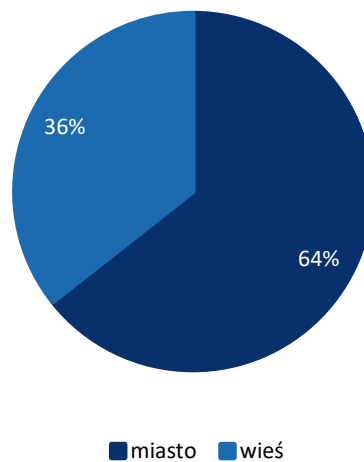
Najliczniej reprezentowani byli mieszkańcy legitymujący się wykształceniem wyższym (45%) i średnim (43%).

Wykres 41. Wkształcenie seniorów biorących udział w badaniu

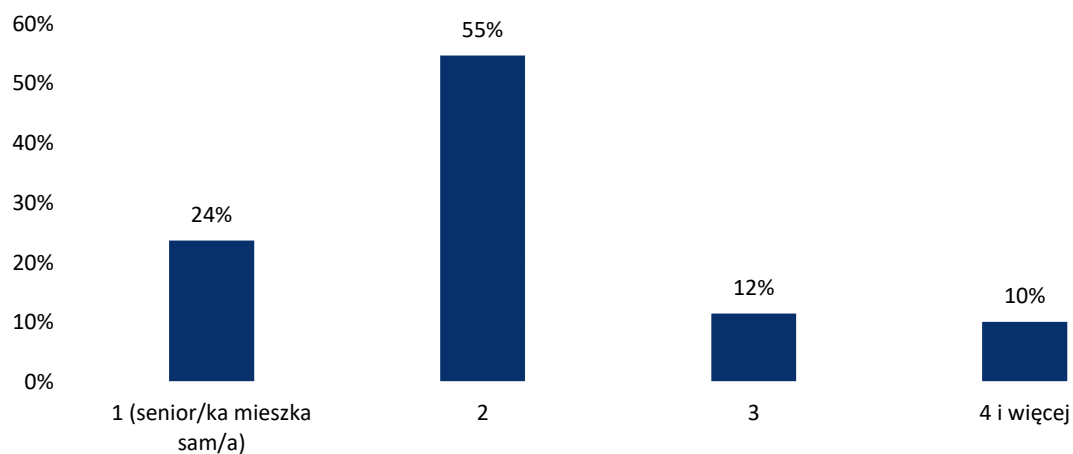
Źródło: opracowanie własne.

W podziale na miejsce zamieszkania najliczniej reprezentowani byli mieszkańcy miast (64%). Na wsi mieszka 36% badanych.

Wykres 42. Miejsce zamieszkania uczestników badania [%]

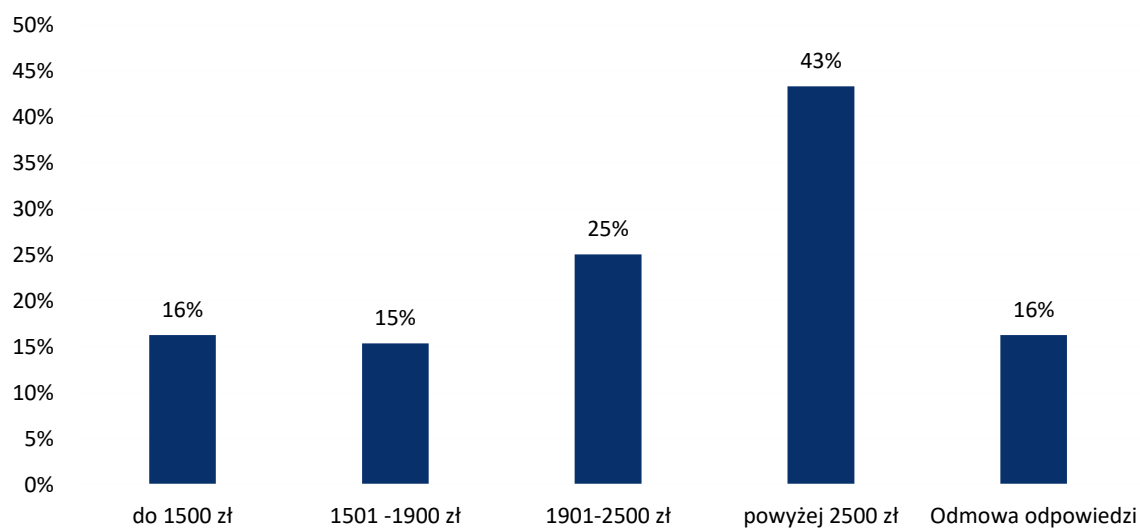
Źródło: opracowanie własne.

Ponad połowa uczestników badania (55%) mieszka w gospodarstwie 2-osobowym.

Wykres 43. Liczba osób w gospodarstwie domowym badanych

Źródło: opracowanie własne.

Największa grupa badanych (43%) osiąga miesięczny dochód powyżej 2500 zł, najniższe wartości dochodu (do 1500 zł „na rękę”) otrzymuje 16% seniorów.

Wykres 44. Średni dochód „na rękę” badanych

Źródło: opracowanie własne.

Załącznik 2. Kwestionariusz ankiety CATI z seniorami

Szanowny Panie/Szanowna Pani,

działając na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego, konsorcjum firm Utila sp. z o.o. & EU Consult sp. z o.o. prowadzi badanie dotyczące oferty aktywności dla mieszkańców Małopolski, którzy ukończyli 60 lat. Celem badania jest poznanie Pana/i opinii na temat dostępnej oferty oraz sposobów spędzania czasu. Poprosimy Pana/ią również o odpowiedź na pytania dotyczące oszustw, na które szczególnie narażone są osoby starsze.

Dzięki analizie Państwa odpowiedzi urząd marszałkowski będzie mógł lepiej konstruować działania samorządu wobec osób po 60. roku życia – szczególnie w zakresie zajęć edukacyjnych, kulturalnych czy z zakresu zdrowia.

Gwarantujemy, że wszelkie informacje uzyskane w trakcie rozmowy mają charakter poufny i będą stanowić podstawę do przygotowania wyłącznie zbiorczych wniosków i podsumowań.

Jeśli potrzebuje Pan/i asysty podczas udziału w tym badaniu ankietowym, proszę o taką informację, umówimy się na dogodny dla Pana/i termin rozmowy.

Ankieta potrwa ok. 20 minut.

Czy zgadza się Pan/i na udział w naszym badaniu?

I. Oferta dla seniorów: Aktywność i czas wolny

1. Czy korzystał/a Pan/i ze skierowanej do seniorów oferty dostępnej w okolicy?

Pytanie jednokrotnego wyboru, przy każdym podpunkcie ankietowany wskazuje jedną odpowiedź z kafeterii w danej kategorii. Ankieter wyjaśnia, że będzie pytał o okres przed pandemią oraz w trakcie pandemii.

	W okresie przed pandemią COVID-19 (październik 2019 – marzec 2020)							W okresie pandemii COVID-19 (marzec–wrzesień 2020)						
	A) Tak – Korzystałem bardzo często (min. 2 razy w tygodniu)	B) Tak – Korzystałem często (min. 1 raz na 2 tygodnie)	C) Tak – Korzystałem m od czasu do czasu (maksymal nie 1 raz w miesiącu)	D) Tak – Korzystałem m rzadko (przynajm niej raz w ciągu pół roku)	E) Nie korzystałem m – ale słyszałem o takiej ofercie	F) Nie korzystałem m i nie słyszałem o takiej ofercie	G) Trudno powiedzieć	H) Tak – Korzystałem m bardzo często (min. 2 razy w tygodniu)	I) Tak – Korzystałem m często (min. 1 raz na 2 tygodnie)	J) Tak – Korzystałem m od czasu do czasu (maksymal nie 1 raz w miesiącu)	K) Tak – Korzystałem m rzadko (przynajm niej raz w ciągu pół roku)	L) Nie korzystałem m – ale słyszałem o takiej ofercie	M) Nie korzystałem m i nie słyszałem o takiej ofercie	N) Trudno powiedzieć
Zajęcia sportowe (np. aerobik, spacer z instruktorem)														
Zajęcia edukacyjne (np. nauka obsługi komputera, kursy prowadzone w ramach uniwersytetu trzeciego wieku)														
Zajęcia i aktywności kulturalne (np. pokazy kinowe, spektakle teatralne, koncerty dla seniorów, wystawy, prelekcje, oferta w muzeach/gal)														

	W okresie przed pandemią COVID-19 (październik 2019 – marzec 2020)							W okresie pandemii COVID-19 (marzec–wrzesień 2020)						
	A) Tak – Korzystałem bardzo często (min. 2 razy w tygodniu)	B) Tak – Korzystałem często (min. 1 raz na 2 tygodnie)	C) Tak – Korzystałem m od czasu do czasu (maksymal nie 1 raz w miesiącu)	D) Tak – Korzystałem m rzadko (przynajm niej raz w ciągu pół roku)	E) Nie korzystałem m – ale słyszałem o takiej ofercie	F) Nie korzystałem m i nie słyszałem o takiej ofercie	G) Trudno powiedzieć	H) Tak – Korzystałem m bardzo często (min. 2 razy w tygodniu)	I) Tak – Korzystałem m często (min. 1 raz na 2 tygodnie)	J) Tak – Korzystałem m od czasu do czasu (maksymal nie 1 raz w miesiącu)	K) Tak – Korzystałem m rzadko (przynajm niej raz w ciągu pół roku)	L) Nie korzystałem m – ale słyszałem o takiej ofercie	M) Nie korzystałem m i nie słyszałem o takiej ofercie	N) Trudno powiedzieć
erii sztuki dla seniorów)														
Zajęcia prozdrowotne (np. badania profilaktyczne, prelekcje o zdrowiu, zdrowym odżywianiu, np. w ośrodkach zdrowia lub innych miejscach)														
Wydarzenia turystyczne (np. spacer, wycieczki z przewodnikami, wyjazdy długo- lub krótkoterminowe)														
Wydarzenia religijne (np. spotkania modlitewne czy pielgrzymki)														

Jeśli w pyt. 1 zaznaczono odpowiedź E lub L, pojawia się dodatkowe pytanie 2:

2. Dlaczego nie korzystał Pan/i z dostępnej oferty?

Pytanie wielokrotnego wyboru ankietowany może wskazać maksymalnie 3 odpowiedzi

Przed pandemią COVID 19, w okresie od października 2019 roku do marca 2020 roku	W czasie pandemii COVID 19, w okresie od marca do września 2020 roku
A. Zbyt daleko od miejsca zamieszkania	A. Zbyt daleko od miejsca zamieszkania
B. Niedogodne terminy (dzień, godzina)	B. Niedogodne terminy (dzień, godzina)
C. Nieodpowiednie dla mojego stanu fizycznego/psychicznego	C. Nieodpowiednie dla mojego stanu fizycznego/psychicznego
D. Nie odpowiada moim zainteresowaniom	D. Nie odpowiada moim zainteresowaniom
E. Brak znajomych, z którymi mógłbym/mogłabym na nie uczęszczać	E. Brak znajomych, z którymi mógłbym/mogłabym na nie uczęszczać
F. Brak czasu	F. Brak czasu
G. wszystkie miejsca lub terminy zajęte	G. wszystkie miejsca lub terminy zajęte
H. Zbyt drogie dla mojego budżetu domowego	H. Zbyt drogie dla mojego budżetu domowego
I. Z innego powodu (jakiego?)	I. Obawa przed zarażeniem
	J. Brak oferty lub ograniczona oferta w związku z pandemią
	K. K.Z innego powodu (jakiego?)

Jeśli w pyt. 1 zaznaczono odpowiedź A, B, C, D lub H, I, J, K, pojawia się dodatkowe pytanie 3:

3. Proszę wskazać maksymalnie trzy główne powody, dla których korzystał Pan/i z oferty kierowanej do seniorów.

Pytanie wielokrotnego wyboru, ankietowany wskazuje maksymalnie 3 odpowiedzi.

Przed pandemią COVID 19, w okresie od października 2019 roku do marca 2020 roku	W czasie pandemii COVID 19, w okresie od marca do września 2020 roku
A. Odbywały się najbliżej miejsca zamieszkania	A. Odbywają się najbliżej miejsca zamieszkania
B. Dogodny termin (dzień, godzina)	B. Dogodny termin (dzień, godzina)
C. Odpowiednie dla mojego stanu fizycznego/psychicznego	C. Odpowiednie dla mojego stanu fizycznego/psychicznego
D. Odpowiadały moim zainteresowaniom	D. Odpowiadały moim zainteresowaniom
E. Tylko o tych zajęciach/ofercie wiem	E. Tylko o tych zajęciach/ofercie wiem
F. Moi znajomi/sąsiedzi/rodzina w nich uczestniczyli	F. Moi znajomi/sąsiedzi/rodzina w nich uczestniczyli
G. Zaproszono mnie na nie	G. Zaproszono mnie na nie
H. Przystępna cena/bezpłatne	H. Przystępna cena/bezpłatne
I. Z innego powodu	I. Odpowiednie w czasie epidemii (np. prowadzone zdalnie lub w małych grupach, na świeżym powietrzu)
	J. Z innego powodu

4. Skąd czerpie Pan/i wiedzę o ofercie zajęć i aktywności skierowanej do osób w pana/i wieku?

Pytanie wielokrotnego wyboru, ankietowany wskazuje maksymalnie 3 odpowiedzi.

- A. Od znajomych/sąsiadów/rodziny
- B. Z gazety lokalnej lub radia
- C. Z ogłoszeń (np. w sklepie, na słupie ogłoszeniowym, klatce schodowej, w klubie seniora)
- D. Z Internetu
- E. Dostaję zaproszenia telefoniczne
- F. Inne źródło (jakie?)
- G. Nie szukam takich informacji

5. Z jakiego rodzaju zajęć, usług lub aktywności najchętniej by Pan/i skorzystał/a w Pana/i miejscu zamieszkania?

[Ankieter może, w razie potrzeby wymienić rodzaje kategorii: zajęcia sportowe, zajęcia edukacyjne, zajęcia/aktywności kulturalne, zajęcia prozdrowotne, aktywności i usługi turystyczne itp.]

PYTANIE OTWARTE

6. Czy chciał(a)by Pan/i brać udział w zajęciach internetowych?

Pytanie jednokrotnego wyboru A, B, C, po wyborze odpowiedzi ankieter zadaje pytania uszczegóławiające.

A. Tak – chciał(a)bym i mam warunki, aby z nich skorzystać

(Ankieter dopytuje: Z jakich zajęć on-line chciałby Pan/i skorzystać?)

PYTANIE OTWARTE

(podpowiedzi dla ankietera: edukacja, kultura, zdrowie, itp.)

B. Tak – chciał(a)bym, ale nie mam warunków, aby z nich skorzystać.

(Ankieter dopytuje: Jakie bariery powodują, że nie może Pan/i skorzystać z zajęć on-line?)

Pytanie wielokrotnego wyboru.

- Nie mam komputera w domu
- Nie mam Internetu w domu

- Brakuje mi umiejętności posługiwania się komputerem/Internetem
- Brak osoby, która mogłaby mi pomóc w obsłudze komputera/osoba/osoby, z którą/którymi mieszkam nie potrafi(a)/nie chce/ą mi pomóc
- Inne, jakie?

C. Nie chciałbym/abym (Ankieter dopytuje: dlaczego?)

Pytanie wielokrotnego wyboru.

- Wolę zajęcia stacjonarne – w domu kultury, klubie seniora, iść na wycieczkę, na aerobic
- Nie mam czasu
- Nie mam komputera w domu
- Nie mam Internetu w domu
- Brakuje mi umiejętności posługiwania się komputerem/Internetem
- Brak osoby, która mogłaby mi pomóc w obsłudze komputera/osoba/osoby, z którą/którymi mieszkam nie potrafi(a)/nie chce/ą mi pomóc
- Nie interesuje mnie to
- Inne, jakie?

II. Codzienne aktywności

7. Teraz proszę, żeby zastanowił/a się Pan/i nad podejmowanymi przez pana aktywnościami.

Pytanie jednokrotnego wyboru, przy każdym podpunkcie ankietowany wskazuje jedną odpowiedź.

	Czy w ciągu ostatnich 30 dni:				Jak zmieniła się pana/i aktywność w tym zakresie w porównaniu do poprzedniego roku (tj. stanu sprzed pandemii)			
	A) Tak, bardzo często (min. 2 razy w tygodniu)	B) Tak, często (min. 1 raz na 2 tygodnie)	C) Tak, ale rzadko (maksymalnie 1 raz)	D) Nie podejmowałem/am wskazanej aktywności	E) Zmniejszyła się	F) Zwiększyła się	G) Pozostała bez zmian	H) Nie wiem/trudno powiedzieć (nie czytać)
Opiekował/a się pan/i dziećmi/wnukami/prawnukami lub innymi członkami rodziny								
Wychodził pan/i na samodzielne spacer								
Wychodził pan/i na zakupy								
Uczestniczył/a pan/i w spotkaniu rodzinnym (przynajmniej z jedną osobą)								
Uczestniczył/a pan/i w spotkaniu towarzyskim (z osobą lub osobami spoza rodziny)								
Uczestniczył/a pan/i w nabożeństwie lub spotkaniu religijnym								
Uczestniczył/a pan/i w zajęciach, spotkaniach przez internet								
Uczestniczył/a pan/i w zajęciach, spotkaniach organizowanych w formie stacjonarnej								

III. Wolontariat

8. Teraz zapytam Pana/ią o Pana/i stosunek do wolontariatu, czyli nieodpłatnej pracy, usług na rzecz innych osób, zwierząt lub środowiska naturalnego w swojej okolicy. Które z poniższych stwierdzeń jest zgodne z Pana/i poglądami?

Pytanie jednokrotnego wyboru, przy każdym podpunkcie ankietowany wskazuje jedną odpowiedź.

	Tak	Nie	Nie wiem (nie czytać)
Wolontariat jest potrzebny, aby wspomóc osoby, które same sobie nie radzą, lub zwierzęta, lub środowisko naturalne.			
Wolontariuszem można zostać w każdym wieku.			
Wolontariuszem powinna być tylko osoba młoda.			
Osoby starsze mają potencjał, aby pomagać w swojej społeczności.			
Osoby starsze powinny być wspierane przez wolontariuszy w ich codziennych czynnościach.			
Osoby starsze powinny być wspierane przez wolontariuszy, gdy czują się samotne.			
Osoby starsze powinny wspierać osoby młodsze, np. dzieci.			

9. Czy jest Pan/i wolontariuszem/ką?

[Wyjaśnienie ankietera: w ciągu ostatniego roku wykonywał/a Pan/i nieodpłatnie pracę/zadania na rzecz jakiejś osoby lub organizacji w swojej okolicy]

Pytanie jednokrotnego wyboru.

- A. Tak
- B. Nie, i nie chcę być
- C. Nie, nie mam czasu na wolontariat
- D. Nie, nie wiem gdzie mógłbym/mogłabym działać
- E. Nie, w mojej okolicy nie ma organizacji/działań, w które chcę się zaangażować
- F. Nie, zrezygnowałem/am ze względu na zagrożenie epidemiczne

G. Nie, zrezygnowałem/am ze względu na problemy zdrowotne

H. Nie, zrezygnowałem z innego powodu

Jeśli w pytaniu 9 odp. A, to przejście do pytania 10.

Jeśli w pytaniu 9 odp. od B do H, to przejście do pytania 11.

10. Za pośrednictwem jakich organizacji lub instytucji angażuje się Pan/i w wolontariat?

Pytanie wielokrotnego wyboru.

- A. Organizacje charytatywne działające na rzecz innych osób
- B. Ruchy religijne, kościelne, wspólnoty parafialne
- C. Organizacje kobiece, np. Koło Gospodyń Wiejskich
- D. Towarzystwa przyjaciół zwierząt, opieki nad zwierzętami
- E. Organizacje artystyczne, np. chór, orkiestra, zespół taneczny, teatralny
- F. Samorządy dzielnicowe, osiedlowe, np. rady mieszkańców, komitety domowe
- G. Organizacje emerytów, kluby seniorów
- H. Partie, komitety wyborcze lub stowarzyszenia polityczne
- I. Organizacje działające na rzecz ochrony środowiska naturalnego
- J. Organizacje miłośników miasta, regionu, np. zajmujące się ochroną zabytków, historią, rozwojem kultury regionalne
- K. Inne. Jakie?

IV. Bezpieczeństwo

Teraz przejdziemy do rozmowy na temat zagrożeń związanych z oszustwami, na które szczególnie narażone są osoby w wieku senioralnym.

11. Czy słyszał Pan/i o następujących rodzajach oszustw?

Pytanie jednokrotnego wyboru, przy każdym podpunkcie ankietowany wskazuje jedną odpowiedź z kafeterii.

	Tak – słyszałem/am i wiem, jak się przed nimi ustrzec	Tak – słyszałem/am, ale nie wiem, jak się przed nimi ustrzec	Nie słyszałem/am	Nie wiem (Nie czytać)
Oszustwo „na wnuczka”				
Oszustwo na „pomoc policji”				
Nieuczciwa sprzedaż podczas pokazów handlowych				
Oszustwo spadkowe (przepisanie nieruchomości/majątku/np. na obcą osobę)				
Nieuczciwa umowa handlowa (wyższa cena niż obiecywana/produkt nieodpowiadający zamówieniu itp.)				
Próba sprzedaży leków, szczepionek lub ubezpieczenia „na koronawirusa”				

12. Czy Pan/i lub ktoś w Pana/i otoczeniu padł ofiarą oszustwa takiego jak?

Pytanie jednokrotnego wyboru, przy każdym podpunkcie ankietowany wskazuje jedną odpowiedź z kafeterii.

Przestępstwo	Tak	Nie	Nie wiem (Nie czytać)
Oszustwo „na wnuczka”			
Nieuczciwa sprzedaż podczas pokazów handlowych			
Oszustwo na „pomoc policji”			

Przestępstwo	Tak	Nie	Nie wiem (Nie czytać)
Oszustwo spadkowe (przepisanie nieruchomości/majątku/np. na obcą osobę)			
Nieuczciwa umowa handlowa (wyższa cena niż obiecwana/produkt nieodpowiadający zamówieniu itp.)			
Próba sprzedaży leków, szczepionek lub ubezpieczenia „na koronawirusa”			
Inne (jakie)			

13. Skąd czerpie Pan/i informacje na temat wcześniej wymienionych zagrożeń?

Pytanie wielokrotnego wyboru.

- A. Od znajomych/sąsiadów/rodziny
- B. Z telewizji
- C. Z prasy papierowej
- D. Z ogłoszeń (np. w sklepie, na słupie ogłoszeniowym, klatce schodowej, w klubie seniora)
- E. Z kościoła (ogłoszenia parafialne)
- F. Z Internetu
- G. Telefonicznie (SMS)
- H. Inne. Jakie?
- I. Nie szukam informacji o tego typu zagrożeniach

14. Czy chciałby/aby Pan/i skorzystać z następujących sposobów informowania o zagrożeniach oszustwami i innymi przestępstwami przeciw seniorom?

Pytanie jednokrotnego wyboru, przy każdym podpunkcie ankietowany wskazuje jedną odpowiedź z kafeterii.

	Tak	Nie	Nie wiem (Nie czytać)
Spotkania z policją/strażą miejską			
Przedstawicielami organizacji działających w tym obszarze			
Ulotki informacyjne			
Szkolenia z ekspertami (telefoniczne lub przez Internet)			

Szkolenia połączone z innymi usługami (np. rehabilitacyjnymi)			
Sms-y informacyjne/alerty bezpieczeństwa			
Z innego sposobu informowania (jakiego?)			

V. Zdrowie i wsparcie

15. Czy potrzebuje Pan/i wsparcia w codziennych czynnościach?

Pytanie jednokrotnego.

- A. Tak (Proszę przejść do pyt. 16)
- B. Nie (Proszę przejść do pyt.17)

16. Proszę wskazać pasujące do Pana/i sytuacji odpowiedzi

Pytanie wielokrotnego wyboru.

- A. Opiekun/ka z gminy lub projektu odwiedza mnie kilka razy w tygodniu
- B. Członek rodziny opiekuje się mną na co dzień
- C. Sąsiad/ka pomaga mi w niektórych czynnościach
- D. Odpłatny opiekun/ka opiekuje się mną na co dzień
- E. Odwiedza mnie pielęgniarz/ka środowiskowa
- F. Potrzebuję codziennej pomocy/wsparcia, lecz jej nie otrzymuję
- G. Potrzebuję okresowej opieki/wsparcia, lecz jej nie otrzymuję
- H. Otrzymuję inny rodzaj wsparcia/opieki – jaki?
- I. Żadne z powyższych

17. Czy uważa Pan/i, że pomoc sąsiedzka jest dobrym rozwiązaniem dla osób, które potrzebują wsparcia na co dzień (np. osoby starsze lub niesamodzielne)?

Pytanie jednokrotnego wyboru.

- A. Zdecydowanie tak
- B. Raczej tak

- C. Ani tak ani nie
- D. Raczej nie. Dlaczego?
- E. Zdecydowanie nie. Dlaczego?

Jeśli w pyt. 17 odp. D lub E, to koniec ankiety

- 18.** Czy gdyby miał/a Pan/i otrzymywać pomoc ze strony sąsiadów, jakie usługi by to mogły być?

Pytanie wielokrotnego wyboru.

- A. Pomoc w codziennych czynnościach domowych, tj.: zakupy podstawowych artykułów, pomoc w przygotowywaniu i podawaniu posiłków
- B. Pomoc w wykonywaniu prac porządkowych w gospodarstwie domowym
- C. Pomoc w praniu
- D. Pomoc w uiszczaniu opłat
- E. Pomoc w dotarciu do lekarzy, placówek i urzędów
- F. Kontaktowanie się w sprawach urzędowych w pana/i imieniu
- G. Towarzyszenie na spacerach
- H. Informowanie rodziny lub właściwych służb o pogorszeniu stanu zdrowia lub sytuacjach kryzysowych
- I. Odwiedziny w szpitalu
- J. Inne... (jakie?)

Metryczka

Płeć:

- A. Kobieta
- B. Mężczyzna

Wiek:

- A. 60–69 lat
- B. 70–79 lat
- C. Powyżej 80 lat

Wykształcenie:

- A. Podstawowe
- B. Średnie
- C. Zasadnicze zawodowe
- D. Wyższe

Rodzaj miejscowości zamieszkania:

- A. Wieś
- B. Miasto poniżej 50 tys. mieszkańców
- C. Miasto 50–100 tys. mieszkańców
- D. Miasto 100–500 tys. mieszkańców
- E. Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców

Miesięczny dochód netto („na rękę”) uzyskiwany przez Pana/ią miesięcznie:

- A. Do 1 500 zł
- B. 1501–1900 zł
- C. 1901–2500 zł
- D. Powyżej 2500 zł
- E. Odmowa odpowiedzi

Liczba osób w gospodarstwie domowym:

- A. 1 (senior/ka mieszka sam/a)
- B. 2
- C. 3
- D. 4 i więcej

Proszę wskazać odpowiedź, która odpowiada Pana/i aktualnej sytuacji zdrowotnej

Kafeteria odpowiedzi jednokrotnego wyboru

- A. Czuję się zdrowo i jestem w pełni sprawny/a
- B. Cierpię na chorobę przewlekłą (np. cukrzyca), ale nie wpływa ona na moje codzienne funkcjonowanie
- C. Cierpię na chorobę przewlekłą/choroby przewlekłe i moje codzienne funkcjonowanie jest ograniczone

Załącznik 3. Dyspozycje do wywiadów TDI

A. Kwestionariusz wywiadu z przedstawicielami małopolskich rad seniorów

Lp.	Pytania/zagadnienia
1.	Od jak dawna funkcjonuje w Pana/i mieście/gminie rada seniorów? W jaki sposób rekrutowani są członkowie rady seniora w Pana/i mieście/gminie? Jakimi kanałami promowane są informacje o rekrutacji członków? Kto najczęściej staje się członkiem rady seniora w Pana/i mieście gminie (cechy seniorów: kobiety/mężczyźni, wiek, itp.)?
2.	Kto bierze udział najczęściej w projektach/działaniach aktywizacji podejmowanych przez radę seniorów?(cechy seniorów: kobiety/mężczyźni, wiek itp.) Czy uczestnicy czymś się wyróżniają? Czy można zidentyfikować osoby korzystające szczególnie często z podejmowanych działań?
3.	Jakie są główne obszary problemowe, którymi w ciągu ostatnich 12 miesięcy zajmuje się rada? Skąd czerpie informacje o tych obszarach (Badania? Doświadczenie własne jej członków? Informacje od seniorów?)
4.	Jakie, Pana/i zdaniem, były w okresie przed pandemią COVID-19 (w okresie do marca 2020 roku) główne potrzeby seniorów z Pana/i miasta/gminy jeśli chodzi o usługi aktywizacyjne z zakresu edukacji, kultury, turystyki, sportu i rekreacji, przemysłów czasu wolnego oraz o charakterze prozdrowotnym?
5.	Czy pandemia COVID-19 wpłynęła na zachowania i potrzeby seniorów z Pana/i miasta/gminy (czy seniorzy lub organizacje świadczące dla nich usługi wskazują na jakieś szczególnie istotne obszary aktywności/życia, potrzeby itp.)?
6.	Czy notuje się nadmiar oferty w pewnych obszarach bądź też ofertę niedostosowaną do potrzeb i niespełniającą oczekiwań małopolskich seniorów? W jakich obszarach Pana/i zdaniem występuje takie zjawisko? Dlaczego?
7.	Czy seniorzy uczestniczą w aktywnościach on-line? Czy w okresie pandemii COVID-19 aktywność ta uległa zwiększeniu/zmniejszeniu? Czy seniorzy mają dostęp do sieci internetowej? Czy są miejsca, w których z sieci mogą korzystać? (świetlice środowiskowe, domy/kluby seniora...)
8.	Jakie są Pana/i zdaniem główne bariery w dostępie seniorów z pana/i miasta/gminy do usług aktywizacyjnych z zakresu edukacji, kultury, turystyki, sportu i rekreacji, przemysłów czasu wolnego oraz o charakterze prozdrowotnym?
9.	Jakie, Pana/i zdaniem, powinny być priorytetowe kierunki działań w obszarze polityki aktywizującej seniorów? Jakie projekty, inicjatywy i przedsięwzięcia podejmowane przez organizacje pozarządowe i inne podmioty, których celem jest wzrost aktywności społecznej seniorów, powinny być wspierane przez samorząd województwa lub samorządy lokalne?
10.	Czy seniorzy z Pana/i miasta/gminy są świadomi zagrożeń płynących z nieuczciwych praktyk konsumenckich i oszustw (np. sprzedaż podczas pokazów handlowych, oszustwo „na wnuczka”, oszustwo na „pomoc policji”, zawieranie umów na dostawę mediów pod szyldem dotychczasowego dostawcy usług, oszustwa spadkowe – przepisanie majątku, mieszkania itp. na obcą osobę)? Czy wiedzą, w jaki sposób ustrzec się przed różnorodnymi oszustwami, które dotyczą osoby starsze?
11.	Czy, a jeśli tak, to z jakich źródeł małopolscy seniorzy czerpią informacje, wiedzę i wskazówki na temat zagrożeń? Jaki sposób pozyskania wiedzy na ten temat byłby dla nich najdogodniejszy?
12.	Jaki, Pana/i zdaniem, powinny być kluczowe kierunki działań w obszarze ochrony małopolskich seniorów przed oszustwami i nielegalnymi praktykami handlowymi? Jakie projekty, inicjatywy i przedsięwzięcia powinny być wspierane przez samorząd województwa lub samorządy lokalne?

B. Kwestionariusz wywiadu z przedstawicielami centrów aktywności seniorów

Lp.	Pytania/zagadnienia
1.	Od jak dawna funkcjonuje centrum? Jakie są główne zadania i działania centrum? Z jakimi podmiotami/organizacjami współpracuje centrum? Czego współpraca dotyczy i na jakich zasadach przebiega? Kto prowadzi konkretne działania ?
2.	W jaki sposób rekrutowani są uczestnicy projektów/działań w ramach centrum? Jakimi kanałami? Kto bierze udział najczęściej w projektach/działaniach aktywizacji (cechy seniorów: kobiety/mężczyźni, wiek itp.)? Czy uwzględnia się zróżnicowane potrzeby mężczyzn i kobiet powyżej 60. roku życia w ofercie skierowanej do małopolskich seniorów? Czy istniejąca oferta jest tak samo oceniana przez kobiety, jak i mężczyzn? Czy uczestnicy czymś się wyróżniają? Czy można zidentyfikować osoby korzystające szczególnie często z oferty?
3.	Jakie, Pana/i zdaniem, były w okresie przed pandemią COVID-19 (w okresie do marca 2020 roku) główne potrzeby seniorów z Pana/i miasta/gminy jeśli chodzi o usługi aktywizacyjne z zakresu edukacji, kultury, turystyki, sportu i rekreacji, przemysłów czasu wolnego oraz o charakterze prozdrowotnym?
4.	Czy epidemia COVID-19 wpłynęła na zachowania i potrzeby seniorów z pana/i miasta/gminy i funkcjonowanie centrum? Jak zmiany zostały przyjęte przez seniorów?
5.	Jakie są Pana/i zdaniem główne bariery w dostępie seniorów z Pana/i miasta/gminy do usług aktywizacyjnych z zakresu edukacji, kultury, turystyki, sportu i rekreacji, przemysłów czasu wolnego oraz o charakterze prozdrowotnym?
6.	Czy notuje się nadmiar oferty w pewnych obszarach bądź też ofertę niedostosowaną do potrzeb i niespełniającą oczekiwań małopolskich seniorów? W jakich obszarach Pana/i zdaniem występuje takie zjawisko? Dlaczego?
7.	Jak ocenia Pan/i kompetencje cyfrowe seniorów z Pana/i miasta/gminy? Czy seniorzy korzystają z aktywności on-line? Czy w okresie pandemii COVID-19 aktywność ta uległa zwiększeniu/zmniejszeniu? Czy posiadają oni własny sprzęt – komputer, laptop? Czy mają dostęp do Internetu w domu? Czy mają możliwość skorzystania z komputera/dostępu do Internetu w wyznaczonym miejscu w reprezentowanym przez Pana/ią centrum?
8.	Jakie, Pana/i zdaniem, powinny być priorytetowe kierunki działań w obszarze polityki aktywizującej seniorów? Jakie projekty, inicjatywy i przedsięwzięcia podejmowane przez organizacje pozarządowe i inne podmioty, których celem jest wzrost aktywności społecznej seniorów, powinny być wspierane przez samorząd województwa lub samorządy lokalne?
9.	Czy seniorzy z Pana/i miasta/gminy są świadomi zagrożeń płynących z nieuczciwych praktyk konsumenckich? Czy wiedzą, w jaki sposób ustrzec się przed różnorodnymi oszustwami, które dotyczą osoby starsze?
10.	Jaki, Pana/i zdaniem, powinny być kluczowe kierunki działań w obszarze ochrony małopolskich seniorów przed oszustwami i nielegalnymi praktykami handlowymi? Jakie projekty, inicjatywy i przedsięwzięcia powinny być wspierane przez samorząd województwa lub samorządy lokalne?

C. Kwestionariusz wywiadu z przedstawicielami organizacji pozarządowych, uniwersytetu trzeciego wieku, lokalnych instytucji kultury, regionalnych i powiatowych instytucji o charakterze prozdrowotnym

Lp.	Pytanie/zagadnienie
1.	Od jak dawna funkcjonuje pana/i organizacja? Ilu liczy członków? Z czyjej inicjatywy została powołana? Czy współpracuje z innymi podmiotami (NGO's, firmy, instytucje samorządowe), a jeśli tak to na jakich zasadach?
2.	Jakie są jej główne zadania i podejmowane działania oraz projekty? Kto inicjuje nowe projekty/zadania/przedmioty/obszary działania?
3.	W jaki sposób rekrutowani są uczestnicy projektów? Jakimi kanałami?
4.	Kto bierze udział najczęściej w projektach/działaniach aktywizacji (cechy seniorów: kobiety/mężczyźni itp.) czy uczestnicy czymś się wyróżniają? Czy można zidentyfikować osoby korzystające szczególnie często z oferty?
5.	Jakie są Pana/i zdaniem główne bariery w dostępie seniorów z Pana/i miasta/gminy do usług aktywizacyjnych z zakresu edukacji, kultury, turystyki, sportu i rekreacji, przemysłów czasu wolnego oraz o charakterze prozdrowotnym?
6.	Czy notuje się nadmiar oferty w pewnych obszarach bądź też ofertę niedostosowaną do potrzeb i niespełniającą oczekiwań małopolskich seniorów? W jakich obszarach pana/i zdaniem występuje takie zjawisko? Dlaczego?
7.	Czy epidemia COVID-19 wpłynęła na zachowania i potrzeby seniorów z Pana/i miasta/gminy? W jaki sposób wpłynęła na działania Pana/i organizacji w związku z tym?
8.	Czy Pana/i organizacja prowadzi działania, które mają zwiększyć wiedzę seniorów na temat zagrożeń płynących z nieuczciwych praktyk handlowych i oszustw (np. pokazy handlowe, oszustwo na policjanta)? Jaką mają formę? Czy cieszą się dużą frekwencją? Kto zazwyczaj na nie przychodzi/jest nimi zainteresowany?
9.	Jakie projekty, inicjatywy i przedsięwzięcia podejmowane przez organizacje pozarządowe i inne podmioty, których celem jest wzrost aktywności społecznej seniorów, powinny być wspierane przez samorząd województwa lub samorządy lokalne?

Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego
Departament Zrównoważonego Rozwoju
ul. Wielicka 72B, 30-552 Kraków

ISBN: 978-83-66580-69-5

Egzemplarz bezpłatny

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejskie Fundusze
Strukturalne i Inwestycyjne

www.obserwatorium.malopolska.pl